

Irodalmi Jelen

XX. évfolyam, 221. szám
2020. MÁRCIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Főmunkatársak: **Szócs Géza** (Budapest)

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám, Méhes György**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **Edvard Munch (1863–1944)** festménye

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Csoóri Sándornak

*Tajtétkzó füvek
a hullámozó végtelen tenyerén,
megragadja a pillanatot,
üzen a fény,
terek, dombok, városok és völgyek
szeretetét szikrázza szerteszt.*

*Ott látlak e robbanásban,
az ünnepi petárdák
pattogásában,
az emlék asztalánál
tervezed a magyar reményt,
ezt a különleges erejt,
mennyben gyökerező eufóriát.*

*Leborulok veled még egyszer
és még százezerszer
szent hazánk áldott földjére,
a vérrel itatott rögre,
mely itt belül,
a szív belsejében,
óssillatot ringat,
az imádatét,
Isten irgalmas és vigyázó tekintetét.*

*A sebek, ha meg nem ölnek,
lassan is, de begyógyulnak.
Felriad az éjben fénykezünk,
kiszaladunk a pajtába,*

*megszelídítjük a csikókat,
a sorsnak újabb vágát képzelünk.*

*Nincs az a bánat,
mely megrozsdásodna,
nincs az a gyönyör,
mely elveszítené örömét,
nincs az a csoda,
mely ne találná meg kútfejét.*

*Ha felzabálnák is a kutyák
romló századok zsigerét,
marad még e földön elég üröm,
csak toljuk elfáradt szekerét.*

*A világ gótikus tornyain túl
szikár hegyek magasodnak,
lehet az életé,
lehet az enyészeté,
és meglehet, minden agresszió
legmélyebb értelme a kék,
a feledés áramlatába dobott véres kés.*

*Madárlátta, foszlós kenyér az asztalon,
a lugasban bólogató gesztenyefák,
titkos üzenetre válaszolnak.
Fénylő síneken álmot tolat a magány.
Suttogják a levelek a mennyei suttogást.*

*Ne vedd el tőlem a mai káprázatot,
mely őrzi minden szavad és tekinteted!
Inkább bátoríts, hosszú még az út,
nem ólálkodnak a kertben puskacsövek.*

*Aki hóról fantáziál, sivatagban reked,
húsát hasítják az éles homokszemek.
A hőség szivacsá törli izzadó arcát annak,
aki nem lát mást maga körül, csak forradalmat.*

*Tavalyi nádból is készülhet cukor,
forrón habzó, édes lávafolyó,
bekerít, dobozba zár,
onnan nem látszik sem az ég,
sem a kaland, mely oda bezárt.*

*Kiáltani öröm.
Kiáltani kiváltság.
Kiált bennem is
a nyers-öröm-kiáltás.*

*Muskátli, ánizs és birsalma illata
ágyaz meg nekünk minden éjszaka.
Lyukas cipőben botorkál az ősz,
megázik a föld, a hajadonfőtt gondolat.
Búcsúra hajtja fejét a kertben a virág,
búcsúzik bennünk valaki más,
talán egy tékozló fiú, ki bebocsátásért kiált.*

*Sötét szél fúj,
derengés neszez,
dobban a szív,
lobban a szelíd végtelen
jelzőtüze.*

*Amerre nézek,
az ezüstoffényű ragyogásban
fekete rózsák kemencéje.*

Te győzted le az idei telet

*Rojtokban a tél,
pergamen-égbe kapaszkodik,
metsző fogával
fákba harap a dér.
Végigfut a szobán a megváltó öröm,
melege áthat,
kényeztet,
betakar,
ahogyan te takarsz be,
és védesz fényes tekintetteddel,
forró ujjaiddal,
arcodról sugárzó titkaiddal,
szépívű ajkad mosolyával,
lángoló öled paraszával,
ne érezzem a tél kínjait,
ne tudjam kiásni
a hóba temetett emlékek gyötrelmeit,
a fagy virágai se díszítsék
rólad álmodott álmaim.*

Szigeti Kovács Viktor

Kepler távcsöve

Hogy Kepler a föld helyett az égre pillantott, egyszerre volt teljesen érthető és felettébb különös. Szegény fiatalemberből mintha csak gúnyt űzött volna a természet. Nem elég, hogy hajlott teste alig volt nagyobb, mint egy ágaskodó kutyaé, de a nyakától a lába ujjáig szőr borította mindenét, mintha nem is ember, hanem valamiféle vadállat lenne. A nők mindig is elkerülték, és barátja sem nagyon akadt rút külleme és hóbortos természete miatt, így érthető, ha magányos napjait a tudományoknak szentelte. Az azonban, hogy egyenesen a bolygók mibenlétét kívánta firtatni, több mint merész döntés volt a részéről, hiszen nemhogy a csillagokat nem látta, de még a következő fát sem az orra előtt, vagy ha igen, akkor rögtön hármát vagy négyet belőle, mivel szerencsétlen nemcsak rövidlátó volt, de többeslátásban is szenvedett. Kepler majdhogynem vak volt. Nagyítólencsék, sőt szemüvegek is léteztek ugyan már akkoriban, de csak az úri osztály tagjai javíthatták velük a látásukat. A szegény embereknek, amilyen Kepler is volt, maradtak a vándorcigányok, akik árultak ugyan bűvös lencsákat, de azok legfeljebb a könyvekben lévő betűket tudták felnagyítani, a távoli homályból nem voltak képesek éles képeket elővarázsolni.

Johannes nem azért akarta a szemét a végtelen égboltra szegezni, hogy a nagy sötétségben rátaláljon végre Istenre, nem a csodálatos angyalokat és szellemeket akarta megpillantani, amelyekkel benépesítette az emberi képzelet a végtelen égboltot. Még csak nem is azért készítette el első távcsövét, hogy új bolygókkal ajándékozza meg az emberiséget, bizonyítani sem akarta az égitestek mozgását, vagy megfejteti a titkot, hogy miért nem potyognak az ember fejére a csillagok. Nem arra volt kíváncsi, hány kerub tartja a Marsot és a Holdat, Kepler azért építette meg a távcsövet, hogy önmagát lássa minél tisztábban. Azokban az

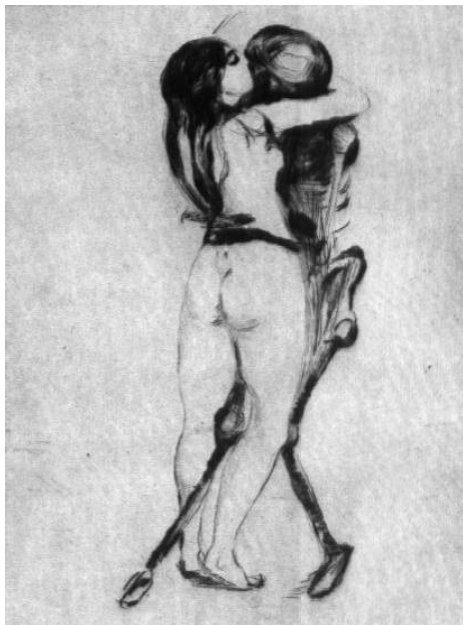
időben még mit sem tudtak a gének titkos alkímiájáról, nem ismerték az öröklődés fogalmát, viszont a magukat felvilágosultabbnak vélt elmék szentül meg voltak győződve arról, hogy az ember a csillagok állása miatt olyan, amilyen. Johannes meg akarta érteni, miért borítják görnyedt testét folyton felfakadó, bűzös kelések, miért olyan kedvetlen a természete, és mindenekelőtt, hogy miért született félig vaknak.

Külsejével elbánt ugyan a természet, cserébe azonban adott neki valamit, ami kárpótolta a hiányosságaiért. Kepler elméje rendkívüli volt, mindent, amit elolvasott, azonnal megjegyzett, s ami ennél is fontosabb: nemcsak megértette a régiek írásait, de nyomban tovább is gondolta. Olvasta Roger Bacon tanulmányát a lencsék nagyítóképeségéről, sőt Ptolemaiosz fényről szóló fejtegetéseit is átlapozta az első oldaltól az utolsóig, de nem talált benne semmi használhatót. Végül egészen véletlenül kezébe akadt az arab Al-Hanzem *Az optika könyve* című munkája, melyben azonnal felismerte a zseni tévedését, és már tudta, hogyan lásson neki munkájának, és készítsen használható lencsét, melyek úgy törik meg a fényt, hogy a világ valóban közelebb lopakodik általuk. Mindenekelőtt olyan távcsövet akart építeni, mellyel a bolygók megmutatják majd végre igaz valójukat, hogy fényükkel rávilágítsanak az ő különös lényére is.

Többérvnyi nélkülözés és keserves munka árán el is készült a távcső, Kepler orrán pedig ekkor már a saját maga által készített szemüveg fityegett, tökéletesre csiszolt lencsékkel. Amikor végre belepillantott a távcsőbe, mégsem önmagához került közelebb, hanem az egész emberiségtől – bár nem hitte, hogy ez lehetséges – még távolabb. Rögtön megértette, hogy amit az Istenről és a világmindenségről eddig gondoltunk, az merő ostobaság. Hihetetlen elméjével, ami egyszerre volt áldás és átok, rájött, hogy minden, ami van, mozog. Tökéletes pályát írnak le a bolygók, a nap pedig mint mozdulatlan mozgató trónol a mindenség közepén. A fekélyeiről és kellemetlen természetéről hallgattak a néma égitestek, ahogy arról is, hogy miért született erre a különös földre. Egy dolgot azonban könyörtelenül elárult a távcső Keplernek:

nem angyalok és nem is csodás szellemek hajtják maguk előtt a bolygókat, nem ők tartják a Holdat és a csillagokat. A semmi úzi öröktől fogva értelmetlen, mégis pontos táncát. A legtöbb ember meghasonlott volna önmagával a felismeréstől, de nem úgy Kepler, ő újra és újra belenézett a távcsőbe, és kiszámolta az űr láthatatlan geometriáját, hogy angyalok helyett immár számok és egyenletek birtokolják a ránk nehezedő égboltot. Felszabadultnak érezte magát, elátkozott korcsból emberré változott. Hajlott háta, amely nem isteni büntetés volt többé, szépen, lassan kiegyenesedett, kelései begyógyultak, kedvetlen természetét lelkesedés váltotta fel. Új távcsövet kellett készítenie – immár nem azért, hogy önmagát fürkéssze, hanem hogy még közelebből láthassa ezt az értelmetlennek tetsző keringőt.

A láthatatlan Isten arcán láthatatlan mosollyal figyelte munkálkodását.

Edvard Munch (1863–1944) rajza

Varga Melinda

A tizenkét kagyló

halak

*mediterrán narancsok mellei,
Aphroditéől örökölte derekát,
bőre ritka orchidealiget,
kagylója napi törődést igényel,
öröme sós habjával lep meg,
ha reggelente nyelveddel cirógatod,
s ha botoddal benne játszol,
ficáncol, akár a vén Tithónosz elől
tengerbe ugró szerelemistenek.
arca félig hold, félig nap,
szeme zöld tavában
Pszükhé meztelen fürdik.*

Frideczky Katalin

Elázva

Már akkor tudta, hogy esni fog, amikor leért a dombról, de már nem fordul vissza az ernyőért. Hetykén lépked a csinos ruhájában, mint akit várnak valahol. Nem szereti a sokadalmat, de ma ünnep van, és elhatározza, hogy magányát feltűnés nélkül elvegyíti a tömegben. A part a szokottnál is élénkebb. Sült kolbász, lángos és kürtőskalács illatát hordja a szél. A teret sörpadok és hosszú asztalok töltik meg. Két szélről bódék sora. A bejáratnál két öles platán között kifeszített molinó hirdeti: „Sörfesztivál”. Azon mélázik – miközben a tegnapi eső után fennmaradt tócsákat kerülgeti –, hogy vajon nem szentségtörés-e sörfesztiválon bort inni. – Ó, dehogy, tessék csak! – kínálgatja a csinos, fiatal eladólány. Egy eperbor-fröccs mellett dönt. Az ital egész estére kitart, hiszen ő ugyan sokat tud inni, de csak lassan – ahogy mondani szokta. – A poharat elviheti, de hozza majd vissza! – figyelmeztetik. Sétálgat a kaviccsal felszórt téren, meg-megáll a lacikonyhák, édességárusok, pálinkások standjánál, szorongatja a poharát, és közben vigyáz, hogy tócsába ne lépjen. A szandáljába így is lépten-nyomon befurakszik valami, amit percenként ki kell rázni. Néha nekiütközik egy-egy ténfergő kutyának vagy kergetőző gyerekek. Tegnap elmosta az eső a nyitónapot. Talán ma megússza... Néha villám cikázik át az égen. Mint azon az estén, amikor a kedvesével ültek a parton, és egymást túlcitálva bizonygatták próbának kitett szerelmüket.

– El fogsz veszíteni! Nem bánod? Nem érzed, mennyire méltatlan ez hozzánk? Hiszen szeretjük egymást! Mi lehet fontosabb, mint a szerelmünk? Minden más fontosabb, mint a szerelmünk? Tényleg ezt akarod? El akarsz veszíteni?!

Lázás, kétségbeesett válasz érkezik: – Jövök, holnap estére ott leszek!

Zaklatott vagy. Összevissza beszélsz, paksaméta levelet nyomsz a kezembe, hogy olvassam, olvassam, mielőtt bármit mondanék! Leülünk a parton, és miközben a levelet olvasom, kortyolunk bőséggel a jóféle konyakból, amit hoztál, és szívjuk egyik cigarettát a másik után izgatottságunkban. Egymás szavába vágunk, sírunk és nevetünk és ágálunk és taszigáljuk és vonzzuk egymást. Az elektromosság szikrái pattognak ide-oda. Minden korttyal és cigarettaslukkal közelebb hozzuk a vihart, ami Badacsony partjai felől lila villámokat szór a vízre. Sötét az este. A villámok egyre sűrűbben repesztik meg az eget. Dörrenés nem kíséri, csak valami távoli, halk moraj. És akkor leszakadt az ég! A szél fákat tépáz, és súlyos ágakat hajít a földre, reklámtáblákat fektet két vállra, cserepeket sodor le a tetőkről. Elindulunk a ház felé. Karom kitérve vágok neki a záporzó esőnek. Nem talál el egyetlen cserép, faág vagy vihartépte cégér sem. Tébolyult kacagásom versenyt csattan a mennydörgéssel. Eső áztatta ruhám a testemhez tapad. A viharral dacolva araszolunk fölfelé a dombon, és minden, ami agyonsújthatna bennünket, mellénk esik, és én minden villámra és csattanásra velőtrázó kacajjal válaszolok. Ma este minden eldől!

Elered az eső. Először senki nem bánja, szinte jólesik a fullasztó melegben, de aztán egyre több ernyő nyílik ki. Minden talpaltanyi helyen esőköpenyes, ernyős emberek állnak, csoportokba verődve. Szinte csak a tócsák maradtak szabadon. Jó lenne beállni valamelyik bódé eresze alá. A pohár még mindig a kezében van. Vissza kell vinni ahhoz a kedves lányhoz, ahogy megígérte. Bár végigfut az agyán, hogy milyen drága volt az a fröccs, még a pohár is bőven beleférne az árába. De ő becsületes, nem fog meglépni, holott az eső egyre erősebben zuhog, sokan menekülőre fogták. Ő hűségesen keresi a bódét, amit a kavarodásban elsőre nem is talál meg. A haja, ruhája kezd átnedvesedni, és bár még mindig meleg van, a házig még jókora út áll előtte, ráadásul kaptatón, megfázhat, míg fölér. Bánja már, hogy nem vett ernyőt magához. Végre megleli a bódét. Az eladólány éppen egy fiatal-

emberrel flörtöl, észre sem veszi a pultra letett poharat. Aztán mégis feléje fordul, és amint meghallja, hogy nincs ernyője, és messze még a házig, felajánlja, hogy esőköpenyt rögtönöz számára szemeteszákból. – A fejére meg húzhat egy reklámszatyrot! Tegnap is jó pár ember így úszta meg a vihart, fogadja csak el! – Ő nevetve beleegyezik, és széttárja a karját, mint egy öltöztetőbaba. Átbújtatják a fejét a fekete kukazsák alján tépett lyukon, ráhúzzák a testére, majd kettőt-kettőt kihalásítanak a kezének, és máris kész az esőkabát! – Szemétnek még úgysem öltöztem jelmezbálon! – tréfálkozik. Szeret a fiatalok között forgolódni, bár már jócskán benne van a nyugdíjaskorban. – Ezt meg kell örökíteni! – mondja a fiatalember, aki eddig a lánynak tette a szépet, és lefényképezi. Kezébe nyomnak két palack bort, hogy hatásosabb legyen. Ő tele szájjal nevet a saját pojacaságán. A képen úgy fest, mint egy elázott duhaj. A jókedv még a hazafelé vezető úton sem hagyja el. A kaptatón azonban szíven üti a régi emlék. Ugyanúgy villámlik és zuhog, ugyanaz a domb, ugyanúgy a testéhez tapad a nedves ruhája. Most nem kacag. Némaság veszi körül. Az utca kihalt, néptelen. Mindenki fedezékbe vonult, vagy ki sem dugta az orrát ebben az ítéletidőben. Csak egy hajlott hátú, elázott aszszony baktat fölfelé a dombon a nevetséges maskarájában.

Lőrincz P. Gabriella

Szerető

*Hosszú combod, apró melled
Add, nekem add,
Férfi térdel, bele is hal,
Engedd magad!*

*Csak a csókod, csak a hangod
Add hát nekem,
Öledbe vonj, csak egy éjre,
Maradj velem.*

*Ne légy fukar, édes Éva,
Örök szerelmem, asszonyom,
Szemed minden csillanását
Akarom, akarom!*

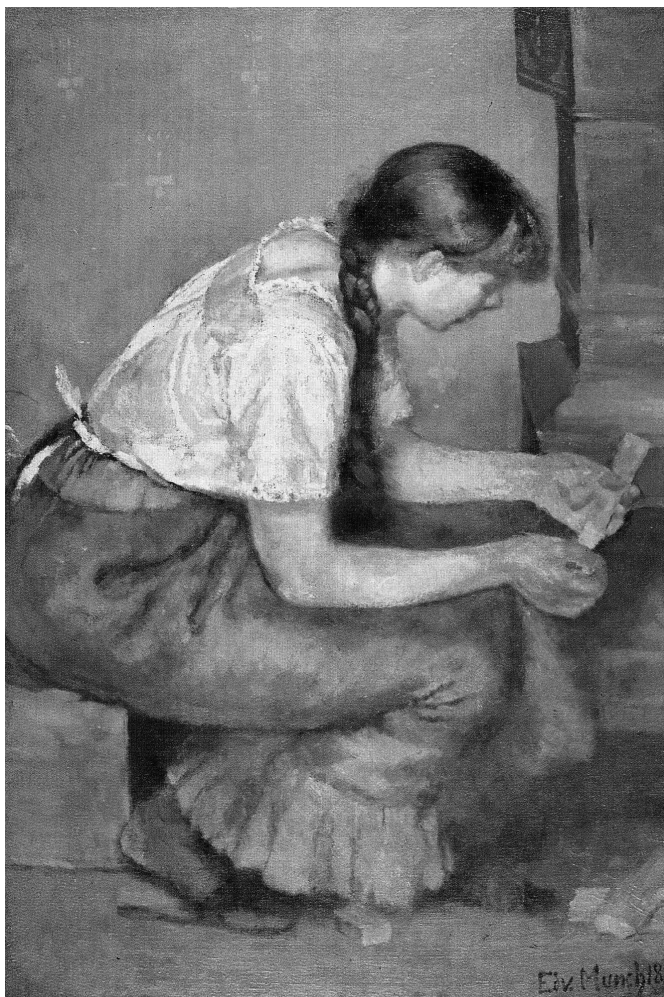
*De nem enged, nem nevet, nem is mosolyog,
Éva szobor, rideg, merev,
A férfi hiába zokog.*

*Hiába rózsa és óda, hiába zene és szép szavak,
Kegyetlen asszony rá sem tekint,
Felemelt fővel továbbhalad.*

*Más férfit lát, Ádámot, szerelmet,
Bontja haját, combot villant, mellei feszesek.
Ádám nős már,
Asszonya várja,
S várják a gyerekek.*

*Ádám másé, nem kapható, talán egy éjszakára csak.
Szerelmet hazudni ugyan nem áttal,
Vadász lesz hát, s Éva a vad.*

*Így lesz az egyik szemében Éva a kegyetlen nő,
S a másiknak, ha úgy esik,
Egyéjszakás szerető.*

Edvard Munch (1863–1944) festménye

Pejin Lea

Öregszünk, ez van

*Az utolsó hajszál is elengedi a fejbőrt.
Micsoda becsvágy, hogy magához húz a föld.
Ott ellenkezik,
és szeretkezik,
s hogy beleakad az ékszer a fűszálak egyikébe.
Égési sérült,
nem hagyja magát a töredezett csontváz
a tolószékben.
Fonnyadó bőrbe furakszik,
gyengeség, hit-tan,
ég helyett ékágé-maradványok
telepednek a tájra.*

*Öregszünk,
ez van.*

Madárles

*Hótakarótól fáradó fák a tájban.
Fárad a galamb is, hideg van,
unalmas hideg,
azt mondja.
A párkányba vésődnek apró lábnyomok,
betekint utoljára, s kacsint tán.
Aprók ezek a galambok, szemeik még apróbbak,
feketék ebben a fehér mindenségben,
elfáradtam én is,
azt hiszem,
e galamblesésben.*

Petőcz András

Egy gyerek érkezése

Csengettek.

Nem szereti, ha csengetnek. Nem szereti a váratlan vendégeket. Nem szereti, ha valaki akar valamit tőle. Merthogy hagyják őt békén.

Senkivel semmi dolga. Egyedül él, csinálja, amit kell, a lakásban példás a rend és a tisztaság. Bevásárol kétnaponta, ebédet is készít magának, ha nem akar kimozdulni, egyébként pedig van a lakása környékén éppen elég étterem, kifőzdék inkább, olcsón lehet étkezni.

A mosógép is működik. Beteszi a mosnivalót, tölt hozzá mosószeret, beindítja a gépet, aztán meg kiveszi a kimosott ruhákat, kiteszi a teraszra őket száradni.

Nem kell az ilyesmihez senki. *Főleg nő nem.* Minek? Hogy veszekedjenek? Hogy örökké elmondja valaki, hogy ő „vállalhatatlan”? Hogy ő „rossz”?

Nincs semmi ilyesmire szüksége. Egyáltalában nincs.

Odamegy az ajtóhoz. Kinyitja az ajtón levő kisablakot, hogy megnézzze, ki csengetett.

Senki nincs az ajtó előtt, hála istennek.

Megkönnyebbül. Hogy nincs baj. Nem kell semmivel sem foglalkoznia, nem akar tőle senki semmit.

Becsukja a kisablakot.

A konyhába megy, rendet rak. Szeret rendet rakni. Olyankor nem szorong, nincs semmi baj, mert van mit csinálnia.

Most van mit csinálni. Karácsony után van éppen. Kicsi kis ünnep volt, a lányával ünnepeltek. *De volt egy kis ünnep.* És maradt az ünnep után takarítanivaló.

A mosogató alatti szemetest kiüríti. A szemeteszacskóra apró hurkot köt. Aztán kinyitja a bejárati ajtót, hogy az ajtó elé, a lépcsőházba tegye ki a szemetest.

Így szokta meg.

Azért, hogy amikor elmegy otthonról, ne felejtse el levinni azt a kukába.

A küszöbre odatett fehér pólyát ekkor veszi észre. A fehér pólyában egy gyerek. Egészen apró gyerek. Alszik. Talán még mosolyog is kicsit, álmában.

*

Arra, hogy a korai tavasz így alakul, arra nem számított. Volt ebben a korai tavaszban valami más.

Valami szokatlan.

Nem az volt a szokatlan, hogy írt neki egy ismeretlen, hogy szeretne eljönni a műhelyébe, mert látta a legutolsó kiállítását, és kíváncsi arra, hogyan is készülnek ezek a képek, a képei, és ő csak annyit akarna elmondani magáról, hogy maga is rajzol, fest is, olajjal, de nem gondolja magát művésznek, nem is mutatta még meg senkinek a munkáit, egyszerűen csak tanulni szeretne, meg talán venne is képet a „Mestertől” (így írta, nagy M betűvel, és így is szólította folyamatosan a levelében), és, hogy engedje meg, hogy egyszer eljöjjön hozzá, nem akar tolamakodni, de úgy érzi, ez most elengedhetetlenül fontos, talán az egész életére meghatározó lehet ez a találkozás.

Ilyesmit írt neki egy ismeretlen, azon a korai tavaszon. Egészen pontosan márciusban. Március elején. Nem volt teljesen szokatlan az ehhez hasonló levél vagy megkeresés, mégis, a levélnek a stílusa, valamint a mondatokban levő lelkesedés hatással volt rá, igent mondott, jöjjön ez a valaki, ha már annyira akar.

És azt vette észre saját magán, hogy kíváncsi is kicsit. Hogy ki lehet ez a nő. Aki annyira el akar jönni a műtermébe.

Aztán meglepődött. Hogy mennyire fiatal. Nem szoktak az ő műtermébe huszonkét éves nők feljönni. Mert azt mondta a látogató, hogy huszonkét éves. Amikor megkérdezte.

És nem szoktak az ő műtermébe szép nők sem jönni. Vagyis szoktak volt, régebben, amikor még fiatal volt, és még kereste a nők társaságát. Egy ideje már nem keresi. Túlzottan sok a rossz

élménye. Volt jó élménye is, de több a rossz. Meg kicsit meg is fáradt. Abba, hogy bárkivel is társalogjon. Mindegy. Nehéz erről beszélni. Ő nem is szívesen beszél ilyesmiről.

Az az ismeretlen jött, és mosolygott. És mindent megdicsért. És lelkesedett. És azt mondta, hogy élete nagy élménye, hogy láthatja a „Mester” festményeit.

Továbbra is így szólította. *Mester*.

Egyébként nagy mappával jött az az ismeretlen. A mappában rajzok. Tájképek és portrék. Meg néhány akt. Elsősorban férfiak-tok. Ezekről kérdezte a *Mester* véleményét.

Hosszan beszélgettek. Még egy-két pohár bort is megittak, valahogy illet a társalgáshoz. Ő, akit az ismeretlen *Mester*nek szólított, már régen nem érezte magát ennyire jól. Ellazult, azt hitte, megint gondtalan és felelőtlen lehet. Mint valamikor, régen. Nagyon régen. Vagy talán sohasem.

Estébe nyúló volt a beszélgetés. Az ismeretlen megkérdezte, hogy lefestené-e őt. Vagy legalább egy szénrajzot készítené-e róla. Egy aktot. Ezt kérdezte az ismeretlen.

Már régen rajzolt aktot. Évekkel ezelőtt. Kijött a gyakorlatból. Azokhoz az absztrakt, nonfiguratív grafikákhoz, amiket az utóbbi években csinál, nem kell modell. Élő modell semmiképpen sem.

Már el is felejtette, milyen az, ha előtte van egy meztelen női test. Mint modell. És le kell rajzolnia.

*

A pólyát, amibe a csecsemőt tették, behozta a nappaliba, a kanapéra. A pólyában egy kis borítékban ott volt a gyerek születési anyakönyvi kivonata. Meg egy cédula, amire csak annyi volt írva: „A fiad”. Ennyi. És egy telefonszám.

Nem a megadott telefonszámot tárcsázta, hanem az anyját hívta fel. Hogy megkérdezze, mit is kell ilyenkor csinálni.

Mit is kell olyankor csinálni, ha váratlanul megérkezik egy gyerek?

Még szerencse, hogy a gyerek még mindig alszik. Jóllakottan, mosolygósan.

Szekáry Zsuzsanna

Nyolc hónap

*Alattomosan, hívatlanul érkezett.
Féktelenül zabálta a testét nyolc hónapig.
Csodadoktorok mérge szöke zuhatagát elvette.
Anyám haján és emlékeken lépkedek,
felsérta talpam ez az új szőnyeg.
A porszívó és önámítás enyhíti a kínokat.
Rózsaszín lakk a körmén utolsó méltósága.
Félrenéz, mikor pelenkáját cserélem.
Szövöm a szót, nem öklendezem.
A kínai piacos olcsó paróka elkíséri végső útjára.
Némán ment el. Egy székből ülve.
Napszemüvege sem csúszott le.
Ennyi egy ember, négy és fél kilónyi zöld biourna.*

Nagypál István

Egy ágyas útirajza

*Ablak mellett ülünk a vonaton, mint
király és ágyasa, nézzük az örökzölden növäő
teacserjéket a hegyoldalon, alattunk
az ívhíd roskadozik, koldusok lábai lógnak
az ajtókon kifelé, nincs kard, ami miatt*

*síró hangon énekeljek. Nincs japán annexió,
nincs Mao kultúrkampfja, nincs háború,
egy végtelen utazás van, amely a rizsföldek
felé visz; sárban tocsogó uralkodói
lábak, sárga ünneplőruha, sárkány—*

*maszk. Nem festjük ki egymást már,
nem öntik a fejünkön tartott tálba
a vizet, nem hálunk a mester kertjében,
mert elszöktünk az országból, de
nem félünk, a transzszibériai expresszre*

*szállunk át, hogy egy pillanatra csak,
de lássuk a fehér obeliszket a vonatból.*

A figurafestő lova

Yvette-nek

*Egy páratlanujjú patás befogása
közvetlen közelről vasárnap
a legnehezebb. Nincs senki otthon.
A polcon porosodik színtelenül.*

*A lovasa elgyengült a mindennapi
sínylődés közepette. Egy
macska jobbra, majd balra
rugdosta, leesett a párkányról.
És a ruhájáról is lepattogott
a festék. A tartalék beszáradt.*

*A szíjakra hajtogatott kengyel
töredezik a ló csontsovány
hasán. A kantárnak nyoma
sincs, mégis úgy tartja fejét,
mintha valaki fogva tartaná.*

*A kipárnázott nyereg már
befestve, a címer szürkén maradt.
A szájában kettétört zablapálca.
Vagy egy elesett katona karja.
Szemébe lóg a szőre, bár lehet
a macska hagyta ott, vedlés után.*

*A párkányon a szétzúzott
csótár hever. A paripa nem veti meg
a lópatkót, még mindig a padlót
koptatja. A figurafestő*

*kétrét görnyedve fekszik
az ágyon. Kesereg vagy fáradt.*

Egy sportrepülő látomása

*Tölgyek mellett áll egy Oldsmobile,
apácák lógnak kötélén, hideg van,
egy novíciusnak öltöztetett nő vár*

*a kivégzésére, katonák örködnek,
még áll valahol a közelben a vasfüggöny,
furgonok mögött egy kis sportrepülő*

*felhúzva berreg a sötétség mélyén, alig
van lehetősége a szabadság jelképeként
bármit is hirdetni, mert elhallgattatja a rezsím.*

Amikor hófehér homok esik

*Egy kis sárga kocsi érkezik –
mintha taxiból szállna ki a család,
a nagy szatyrokkal kezében ül le,
mégis mindent magával hozott,
a többiek türelmetlenül várnak.*

*Valahol van egy Ákos település,
nincs fejpályaudvara, a várójában
a nagy körül áll a család és nézik,
ahogy a hófehér homok a sínekre
esik, vagy a homokszerű hó?*

*Nincsen ősz, se nyár, se tél, de
már ködlik, hó marja a peron
szélét, a család vár, a nagy ül
és beszél: „nincs baj, de nem
viszek magammal semmit –”*

Tözsér Árpád

Pozsonyi Páholy, 1989

Pozsony, 1989. december 3. – Megint gyűjthetem az újságokat, mint 68-ban! Akkor is szinte egyik napról a másikra izgalmas lett minden újság, s mint a jó krimi, úgy olvastam őket, nem volt szívem elhajtani semmit. Úgy kezdtem gyűjteni a folyóiratokat, lapokat, mint a jó könyveket. Aztán jött augusztus 21., Csehszlovákia szovjet megszállása, 1970-ben pedig a husáki „konszolidáció”, és a lapkivágások dossziéit és az újsággyűjteményemet lehorodtam a pincébe. Hogy ne legyenek szem előtt. Ugyanis egyszeriben gyanús lett mindenki, aki emlékezik, gondolkodik, 68-as lapokat olvas. Remélem, a most megint dalmahodó lap-archívumom nem kerül a pincébe. A nemzetközi helyzet alakulása olyasmit mutat, hogy a mostani változások tartósak lesznek. – Szóval megint nyakig vagyunk a reformokban, sőt a forradalomban. De érdekes módon most nem az írók, költők a forradalom hangadói, hanem a színészek és az egyetemisták. A novemberi tüntetéseket levezénylő VPN (Verejnost' Proti Násiliu – Nyilvánosság az Erőszak Ellen) mozgalom vezérkara is a Színművészeti Főiskola épületében székel. Úgy látszik, minket (írókat és az idősebb nemzedékeket) egy életre megfélemlítettek 1956 és 1968/69 retorziói. De azért a fiatalok „szíveit mi is megérdemeltük”, 68-as, rozsdás reformerekként mi is velük lelkesedünk. – Dobos Laci a Kosuth-adón beszél. Kesereg, hogy az Új Szó nem hozta le a „33-ak” (a szlovákiai magyar értelmiségiek egy csoportja autonómiát követelő) petícióját. Meg arról is beszél Dobos, hogy november 17-én ő is ott volt Prágában, részt vett az emlékezetes, s a rendőrök és kommunista rohamgárdák által vérbe fojtott tüntetésen, de szerinte ez a tüntetés nem 1989-ben és nem november 17-én kezdődött, hanem 1968. augusztus 21-én. No, ebben már tökéletesen egyetértünk. – Nekem is éppen valami beszédfélét kellene fabrikálnom: csütörtökön (december 7-én) a Szlovák Írószövetség rendkívüli kongresszust tart, s ott, a szlovákiai magyar írók nevében (magyar írócsoportunk megbízásából) nekem is szólnom kellene. Talán arról fogok beszélni, hogy

a kommunisták által halálra ítélt és kivégzett Vladimír Clementis anno azt mondta: óvakodjunk azoktól a politikusoktól, akik „ani nerecituju, ani necituju slovenských básnikov“. (A szlovák szöveg a szójátéka miatt lefordíthatatlan, jelentése: akik nem is szavalják, és nem is idézik a szlovák költőket. – De nem is kell lefordítani az idézetet, mert szlovákul fogok beszélni.) S a gondolatsort oda futtatom ki, hogy a húszéves husáki „konszolidáció” alatt politikusaink nemhogy költőket szavaltak vagy idéztek volna, de az új hatalom szemében az egész író társadalom egyszerűen gyanús lett. Vajon miért? Azért, mert az új rend a középszer rendje volt, az irodalomban viszont a középszer a dilettantizmus szinonimája: a dolgok természetéből következik, hogy minden tehetséges író ellenzéke volt Husákék konszolidációs rendszerének.

Pozsony, 1989. december 27. – November 17. óta a tévé szimulákrumában élek. Megszűnt számomra a kint és bent különbsége, magánéletem, munkahelyem, a város ködben van, csak a tévé képernyőjén át látok ki a világba. 56-ot a rádión keresztül éltem meg (azt hiszem, a „magyar 56” volt a világ első forradalma, amelyet a média, akkor a rádió, elejétől végig élőben közvetített), a mostaniakat (a prágait, a berlinit, s főleg a bukarestit) a tévében izgultam/izgulom végig. (Ezekhez képest a pozsonyi szinte csak egyetlen tüntetés volt, s azon személyesen is részt vettem.) Az előbb a tévében levetítették a Ceaușescu bírósági peréről és kivégzéséről készített filmet. Olyasminek lehettem a szemtanúja, amit korábban csak a Nagy Francia Forradalom résztvevői láthattak: egy abszolút monarchia bukott meg, s egy abszolút monarchát végeztek ki a szemem láttára. Mintha XVI. Lajos kivégzését annak idején filmre vették volna. A különbség persze óriási: Ceaușescuné elejétől végig úgy könyököl az iskolapadon (valami vidéki tanteremben folyik a tárgyalás), mintha kocsmában ülne, maga Ceaușescu meg béres módjára káromkodik! Hol van ez attól a méltóságtól és emelkedettségtől, amellyel a royalisták mentek bitó alá! Dehát amilyen a kor, olyan a bukása. A csak gyilkolászaiban nagy XX. század nem érdemel más véget. Hogy is írta Lucanus? „Mely nagy volt Róma, az ő romlása jelenti.” Mely kicsi volt a gyilkos XX. század, az ő romlása jelenti.

Pozsony, 1989. december 31. – Az év utolsó napja! Úgy szeretném, hogy munkában teljen el. A Napba állandó rovatot tervezek. (A Nap a szlovák „nežná revolúcia”, magyarul: „gyöngéd forradalom” magyar lapja. A „gyöngéd forradalom” kifejezéshez – hát igen, gyöngéd volt, talán túl gyöngéd is!) A rovat címe Páholy lenne, utalva kicsit az egykori pozsonyi szabadkőműves páholyra is, amelynek épületében most a Csemadok központi bizottsága székel.) Témák a rovatba: az Írószövetség rendkívüli kongresszusának tanulsága: meddig lehet egy közösséget, egy népet prostituálni; a románok a saját testükkel csináltak forradalmat, mi csak a lelkünkkel; Václav Havel: a „bársonyos forradalom” fő feladata: a társadalmi erkölcs rekonstrukciója; Havel személyében Csehszlovákiának író-elnöke van: mintha Magyarországon Konrád György vagy Csoóri Sándor volna a köztársasági elnök – ez is a demokrácia fokmérője; a franciáknak is volt már író-elnökük, vagy csak miniszterük?, ki is volt az?, Malraux?

S ha már az író-elnöknél tartunk: tulajdonképpen Masaryk is író volt: publicisztikája irodalom, a javából. Az ő Athenaenum című folyóiratában zajlott le annak idején például az a vita, amelyben fontos, addig középkorinak tartott két cseh hőskölteményről bebizonyosodott (elnökünk hathatós részvételével), hogy hamisítványok. S még valami: anno egymillió csehszlovák koronát adományozott tudományos és kulturális céljainkra. (Ebből a pénzből alakították meg aztán az ún. Masaryk Akadémiát, amely egészen 1945-ig működött.) Remélem, Havel is lesz annyira gavallér, mint nagy, humanista elődje. Például a kicsit elöregedett Csemadokból és egy-két milliós adományból ma is nagyszerű csehszlovákiai magyar tudományos akadémiát lehetne szervezni.

Pozsony, 1990. január 1. – 15 perc telt el az új esztendőből, negyed egy van, éjfél után. A Budapest 2-n a „kis Kabos” bő gatyában, árvalányhajás kalappal a fején az *Én vagyok a falu rossza* egyedült éneklő, az 1-en Huszti Péter a *Szózatot* mondja: „És annyi balszerencse közt, / Oly sok vizsály után, / Megfogyva bár, de törve nem / Él nemzet e hazán.” Boldog új esztendőt mindannyiunknak!

Rónai-Balázs Zoltán

Petri Györgynek

*Én is iszom és tartok a cirrózistól,
meg a ráktól,
pedig nem borul fölém óvón
a puha diktatúra,
ami összetartana a többiekkel, akik szintén,
vagy nem éppen azon a szinten.
Amikor reggel nyolckor érek haza,
az nem a munka miatt van.
Nagy a gyanúm,
hogy nem is abba döglök majd bele.
Magyarországon az ember vagy alkoholista,
vagy jól mennek a dolgai, oszt' kész.
De visszatérve a korábbiakra, vágod? –
feltalálták az e-cigit, ergo
nem kötelező beledögleni a dohányzásba,
vettem is egyet, mégis rágyújtok –
fene tudja, hogy van ez.
Itt, a mostani demokráciában,
szerintem hányingered lenne,
és meg lennél hasonulva,
bár, lehet, hogy te is libsi vagy jobbos
nagyöregként csak a megélhetésért
nem írnál két értelmes sort sem.
Azt mondják rólad,
túl korán mentél el.
Karácsonykor összevásárolunk mindenféle bájos szirszart,
és azon tűnődünk a feleséggel,
mihez kezdhetnénk, mondjuk, Norvégiában.*

Nagy Zopán

Átjárások / Talált írások...

További tépelődések

(Hommage-montázs a Karnevál*
és Punalua** nyomán)

Semmi kompenzálás! Semmi...

*Hamvas metamorfikus maszkjai: egy monumentális (skizoid) felvonulás lélek-kivetülései. Idő és tér (időtlen) felbomlásai, képlékeny személyiség-meghasonulások, ön-feloldó, átváltozó, ön-megsemmisítő (belső) álarcok. Egyszerre lárvák (bábok), fi-lozok, szerencsétlen félnótások, szellemi esszenciák, csalók, ámokfutók, gyilkosok, romlott – és (circulus vitiosus-ban) újjá-születő géniuszok...

A képzelet mindenható...

Intermezzo, avagy egy kínos várakozás (suttogja a belső be-
mondó):

Gyöngyház Gyöngyi
Gyöngyös Göröngy
Gyöngyszem Gyogyi
Gyöngye Poronty

Poronty Gyöngye
Ebi Baba
Édi Bébi
Tette Tönkre

*Baba Haja
Gyöngé Fürtje
Papa Baja
Marja Halva*

*Gügye Ügyes
Hal a Landzsa
Táton Szájog
Marcsa Harcsa*

*Ötös Ütös
Hat a Hanta
Hét rét Hangya
Nyolc Rangidős*

*Kagyló Kéreg
Bagoly Köpet
Gyöngyben Féreg
Minden Jöhet*

*Jön is Minden
Szinte Ingyen
Kis Kosz Csillan
A Fityingen*

*Ingem Gatyám
Nincs is Talán
Halott Babám
Hordja Magán*

*Baba Haja
Fonott Copfos
Kalács Képe
Véres Mocskos*

*Rühek Rügye
Kiwi Rágzik
Zöldes Penész
Ami Látszik*

Eközben:

A karmazsin katicáktól pöttyös patakából ivó (**Palasovszky)
Őz Ödön:

víz alatti énekével megnyitja a Punalua-sellők kopoltyúját, s a lázas lélegzetek által sodródó-özönlő kék kígyók és kristályos ráják áramlása: elektromos szerelemmel tölti be a képzelet tágu-ló kútjait... Karmazsin lángok és parázsló ölek kórusa árasztja el a zaklatott himnuszok barlangját... A torkok mélyében láva fortyog...

Zene...

Vérző szimfónia-kották egy óriási harsonában (az ős-sárkány gyomrában)...

Ódák a vak pornószínésznő emlékének...

Oratóriumok az Ü-höz, az Ú-hoz és az U-hoz (a vadállatok nevetésében): ú – u-u – ú!

Síró játékok, meztelenség seb-réseiből huhogó, ki-kibuggyanó: i-i-u-a-ó, u-u, ü-ü, ó!

Gyökerek láza, indák véres litániája: i-á-i-á-a! Vágyak! Ü!

Megtört farkasok elvetélt sírása: ú – u-u – ú, ú – u-u – ú! Ál-mok! Ü!

Harapások és jajgatások, a bor patakozó savanyodása...

Ó, a magát (Boncida és Hencida között) szíven lövő maharadzsa maradása...

Intermezzo, avagy modellek érkezése (íme, a kifutó):

Csont-fehérek
Haloványak
Csontkrém-színek
Beteg-sárga
Betegágyak

Csont-szürkések
Csont-velősek
Csont-lilások
Csontos rések:
Haloványak

Csont-ridegek
Csont-kékesek
Csont-foltosak
Csont-feketék
Csont-rúzsosak

Csont a csonkban
Opál árnya
Hal a lányban
Nyitott szájak
A homályban

Százan nyolcan
Öten ketten
Ötletlen
Csontból a húst
Hagyó kedden

Megtépázott selyembábok bűnös táncba-rángatása...
Iszából kifogott, tébolyult szüzek újraélesztése, meghurcolása...

Nagy fejű szeretők (Óperenciától – Telefóbiáig) merülő hidroplánja...

Cédák és Madonnák vörös ajkainak (leharapott) fölmagasztalása...

A csontváz vacsorára hív! Aaaaa! A oá aoái...

A küklpsz távcsövezni hív! Aaaaa! A üo áöei í...

A vérnyomás csónakázni hív! Aaaaa! A éoá óái í...

A kékszakállú Pán: Punaluába hív! A éaáú á: uauáa í...

Zene...

Edvard Munch (1863–1944) festménye

Török Panka

Beszámoló

*Leltárba írnám perceim,
miket az írással töltöttem,
hogy valami furcsa gondolatot
megfoghassak úgy,
ahogyan az megfogott engem.
Cetlire, post-it-re, határidőnapló
lapjai közé csúsztatva,
kettéhajtva precízen
a két rész egymásba simul,
ahogy a valóságok:
szerinted, szerintem.
Együtt szintézisre jutunk,
de mégsem teljesen, inkább
csak létezik valami metszet,
ezerszer átírt, százszor kihúzott,
szmájlikkal tarkított,
mi neked is tetszik.
Nekem minden tetszik,
az is, mikor kettészakadok,
mappába csúsztatott papírlappá válok,
félíg megformált mondatokká,
magányos szavakká.*

Senkiföldje

*Nincs már mire fognom
a távolságot létezéseink közt.
Saját tered van, amiben
saját módon élsz, és
egészen máshogy vagy idegen,*

*megismerhetetlenül.
Másféle pohárból iszod a vizet,
és másféle illatú a házad,
és nem tudod, hogy egyszer,
százszor elsirattalak már, hogy
minden temető mellett
volt egy motel –
most már tudom, hogy élsz,
csak azt nem, hogy miként,
de az a jó ezekben a motelekben,
hogy mindkettőnk számára
ugyanolyan idegenek,
térből kiragadottak.
Az idegenségben találok vissza hozzád.
Ülünk a senkiföldjén:
tűzszünet, nem vérezhetünk.
Közömbös illatú a város,
ugyanolyan pohárból
isszuk a vizet.*

Otthon élsz

*Otthon élsz.
Nem keringsz, nem ingázol többé,
nem látogatsz meg éjjelente.
Otthon élsz,
bárhol is legyen az, nem jársz
eskiüvőre, temetésre többé.
Még köhög a város,
még reszket az ég fölötte,
a füst próbálja áthidalni
a kettő közti távot.
Még hirdetik a sarkon a végítéletet,
és néha eszembe jut,
hogy egyszer véletlenül igazuk lesz,*

*de te nem fogod látni,
mert otthon élsz.*

Spektrum

*Mióta eltűntem,
elrejtettem arcom előled,
álmain fekete-fehérben játszódnak.
Úgy tűnik néha,
mintha a szégyen, a terror
nem lett volna erősebb nálad.
Úgy tűnik néha,
mintha láttad volna
a spektrum minden színét arcomon.*

Vivat Academia

*A hely lassan elveszti jelentőségét,
az idő halványul.
Ha terveznék, itt és most lenne a helyem,
a sorsom megfordulna, mint aki
rég szerelmet látott szeme sarkából.
A távolból taps hallatszik.
Nincs okom futni, de itt ülni olyan,
mint egy pillanatnyi nemlét,
hiszen mit csinállok jövővesztettségem
teljes tudatában?
Nincs miért vergődni.
Az épület átlényegül,
és mikor kilépek az ajtón,
már a szirénák sírása is új.
A frekvencia megváltozott,
másként remeg a kezem.
Feladtam a küzdést, hogy idetartozzak.*

Modern ausztrál költészet, 1.

Judith Wright versei
Turczi István fordításában

A csapda

*„Szeretlek”, mondta a gyermek,
de a vörös szárnyú, magas fákon virító
papagájt a szeretet hívószavával
nem lehetett elámítani.*

*Figyeld, ahogy az elemi ártatlanság
sötétülni kezd a vágy és tapasztalás árnyai közt!
– a csalétket, a csapdát, a türelem fogyatkozásait!
Amikor a győzelem pimasz fénye megcsillan szemében!*

*„Szerettem és mégsem jött el hozzám.”
Ennek most már vége. A ravaszság és akarat
a vesztüket okozza. Legyünk mi az ő rabjaik,
gyermekem, és egy keserűbb ketrechen is
ki fogjuk bírni életfogytig tartó dühüket.
Nézz körül. Látod, mindenkin láncok.*

*Gyorsan, mentsd magad! Nyisd
a ketrecajtót. és engedd szabadon.*

The Trap

*'I love you,' said the child,
but the parrot with its blazing breast and wing
flaunted in the high tree, love's very beckoning,
and would not be beguiled.*

*Look how first innocence
darkens through shades of knowledge and desire!
– the bait, the trap, the patience! When the wire
snaps shut, his eyes' triumphant insolence!*

*'I loved it and it would not come to me.'
Now love is gone.
Cunning and will undo us. We must be
their prisoners, boy, and in a bitterer cage
endure their lifelong rage.
Look round you. See, the chains on everyone.*

*Quick, save yourself! Undo
that door and let him go.*

Halva született

*Akik egyszer a saját pulzusukban
és vérükben érezték a kihülő meleget,
a legszeretettebb gyermek
kétségbeejtő hidegségét,
azok tudják az elmondhatatlant,
a sarkövi anti-isten,
az örök fagy titkát.*

*Akik egyszer szembekerültek
a fájdalommal, a sötét szülés kínjával,
amely nem ad, csak elvesz,
így kétszeres veszteség a vége –
ők azóta is kezüket nyújtják
a virágzó földről a sírgödörig,
hullámzó ruhájukból a halotti lepel alá.*

*Élnek, pedig halottnak kellene lenniük,
 élnek, akik a saját halálukkal csaltak,
 azóta hallom feltörő zokogásukat
 a mozdulatlan éji csend közepén:
 „Ó, én itt fent járok-kelek,
 amíg te fekszel lent a mélyben.”
 Az ilyen nők annak szeretetéért
 sírnak, aki többé már nem vesz levegőt,
 és csak fekszenek az éjszakában
 és mellüket a halálnak adják.*

Stillborn

*Those who have once admitted
 within their pulse and blood
 the chill of that most loving
 that most despairing child
 known what is never told –
 the arctic anti-god,
 the secret of the cold.*

*Those who have once expected
 the pains of that dark birth
 which takes but without giving
 and ends in double loss –
 they still reach hands across
 to grave from flowering earth,
 to shroud from living dress.*

*Alive, they would be dead
 who cheated their own death,
 and I have heard them cry
 when all else was lying still
 'O that I stand above*

*while you lie down beneath!
Such women weep for love
of one who drew no breath
and in the night they lie
giving the breast to death.*

Asszony a férfihöz

*Aki szemek nélkül gyürkőzik az éjben,
az öntudatlan, alaktalan mag, mi bennem él,
elindult saját feltámadásának napja felé –
ő, akivel némán, gyorsan és rejtve éltem,
sejti már a titkot a láthatatlan fényben.*

*Ennek a gyermeknek nincs gyermekarca,
neve sincs, mégis mindketten ismerjük jól:
prédánk és vadászunk ő; te is,
én is tudjuk – ő a kettőnk harca,
a harmadik, ki ölelésünkben feküdt; a sors akarta.*

*Ez az az erő, a feszülő hús keblemen,
a karokban nyugvó erő,
és szemeink tökéletesre csiszolt kristálya.
A vérből növő fa, melyen
a bonyolult és gyűrött rózsa terem.*

*Ő az alkotó s az alkotás; ő a te, ő az én,
a kérdés és a válasz ő,
a fej, mi vaksötétben döfköd,
ő a kés élén megcsillanó fény.
Ó, szoríts, kérlek, mert félek, félek én.*

Woman To Man

*The eyeless labourer in the night,
the selfless, shapeless seed I hold,
builds for its resurrection day –
silent and swift and deep from sight
foresees the unimagined light.*

*This is no child with a child's face;
this has no name to name it by;
yet you and I have known it well.
This is our hunter and our chase,
the third who lay in our embrace.*

*This is the strength that your arm knows,
the arc of flesh that is my breast,
the precise crystals of our eyes.
This is the blood's wild tree that grows
the intricate and folded rose.*

*This is the maker and the made;
this is the question and reply;
the blind head butting at the dark,
the blaze of light along the blade.
Oh hold me, for I am afraid.*

Éva a lányaihoz

*Nem én kezdtem.
Bár huzatos barlangokba kergetett,
gyakran éhesen, dolgoznom kellett a kenyeriünkért,
hallottam a kicsik jajgatását,
azért nem voltam boldogtalan.
Ahová Ádám ment, beletörődve mentem én is.
Alkalmazkodtam a büntetéshez; ez volt az életem.*

*De Ádám, tudjátok...!
Sokat tűnődött a sértésen,
a kiűzetésünkön, a trükkön, ahogy kibabráltak velünk.
Végül felfedezett magában egy hibát,
és elhatározta, hogy jóváteszi.*

*A Paradicsom után a föld gyatrának tűnt,
az évszakok változtak, a vadak gyorslábúak voltak,
dolgoznia kellett a megélhetésünkért,
és ez sehogy se volt az ínyére.
Még a főztömre is panaszkodott
(nehéz volt a Mennyszággal versenyezni).*

*Így aztán dolgozni kezdett.
A földet új Édenné kell varázsolni,
mondta, központi fűtéssel, háziállatokkal,
mechanikus aratógépekkel, robbanómotorral,
mozgólépcsőkkel, hűtőszekrényekkel,
a kommunikáció modern eszközeivel,
a többszörösen biztonságos befektetésekkel,
Ábel és Káin, valamint a család többi tagjának
továbbtanulásával.
Láthatjátok, a büszkeségét milyen mély sérelem érte.*

*A folyamat során mindent szétszedett,
mert azt hitte, a gépezetben rejlik a titok nyitja –
egyébként is műszaki érdeklődésű volt.
A gépek legbelsejéig hatolt, és a felfedezés
örömeivel kiáltozott: „Hát így működik!”
„És most, hogy ismerem a működését, a feltaláló is,
ki más, én vagyok.” „Mert Isten léte, meg azé a Másiké,
nem bizonyítható, és ami nem bizonyítható,
az nincs is.”
Tudjátok, mindig féltékeny típus volt.
Igen, ő a dolgok legmélyéig jutott,
ahol semmi sem bizonyítható.*

*És tisztán látszik, hogy ő sem létezik; de
visszautasítja ezt a levezetést.
Tudjátok, ő mindig egoista volt.*

*Odabent a barlangban melegebb volt, mint itt;
és ez a radioaktív eső sem hullt.
A gyerekek kedvéért, azt javaslom,
épp ideje, hogy átvegyétek az irányítást.*

*Mégiscsak a lányaim vagytok, ti öröklitek az összes
jellemhibámat; de engedelmesek is vagytok,
és követni fogjátok Ádám apátokat még a létezésen túlra is.
A jellemhibáknak megvan a maguk logikája,
és ez mindig bejön,
megfigyeltem Ábel és Káin eseténél.*

*Talán ez az egész nyakatekert tanmese
az elejétől a végéig
mást se bizonyít; talán ebben áll a nagy titok.
Talán semmi nem létezik, csak a hibáink?
Ezek legalább bizonyíthatók.*

*De nehogy valami ilyesmit
sugalljatok Ádám apátoknak.
Ő már Istennek képzeli magát,
aki tökéletes, és nem is létezik.*

Eve To Her Daughters

*It was not I who began it.
Turned out into draughty caves,
hungry so often, having to work for our bread,
hearing the children whining,
I was nevertheless not unhappy.*

*Where Adam went I was fairly contented to go.
I adapted myself to the punishment: it was my life.*

*But Adam, you know...!
He kept on brooding over the insult,
over the trick They had played on us, over the scolding.
He had discovered a flaw in himself
and he had to make up for it.*

*Outside Eden the earth was imperfect,
the seasons changed, the game was fleet-footed,
he had to work for our living, and he didn't like it.
He even complained of my cooking
(it was hard to compete with Heaven).*

*So he set to work.
The earth must be made a new Eden
with central heating, domesticated animals,
mechanical harvesters, combustion engines,
escalators, refrigerators,
and modern means of communication
and multiplied opportunities for safe investment
and higher education for Abel and Cain
and the rest of the family.
You can see how his pride had been hurt.*

*In the process he had to unravel everything,
because he believed that mechanism
was the whole secret – he was always mechanical-minded.
He got to the very inside of the whole machine
exclaiming as he went, So that is how it works!
And now that I know how it works, why, I must have invented it.
As for God and the Other, they cannot be demonstrated,
And what cannot be demonstrated
doesn't exist.
You see, he had always been jealous.
Yes, he got to the centre*

alkotó személyisége. Armidale-ben, Új-Dél-Wales államban született 1915-ben.

A 30-as években Európába, Angliába került, ahol a család birtokán dolgozott a második világháború alatt is, később pedig titkárnőként a Queensland-i Egyetemen. Első könyve 1946-ban (*The Morning Image, Reggeli képzet*), az utolsó (*Collected Poems, Összegyűjtött versek*) 1994-ben jelent meg. Ami közte van, az maga a modern ausztrál költészet története, nem csupán a stílus és az új költői nyelv megteremtése terén, hanem az emberi és írói kiállás példájával is. A bennszülöttek (aboriginals) jogaiért folytatott nyilvános küzdelme új erkölcsi tartást adott az elmúlt évtizedekben induló írógenerációk tagjainak. 1967-ben irodalmi Nobel-díjra jelölték, bekerült a három legesélyesebb közé, de végül mégis a guatemalai költő-diplomata, Miguel Angel Asturias vitte el a pálmát.

Alekszandar Tomov

A méh

Szondi György fordítása

Egy kora tavaszi reggelen a béna Ikonija úgy döntött, hogy itthagya e siralomvölgyet – s ettől egyszerre megkönnyebbült. Kis szobája, melybe fia lökte be korábban, kriptára hasonlított. Az átellenes sarokban gyökérkacsok kandikáltak, lengedeztek, nyújtogatták nyakukat, hogy belekapaszkodnának valamiképp a döngölt földre, a nyirkos, síkos padlóba, mely csak úgy húzta magához a szobát, legfőképpen is a plafont, mely még a télen megrepedezett, erek futottak rajta, jég hálózta, mit a tavasz valóságos patakokká olvasztott, s most szaladtak a falak felé, szomjasan, hogy szöknének is már ki – így is tesznek egy nap majd. Bárcsak mielőbb megtörténne, imádkozott érte Ikonija, hogy dőlné rá, mi útjukat rekesztette – a téglák, a feltaréjlo vakolat, de azok összeszorított fogakkal makacsul állták a dühöngő szél ostromát... Feje fölött pókháló feszült, pehelyháló, mintha takács remekelte volna szövőszéken, de a mestere nem mutatkozott, a hasadékokban bujkált, Ikonija azonban érezte, tudta, hogy szó éjszakánként, s reméli titkon, hogy arcát is majd hálójába fonja. És most ő is, a szoba is hoppon marad, mert Ikonija elhagyni készült őket. Ezt akarta nyomorék teste, minden íze, porcikája – el e földi létből. Azt is tudta azonban, hogy nehezebbet ennél most nem is kívánhat... Fia harmadnaponként nyitott rá ajtót, megtöltötte a kancsóját vízzel, még ép keze ügyébe vetette a kenyeret, s ment is tovább. Behunyta erősen a szemét ilyenkor, hogy ne is lássa, hogy elfelejtse: méhében hordozta, ő hozta a világra. Fia most tőle is megszabadul, a gyűlöletétől is, hogy ő, Ikonija, még mindig itt sínylődik, s ördögi lelke nem száll ki belőle. Segített volna neki, akart ő a lelkén segíteni, el is határozta, tervelte, de

sehogy sem tudta, hogyan is vigye végbe. Ha lett volna szomszédasszonya legalább, valaki mellette, egy jótét lélek, kitől csiptnyi mérget kérhetne, és aki nem tagadta volna meg tőle, de egymás után elmentek már mind már e világból. Nem maradt más, egyedül csupán ő, magának kellett valahogy az életét megszakítani, kioltani magából. Eltökélte, hogy ezentúl ennivalót semmit le nem nyel, nem vesz magához. Félredobta a kenyeret, száját összezárta. Reggel hagyta ott a fia, három napig kellett volna rajta tengődnie. Az éhség majd belülről elemészti...

Ekkor jelent meg a szobában a méh.

A fal egy hasadékából dugta ki a csápjait, végigtapogatta belülről a rést, majd kiröppent belőle egészen. Le-föl keremaringózott. Először az ablakra szállt, csúszkált a piszkos üvegen, aztán az ágytámlát fedezte föl. Összevissza járta, szabdalta a szű, árcai mélyére bevette magát a nyirkosság, ette a rozsa – vöröslött. Hiába próbált meg menni rajta szépen, megbotlott a méh, a pokrócra esett. Elindult a ráncokon, túl is jutott rajtuk, odaért a kézhez. Valami kis gyöngye melegséget érzett, folytatta fölfelé, megpihent egy dudoros éren, megállt ott, mintha át akarná venni halvány lüktetését. Majd ment tovább fölfelé, elért az archoz, végigtapogatta csápjaival a száját, aztán az orr következett, hűvös fuvallat csapta meg szelíden, szárnyai láthatóan remegni kezdtek. Vagy egy percig is ott időzött, a dérfehér pillákon át végül a homlokhoz ért, megtorpant kicsit a kesehaj előtt, aztán neki-lendült, de megcsúszott, a még mindig erős hajszálakba szédült, belegabalyodott a szálakba, s akkor felzümmögött...

Komor álmában mint valami sejlő dolgot hallotta meg Ikonija, mint hamvadó sejtjeinek új szeszélyét, és nem is hökkent meg: mostanában mi látomása nem volt már! De a dongás csak ott csengett benne tovább, ott, a füle közelében, s akkor föleszmélt: ez most más. Először azt hitte, légy lesz az, lassacskán aztán kikapasztalta, hogy mégsem. Más annak a hangja, vékonyabb, s csípősebb a szeméttől, mit fölfal, ez a döngicsélés pedig tiszta s téveteg is valahogy. Csak méh lehet, jött rá, de hogy került ide? Egy ideig csöndben volt, lebotorkált, mászott újra az arcán. Nem

érezett semmit akkor Ikonija, bőre elszokott mindentől, de ahogy megfeszítette összes erejét, messziről a csiklandást is felfogta, szívével érezte egészen. Ettől úgy megrémült, hogy szaporán pislogni kezdett. Tolult föl benne, ajkához ért már, s akkor lélegzetét visszafojtotta... Majd szemét kinyitotta, s megpillantotta elvékonyodott orra hegyén. Nagyon nagynak látta, mint lenyugtakor a napot, szárnyas nap, mely szénszemébe néz merőn. Moccanni nem mert. A csápjai mintha melengették volna. Hogy mennyi ideig volt ott, később már nem emlékezett, de az ablaküvegen látta, hogy alkonyodott, a méh pedig mind sötétebb lett, aztán ismét leereszkedett, le az arcán a párnára, ott csöndesedett el mellette. Mintha eleven ember lett volna a fejénél, Ikonija úgy érezte, s váratlan azon vette észre magát, hogy rá gondol, s nem a végre, mit magának választott. Először megijedt, hogy valami képp ez még a halálának is útját állja, utóbb már úgy vélte azonban, hogy neki így ez még csak jobb lesz. Hogy miért is igazán, felelni erre nem tudott, de mert a fejébe vette, hogy így van, az éhségre sem gondolt ily mód, mely pedig már morgott benne erősen. Pirkadatkor hallotta, hogy ébred. Szárnyát rebbentette elsőnek, lassan-lassan fölállt, majd újra lábaira ereszkedett, hogy végül hirtelen megélnéküljön: megrázta magát, szivárványlott hártyszárnya, tárult szét az ablakfény felé, Ikonija pedig, ki tudja, miért, nagyon megsajnálta. Véletlenül került ide, s most nem fogja megtalálni a visszautat, s meg fog halni biztos ő is, akárcsak Ikonija. De az ő ideje már rég eljött, a méh viszont oly erős volt. Ahogy először lobbant fel benne ez a gondolat, mint annyi sok más akkoriban, melyek nyugton nem hagyták, nemigen törődött vele különösen, de később visszafordult hozzá újra, körbetapogatta mindenfelől, s ráeszmélt, hogy nem lesz könnyű magától elúznia. A méh, mintha megértett volna valamit ebből, elcsendesült mellette. Ikonija feléje fordította a fejét. Figyelte. Olyan volt, mint egy megszeppent gyerek, ki még nem tudja, mit tett, de sejti, hogy valami rosszat, s egykönnyen meg nem ússza... És újra megsajnálta, sőt jó kezével nyúlt oda, és ujjával tolt, tessékelt egy rés felé, hogy megtalálja. De az nem mozdult, mintha

tudta volna előre, hogy nem boldogulhat. Hagyta hát Ikonija, tekintetét az ablakra szegezte. Láta, hogy törekszik feléje a méh, és csapódik belé teljes erővel, és lezuhan a párkány porába, szárnya fekete lesz, befeketül. Sokáig feküdt ott, aztán Ikonija felé vánszorgott újra... Pillantása akkor a kancsóra esett, meglátta, s már tudta, mi jó szolgálatot tesz majd. Óvatosan nyújtózva magához húzta, vizét kilötytyintette. Neki már nem volt rá szüksége. Fölemelte, s lóbálni kezdte, míg keze meg nem szokta. Ha nem találja el, tudta, baj lesz. Nagyot lendített rajta, s az ablakhoz hajította. Sikkantott az üveg élesen, s leomlott. Ikonija becsukta szemét, várt. Hallotta, hogy röppen föl, száll, mint arany gingalló – csak csöngése egyszerre elakadt. Fölnézett Ikonija, s nem akarta hinni, mit lát. A méh a pókhálóban verdesett...

Délig még remélte, hogy sikerül a szerencsétlennek kiszabadulnia fogságából. A szélén akadt bele egészen, s ha erejét összeszedi, ki is kellett volna szabadulnia, de annyira megzavarodott, hogy csak csapkodott összevissza, nem tudta, hogy meneküljön, s féltő volt, hogy így még beljebb keveredik, a sűrűbe, hol isten irgalmazzon már neki. Egyszer aztán, úgy látszott, rálelt az útjára. Nekifeszült, elszakított egy szálát, elszakított még egyet. És akkor Ikonija megértette a csapdát. Lejjebb esett, a következő sorba, hol a háló szála sokkal erősebb volt az előbbinél, s fogóként szorította. Akkor pillantotta meg a pókot. Meglátta végre, előjött a gerenda alól, szaladt, majd hirtelen megtorpant, hogy aztán még sebesebben folytassa, s már szőtte is alatta az új szálát. Napnyugtára kész is lett – vékony, fényes. Ikonija tudta, hogy nélküle a méhnek nincsen menekvése, ha nem segít. Körülnézett. Nem volt már semmi a keze ügyében, csak a párnája. Ám úgy beitta magát oda a nedvesség, hogy kőnehéz lett. Emelgette kezével, latolgatta súlyát, de belátta, hogy nem lesz ereje eldobni, mint ahogy a kancsóval tette. Még magabíró embernek is bajos lett volna eltalálnia. A pókháló a szegletben feszült fenn magasan, konokul a falhoz tapadt. Csak szemét jártatta tehetetlenül Ikonija, dühösen forgatta, míg meg nem pillantotta a pókháló alatt a póznát. Akkorról maradt még ott, mikor a szilvát verték vele, de

egy kézzel hogyan vergődött volna el addig a boldogtalan. Mégis megkísérelte, ha egyszer észrevette. Fogát összeszorította, fejét a támlának vetette, s feszítette teljes erejéből. Béna teste azonban moccanatlan feküdt csak. Nekifeszült újból, reccsent a támla, s a teste is megmozdult ezúttal. A feje lejjebb csúszott. A hidegről is érezte ezt hátul – a tarkójától felmelegedett fához tartozott ez a hideg, része volt, folytatása lefelé. S feszítette megint, és feszítette, míg fel nem kellett hagynia vele, mert szeme már ugrott volna ki belőle. Óra múltán jobban értette: forgatta fejét, hogy ép helyet találjon rajta, forgatta, feszítette, míg össze nem zúzta, törte mindenütt. Hamarosán a fa is eltűnt mögüle, s megértette, hogy nem jól csinálta. Oldalfelé kellett volna löknie magát, hogy lehömbölgdjék a padlóra, most meg még milyen messze volt tőle. Mélyet lélegzett, számba vett sorra megint mindent, s akkor eszébe jutott a vas. Átdobta jó kezét a testén, a vasat lecsupaszította, kifordult, ahogy csak bírt, sajnó fejét a hideghez szorította. Nyakán az erek pattanásig feszültek, a vas éle belevájt duzzadó inába, serkenésig belevágott, de Ikonija csak feszítette tovább, és sikerült így magát mégis ellöknie. Éjfélkor a földön hevert, az oldalára zuhant, hallotta a sötétben a fönn dongó méhet. Az oldalára zuhant, érezte szájában a föld ízét. Maradék reménye ép keze volt, az egyetlen, mit az élet nem vett még el tőle. Összeszedte még egyszer minden gondolatát: mire telik még ereje. Szaggatta már belülről az éhség. Szeme előtt karikák táncoltak. Rá kellett ébrednie, hogy ha nem ámítja el ezt az éhséget, összecuklik, és soha nem ér el a póznáig. Gyomrát hagyta el az erő. Valahol ott kellett lennie mellette a kenyérnek... Átkozta magát, hogy előző nap eldobta. Kezével tapogatta, emlékezetét erőltette, s csak ott lelte meg valahára. Keserűségében tegnap olyan messze hajította, hogy nem érhetett most el. Elfördította fejét. A nyirkos föld sebeit itatta, dermesztette. S ekkor Ikonija belevájta körmét, kaparta, s a szájába tette. Eleinte apránként nyelte, hogy szokja az ízét, majd mind többet evett, míg észre nem vette, hogy a gyomra melegszik. Ragados volt, de telített, mint minden föld. Éjfél után megfogadta, hogy pedig aludnia kell most, erejét ku-

porgassa, nyerve vissza, mert a legnehezebb várt rá – eljutni a póznához, odavonszolódni. A méh már nem verdesett, de Ikonija tudta, hogy él még, a pókról tudta, hogy ott kereng körülötte és szálát sző még, összepréselte szemét, csalogatta az álmat, de az vonakodott, nem jött, hát Ikonijának vele is meg kellett küzdenie. Szokatlan volt hallgatnia rá, ámult is az álom, pedig most Ikonijának nagy szüksége volt az átkozottra. Hirtelen csapott le rá, már bódult volna el hirtelen, de megrettent tőle így. Elhárította, s nekikészülődött. Vézna volt a karja, elgyöngült a fekvésben, mégis bízott benne, hogy nem hagyja cserben. Nekiszorította a földnek, újult erővel toltta magát, lökte előre. Hogy el ne csúszson, óvatosan választotta ki tenyerének a helyet, kimélyítette ott a földet. Méternyit araszolt így kínkeservvel, a föld azonban egyre nehezebben engedett, megmakacsolta magát. Kitapogatótt egy kőlapot – iszamós, kegyetlen. Új pihenésre szánta el magát. Még tán egy méter hiányzott a rúdig, de Ikonija tudta jól, hogy hosszabb lesz az, gyilkosabb a megtett útnál. Fogytán volt az ereje. Támadott az álom is újra, s nem tudott már neki ellenállni. Karjába alélt, elringatta. Amikor fölriadt, a csillagok már halványultak, derengtek csak az égen. Rátámaszkodott kezére, teljes erejével emelte magát a kőlapon, hallotta, hogy csontja már nem bírja tovább: eltörött. Bekövetkezett, amitől a legjobban rettegett. Nem érhet most már odáig el. A fájdalom azonban visszaadta, megháromszorozta erejét, és Ikonija újból ránehezedett törött karjára, toltta előre magát vad dühvel, míg el nem vesztette az eszméletét, de amikor újra magához tért, folytatta megint, kúszott tovább, elfelejtette, meddig, nem is tudta, hogyan. Hajnalra a rúdnál találta magát. Benne állt a szemében, mintha beledöfve meredne, úgy látta meg az első pillanatban, iszonyú karónak tűnt neki. Szegetten csüngött csak oldalán a karja. Már csupán a szeme maradt, nedvességnehéz szeme húzta le a földhöz. Erővel fölemelte, vérfátylon át nézte odafönt a méhet. Mintha összetöpörödött volna. Egyszer csak, úgy hitte, megrezdült, ám csak a szeme pillézett. Mikor a könny is már a szemét fürdette, Ikonija látta, hogy a méhnek vége. Csurgott le a könnye tovább, ekkor

eszébe jutott, hogy foga is van még. Beleharapott a póznába, keményen tartotta, egy hördüléssel megbillentette, a pókhálót leverte. A méh véletlen az ajkára esett, bucskázott volna le, de Ikonija nem engedte. Nem várta, de ottfogta. Becsukta a szemét. Hogy mennyit feküdt így, nem tudta. A méh gyöngre rezdülésére ocsúdott föl, vissza akart emlékezni, mi is történt, de már nem volt emlékezete...

Már szállt le a nap, mikor a méh feléledt. Finoman mozgatta csápjait. Szárnyai az ajkából kiszökő halvány lehelettől kisimultak...

Majd óvatosan felállt, s Ikonija lelkével együtt halkán tovaszállt.

ALEKSZANDAR TOMOV (Szófia, 1944). Bolgár költő, író, forgatókönyvíró. Több mint harminc könyv, tucatnyi filmszcenárió fűződik nevéhez. A bolgár filmművészet meghatározó alakja volt évtizedeken át; trilógiákat is írt, ezek közül sokban az 1990 körüli és utáni évek visszáságait elemezte skandalumokat keltve. Magyarul néhány verse, novellája antológiákban és folyóiratokban olvasható.

A HÓNAP ALKOTÓJA

BÁNKI ÉVA

Hetvenhét szem rizs

*„...mérem a téli éjszakát.
Mint birtokát
a tulajdonosa.”*

(J. A.)

A páros számok annyira kommerszek, vagy inkább közönségesek. A sok nullát, az ezreket vagy a billiókat pöffeszkedőnek érzem. Viszont nagyon szeretem a hármasokat és az ötösöket.

Szükségem van a számokra, hiszen nélkülük nem érzem magam biztonságban. Mióta nincsenek barátaim, a számok üzennek nekem. Öt szem krumpli vagy hetvenhét szem rizs – ez egy tökéletes vacsora. Erőt ad, magabiztossá tesz, míg, ha számolatlanul lapátolom magamba az ételt, megbetegszem. Felelős vagyok magamért, nemde? Megszámolom a munkahelyemre vezető lépéseket is, és ha páros szám jön ki, érzem, rettenetes nap vár rám. De nagyon óvatos vagyok, törekszem rá, hogy mindig a hétszáztizenötödik lépéssel érjem el a lengőajtót.

A hétszáztizenöt gyönyörű, tökéletes szám.

Az embereket is számokkal jelölöm, mert úgy nem fájnak annyira. Ha kimondom, hogy ezeregyszáz, megjelenik a főnököm arca, alázatosan és figyelmesen, hisz én, a beosztottja, Nóri számon tartom. Összeadhatom bárkivel vagy bármivel, kivonhatom bárkiből vagy bármiből, és nem tiltakozhat, hisz ő is csak ugyanolyan szám, mint a többiek.

Mikor a rokonaim észrevették, hogy megszámolom a zöldborsókat a tányéromon, felhorkantak. Hagyd abba a számolgatást, íráss fel magadnak valamit, nem élhetsz futóbolondként! Úristen, még a borsót is! Ki látott ilyet? Apukám a vállamra tette a

kezét: akármilyen bánt, Nóri, nem kell félned, mi segítünk, mi mind itt vagyunk neked.

Én csak kinevettem. Mert a számolósdi azt jelenti, hogy nem vagyok egyedül, hogy védem magam, ahogy tudom. Ha megszámlolom a sarkokat egy szobában, az azt jelenti, hogy otthon vagyok. És én mindenhol otthon vagyok.

Nem az atyaisten, hanem én döntök a szabályokról. Szereztem a hármassokat és az ötösöket, de például a nyolcvanöt vagy a tizenhárom egyáltalán nem tetszik. Ezeket mindig összeadom vagy összeszorozom valamivel, hogy eltüntessem őket. Vigyázok magamra, rendet tartok. Hát nem pontosan ezt teszi a napkorong is, amikor a bárányfelhők fölött ballag? Megfejtja magának a világot.

Vannak kérdések, amikre csak számokkal felelhetsz. Mikor fizeted vissza a kölcsönt? Nyolcszázötvenhét. Mikor lesz saját lakásod? Kilenccszázötvenhét. Mikor lesz gyereked? Háromszázötvenkilenc. Meddig maradsz egyedül? Hétszázhatvanegy.

Mindig arra gondolok, mennyire megharagudott isten a zsidó királyokra, amikor megszámlolták a népüket. Hát persze! Aki számolni tud, az hatalmat nyer a világ felett.

Mondja el, Nórika, hányan támadtak magára!

Nem tudom, nem figyeltem, nagyon meg voltam rémülve. Többen hátulról, néhányan előlről fogtak le. Mintha ezer kezük lett volna.

A 'mintha' az nem szám. Ezt jegyezze meg, Nórika.

Mondom, hogy mondom... Annyira meg voltam rémülve. Mint-ha minden pillanatban többen lettek volna.

A 'mintha' az nem szám... Az csak 'mintha'.

De mondom, hogy mondom... Annyival többen voltak nálam.

Hogy lehet, hogy nem emlékszik, Nórika? Nem lehet, hogy az egészet csak kitalálja?

Amit megszámlolsz, az valóságos.

Ha nem tudod, hogy az annyi mennyi, akkor balek vagy.

Vesztes, hazudós. Aki nem tud semmit kiharcolni magának.

*Na, menjen haza, Nórika! Olvasson, tanuljon! Ne fantáziáljon!
Mit szól hozzá az édesapja?*

Vannak számok, amiktől mindenki ideges lesz. 1944, 1956, 1989. A rettentő félelemtől és zavartól csak úgy szabadulunk meg, ha ezeket is elosztjuk, megszorozzuk, átcsoportosítjuk, mintha ártatlan számok lennének. Hát nem volt hazugság az egész 1989? – szokta kérdezgetni apám dühösen. Hát hogy lett volna! – felelem. Ezerkilencszáznyolcvankilenc az pontosan ezerkilencszázhetvenkettő plusz tizenhét. Hát hol itt a hiba? Én nem szeretem, ha az emberek számjegyekkel jelölik a számokat. Szerintem ez varázslás. Néhány számot képpé változtatnak, hogy kedvükre retteghessenek.

Hány éves korában is halt meg szegény édesanyád? – kérdezi apa. Negyvennégy, válaszol saját magának, és az öklét magasra emeli, mintha az eget akarná fenyegetni. Hogy lehet negyvennégy évesen meghalni? Negyvennégy az csak négyszer tizenegy, mondogatom magamban, mintha a korai halálból akarnám kiszabadítani édesanyámat. Szegény anya negyvennégy éves volt, amikor engem megtámadtak a táborban. Negyvennégy, amikor tönkrement apa vállalkozása. Talán ezért nem szeretem a páros számokat.

Reggel pontosan öt korty kávé iszom, tizenegyszer ellenőrzöm a nyílászárókat, mindig a metró harmadik kocsijába szállok, utána pedig hétszázötvenöt lépéssel érek be a munkahelyemre. Telefonos operátor vagyok: kismilliószor megkérdezik tőlem, mit csináljanak, ha beejtették a telefonjukat a fürdővízbe, ha nem működik rendesen a wifi, ha beragadt ez vagy az a gomb. Többnyire mindig ugyanazt felelem. Én vagyok a legjobb operátor a világon, semmi sem hoz ki a sodromból. Vannak, persze, egészen vad telefonálók is, elmondanak idiótának, gyengeelméjűnek, vérszomjas multinak, ordas kurvának, és azt kívánják, hogy rohadjak meg a telefontársasággal együtt. Ilyenkor azt mondom magamban, nyolcszázhetvenhét. Kérdezték már tőlem, hogy a föld gömbölyű-e, van-e az életnek értelme, Donald Trump pedofil-e, és mi a kurvaanyámat csinálok majd, ha egyszer meghalok. Háromszázhuszonöt, suttogom magam elé, és udvariasan, sajnálkozva bontom a vonalat. Nehéz napok után elbu-

szozom a József-hegyi kilátóhoz, és bámulom a sötét éjszakát meg a fénylő ablakokat. Mindig háromezer-kétszázhetet számolok össze, és utána megnyugodva hazaindulok.

A tévében mindig túl gyorsan változnak a képek, soha nincs mód ellenőrizni, vagy akár csak megszámlálni a dolgokat. A tévétársaságoknak annyi pénzüik van, hogy marslakókat és tündéreket is mutogathatnak, nemde? Eszem ágában sincs elhinni a sok baromságot. Az emberek szoronganak a hatalomtól, ezért szeretnek tűzvészeket, bombázásokat, légikatasztrófákat bámulni. Én inkább azt hiszem, millió Budapest létezik, sok-sok millió hozzám hasonló telefonos operátorral, és ők szeretik azt hinni, hogy jelentéktelen és kiszolgáltatott polgárai egy jelentéktelen és kiszolgáltatott országnak. Pedig csak ez az egyetlen valóság van. Mindenhol mindig ugyanaz.

Mióta mindent megszámlálhatok, nem érzem magam kiszolgáltatottnak.

A legjobban a huszonnyolc napos ciklusomat szeretem. Akárhány elnököt lőnek le, akárhány repülőgépet robbantanak fel, akárhányszor tör ki a világháború, a testem figyelmeztet, hogy én örökre a számok hatalmában állok. Huszonnyolc, huszonnyolc, huszonnyolc. Soha nem több, soha nem kevesebb. Mindig ugyanúgy. Mindig ugyanaz. A halál, az erőszak, a felrobbant akármicsodák csak hazugságok. A választások is. Ahogy apukám mágikus évszámai. Én a huszonnyolcas szám hatalmában állok.

Ezért lepődtem meg, mikor két hónappal ezelőtt a huszonkilencedik napon sem történt semmi. A harmincadikon sem. Pedig most is, mint mindig, mindent óraműpontossággal végeztem. Reggel öt korty kávéit ittam, tizenegyszer ellenőriztem a nyílászárókat, a metró harmadik kocsijába szálltam, és hétszáztizentöt lépéssel értem be a munkahelyemre.

Hát hogyan? Kicsúsztak az ellenőrzésem alól a dolgok?

Lemondtam a kávéról, és napokon át csak fehér ételeket ettem, kenyérbelet, banánt, rizst. Már hónapok óta fájlaltam a ha-

sam, de a görcsöket a számolás mindig csillapította. Forduljak orvoshoz? De hisz én nem rontottam el semmit! Egy orvos akármit hazudhat. Földrengést, túszereményt, hajókatasztrófát, de még rákot is akár. Nem tudom kiszámolni vagy ellenőrizni a szavait, ahogy nem tudom a tévébemondókét, a politikusokét sem. Ráadásul tizennégy éve nem fordultam soha senkihez. Se barátokhoz, se rokonokhoz. Ha csak megkérném a szomszédaimat, hogy halkítsák le a zenét, elveszíteném a saját életem fölötti uralmat. Mert *kiszámíthatatlan*, hogy hogyan reagálnának.

És most vetközzem le egy vadidegen férfinak? Nyavalyogjak és panaszkodjak? És hol kezdjem ezt az egészet? Nincs is körzeti orvosom. Vagy menjek be az utcáról egy ismeretlenhez? Doktor Ez-meg-az szülész-nőgyógyász szakorvos. Jó napot kívánok, azért jöttem csak, mert felgyújtották az esőerdőket, és süllyed a Titanic. Mi lesz velem, doktor úr, meg tudja mondani?

Talán nem a Titanic süllyed, hanem tényleg velem történt valami. A hasam egészen megduzzadt, nem is férek a farmeromba. De mitől duzzadt meg? Hetvenhét szem rizst eszek minden este. Hetvenhetet, egy szemmel sem többet. Elrontottam a számolást, ezért kell vezekelnem?

A város fényeit számolgatva megnyugszom kicsit.

Nem. Nem vagyok örült. Tizenöt meg tizenöt az mindig harminc. Hetvenhét az hetvenhét. Akárhogy nézzük. Soha nem kevesebb, soha nem több. A kemény hasam, a fájdalmak, az örökös öklendezés nem a zűrzavar, hanem egy egészen másféle esemény jele. Egy örömteli eseményé. Hiszen csak a számok számítanak, nem a tettek. Ha nem hibáztam el a számolást, semmi rossz nem történhet velem. Hamarosan megsokszorozódom, és gyerekem lesz. Egy lassan, kiszámítottan növekvő, kis lény, aki majd velem számolgatja a rizsszemeket és a háztetőket. Akivel éveken át csak fehér ételeket eszem. És mikor elindulunk otthonról, közösen bebiztosítjuk magunknak a napot.

Aztán estefelé egymásra nézünk az utcán a villanypóznákat vagy a csillagokat számolgatva.

Örökre. Ugyanúgy.

Betartjuk a szabályokat, és vigyázunk egymásra.

Bánki Éva

Örökpéntek

*Épp a hét napjait gyakoroltuk anyámmal,
mikor a vonat lihegve megállt Szombathelyen.
Hétfő, kedd, szerda, csütörtök, péntek,
szombat, vasárnap... Ma péntek van,
és közben diadalmasan bömböl a hangosbemondó:
Szombathely állomás! Szombathely állomás!
Dühösen felpattantam: ha péntek van, akkor
hogyan tudunk megérkezni Szombathelyre?
Talán át kéne szállnunk egy másik vonatra,
hogyan tudunk megérkezni Szombathelyre?
Nekiünk is, akik Győr felé utazva elrontottunk valamit.*

*Az édes, habos, könnyű hetvenes években
mindenki ráért nevetni egy négyévesen.
Senki sem sietett. A ragacsos, nyári hőségben
a sokféle kölni, borotvaszappan illatán átütött
a mosdatlan nemi szervek szaga. A hússzag,
gondoltam akkoriban. A női és férfitestek,
amelyek délutánra mindig legyőzték a jázmin,
a gyöngyvirág, a rózsa, a töpörtyű, a félelem szagát.
De a nők nők voltak, a férfiak férfiak. Az augusztusi nap
megérlelte őket, mint a konyhaasztalon hagyott barackokat.
Még jobban különböztek, mint télen, nagykabátban.
No de ez a csaló város! Ez a hangosbemondó!
A mindenbe beletörődő, zavartan kacarászó asszonyok!
A péntek és szombat közt veszteglő vonat,
ahonnan elfutni nem szabad.*

*Azóta változott a világ. A dezodorok például jobbak.
Már a másodosztályon sincs az az őszintén áradó
hagyma-, baracklevél-, hús- és sóvárgás-szag.
Mások a szoknyákból kikandikáló pókhálós térdek.
Csak a recsegő-ropogó hangosbemondó ugyanaz.*

Hogy toporzékolhatnám ki innen magam?

Velence

részlet **BÁNKI ÉVA** hamarosan megjelenő
Velence-esszéketből

Vannak furcsa, fordított napok Velencében. Napsütéssel indul a délelőtt, aztán elmész az egyetemre, beülsz a könyvtárba, és mikor kilépsz a kapun, egy felhő közepén találsz magad. Egy-két óra is elég, hogy egy szép áprilisi nap kiábránduljon önmagából. Fordítva szinte soha nem történik: a nyúlós-csöpögős, rosszul kezdődő napok ritkán torkoltnak verőfényes délutánba.

A délutáni ködfoltokat kerülgetve, félszívvel indulunk a kislánnyal a Ca' Rezzonicóba, a város egyik legszebb, a XVIII. századi Velencének otthont adó palotájába. Elhagyjuk a Frarit, és itt már hatalmas ködhullámok közt sodródunk a veszekedős, ernyővel ügyetlenkedő turisták között.

Nincs mese, mennünk kell. A maestra, Antonella néni utasításba adta, hogy a gyerekeknek esszét kell írniuk *Casanova koráról*, a Ca' Rezzonico barokk és rokokó díszítményeiről.

Én amúgy nagyon nem szeretem a hamiskártyások, a púderes hölgyek, a szélhámosok világát, a XVIII. századot, a Casanova-stílust. Halálra untam már magam a Mocenigo-palota divattörténeti kiállításán, a legkülönfélébb brokátok, báli köpenyek, különféle fényezett, gyöngyökkel kivarrt kesztyűk, legyezők, parókák, púder-akármicsodák, a mindenféle bűvös-bájós cirókák-marókák között. Persze a legtöbb kilencéves kislány hercegnőnek szereti képzelni magát, az enyém sem kivétel, úgyhogy alig lehetett Esztert elvonszolni a báli ruhás marionettfigurák elől. Én pedig olyan arccal járkáltam fel-alá a termekben, mint egy orosz forradalmár, aki most készül valamelyik cárevics hintóját felrobbantani.

Akkor is ilyen alattomos idő volt. Kikaptam a múzeum csillogó-villogó esernyőtartójából az esernyőmet – vagy amit a saját esernyőmnek hittem – és mentünk a gyerekekkel a San Stae felé.

Hömpölygött a köd, de esni nem esett – ugyan ki néz meg jobban egy kezében tartott, vizes, fekete esernyőt?

De otthon, Inge néni lakásában ki kellett nyitni, hogy megszáradjon.

Ez nem az én ernyőm volt, hanem egy csodálatos minőségű, tiszta selyem, mindenféle szélrohamnak ellenálló, csodásan kidolgozott esernyő. Talán Woland is ilyet vitt magával, mikor felbukkant a Szadováján Hontalan Iván előtt. Csak az apró, gondosan kifaragott pudlifej hiányzott.

Másnap reggel aztán visszavittem a szupercsodás-szuperelegáns ernyőt a Mocenigo-palotába, és próbáltam visszacserezni az enyémmre. – Talán nem elég szép ez az ernyő? – kérdezte a ruhatáros hölgy. – De – dadogtam. – Csak jobban örülnék, ha az enyémet megtalálnák.

Nem találták meg. Most ezzel a méregdrága, különleges esernyővel masírozunk a Rezzonico-palotába. *Kislányok és kisfiak / mind a vízen utaznak. / Indulhat a nagy móka. / Menjünk a vaporetóra* – dúdolja a lányom. Hiába, a kötelező feladatokat a velencei iskolások sem szeretik.

A Ca' Rezzonico hatalmas épület, sőt nem is épület, hanem grandiózus épületszörny: azért kell szerényen *ca`*-nak, azaz háznak nevezni, mert a palazzo titulus csak a dózse „hajlékát” illetheti meg Velencében.

Hát ez bizony nem egyszerű hajlék! Egyik csodálója, Henry James mitologikus vadállathoz hasonlította. Ám nem hiszem, hogy ez a barokk szuperpalota bárkire szerencsét hozna. Eredetileg a Bon család rendelte meg, mégpedig nem akárkitől, hanem a kor legnagyobb építésztől, Baldassare Longhenától, ám a família kihalt, mielőtt beköltözhetett volna. A félkész, velencei mértékkel óriási épületet egy parvenü dinasztia, a szárazföldről ideköltöző Rezzonico család vette meg. Ők a velencei arisztokráciát akarták elbűvölni a grandiózus termekkel, a csodás berendezéssel, a fényesebbnél fényesebb társasági eseményekkel, pazar, sőt – ahogy a lányom mondja – pazarissimo műalkotásokkal és tükrökkel.

Nem tudom, sikerült-e.

Hamarosan ez a család is kihalt, tönkrement, az elvarázsolt, romladozó-omladozó palotába pedig beleszerettek a viktoriánus kor vándormadarai, a városba települt, Byron nyomában járó angol-szász értelmiségiek. A nagy viktoriánus költő, Robert Browning csak akkor bocsátott meg kitagadott fiának, mikor fia, Pen a palotát megszerezte, amerikai felesége vagyonából felújíttatta, és lehetővé tette, hogy hírneves apja utolsó napjaiban ideköltözhesen... Ez már olyan borzalmas, hogy nem szívesen képzelem el.

Szeretem Robert Browning verseit, de ezzel a történettel nem tudok mit kezdeni.

Ám legalább teljesült a *Sordello* költőjének álma. Irigykedő honfitársai és kritikusai szeme láttára a palota nagytermében ravatalozták fel.

No de ér-e ennyit egyetlen palota a világon?

Az egykori birodalom fővárosának lakói, a velenceiek megpumpolták, kiszolgálták, de közben megvetették ezeket a pénzes vagy becsvágyó, művelt, tehetséges idegeneket. Mert hiszen egyetlen palota sem maradhat fent szokások, nagycsalád, gondosan kimunkált társadalmi beidegződések nélkül. Ráadásul a született velencei arisztokrácia nem azért lakott palazzókban, hogy a szegényebb velenceiektől elkülönüljön.

A Ca' Rezzonico ma lenyűgöző és meglehetősen drága múzeum, ahol maguk a falak, a díszítések, a csodás Tiepolo-festmények többet érnek, mint a benne kiállított tárgyak – pedig mennyi pompás festményt sikerült itt összegyűjteni! Felhalmozni, összehordani, újrarendezni. Úgy érzed, egy jó ízlésű XVIII. századi milliárdos magánképtárában sétálgatsz. Ám ez csak illúzió. A képek, a bútorok, a tükrök eredetileg nem tartoztak a Ca' Rezzonico „berendezéséhez”, vagyis nem pontosan ezek a képek, bútorok, tükrök tartoztak hozzá – ezek itt mind „díszletek”. A palota utolsó felújításakor egész mennyezeteket hoztak át idegen palotákból.

Percekbe telik, mire ráébredek, miért érzem itt annyira rosszul magam. Talán a rettentően sok tükör miatt, melyekben visz-

szaverődnek a dús aranyozások, a Tiepolo-égboltok, Tiepolo-vadászatok, Tiepolo-mennyboltok, a karneváli vigasságok kék színei.

Mintha valami különleges színházban sétálgatnál, mely minden pillanatban figyelmeztet arra, hogy ez csak illúzió, játék, káprázat, semmi közöd hozzá. El sem tudom képzelni, milyen érzés lehetett ezekben a termekben betegnek vagy megbántottnak lenni – a ragyogás letaglóz. Olyan túldíszített minden terem, hogy nem tudom elhinni, hogy rokonok vagy barátok „hömpölyögnek” a díszletekhez hasonló falak közt. Talán nem is emberek „hömpölyögtek” itt valaha, hanem színészek vagy eleven marionettbábuk.

Hát lehetséges lenne, hogy Robert Browning, ez a bátor és nagy költő ezekben a termekben „vágott”? És a Rezzonico családot sem értem. Ennyi pénzért, amibe a palota kerülhetett, hatalmas erdőket vehettek volna maguknak. Saját tengerparti városkát. Toronyórát, katonazenekart..., várat, egy saját szigetet az Égei-tengeren. De a „palazzo Velencében”, a remény, hogy egyszer majd a velencei arisztokraták befogadják, elvette a józan eszüket.

Ám talán már az én józan eszemet is elvette. Félórányi csám-borgás után úgy érzem, ez a sétafikálás egyszer már megtörtént velem – én már jártam egyszer ebben a palotában. A termék, a csodálatos lépcsőház, a kék szín millió árnyalata gyerekkorom egyik legszebb „kihajthatós” képeskönyvére, a Hamupipőke len-gyel illusztrációira emlékeztet.

A szegény kis árvalány talán pontosan ezeket a termeket és tükroket látta, mikor felékszerezve, jelmezesen, reménységtől ragyogva belépett a pazarissimo bálterembe, hogy találkozzék Élete Hercegével. Ám a ragyogás, az önvesztő kábulat, a páratlan dicsőség, a *trionfo* mögött ott lapul a barokk minden józan ész-szel elképzelhetetlen iszonyata, a bántalmazás könyörtelensége és egy gonosz mostoha, aki a sikerért, egy jó házasságért képes lenyisszantani saját lányai sarkából és lábujjából. Kedvenc gyerekkori mesém ezt a réteget sem hallgatja el ennek a káprázatosan barokkos női sikertörténetnek.

Egy patikának berendezett kiállítási teremben találkozunk lengyel barátaim barátnőjével, egy jó ismerőssel a könyvtárból. Albertine francia lány, a tükrök történetét kutatja, és hol lenne jobb helyen, mint a Rezzonico-palotában. Kolléganőmnnek még a neve is „tükör”: Velence egyik legnagyobb rajongójának, Marcel Proustnak az egyik legfontosabb nőalakját hívták így.

Míg a kislányom szobáról szobára rohangál, Albertine érdekes dolgokat mesél nekem. A kora középkorról, amikor az európaiak többsége még nem láthatta a saját arcát, ahogy azt sem tudta, hány éves, melyik évben és hónapban született, épp ezért az identitása a miénknél jóval törekenyebb volt. Aztán azokról az időkről, amikor a tükör már varázseszközként vagy hatalmi jelvényként is szolgált.

Tükröm, tükröm, mondd meg nékem...

Még a szemközti kávézóban is úgy belemerülünk a „tükör-témába”, hogy észre sem veszem, hogy azt a varázs-esernyőt ott felejttem a ruhatárban.

De csodák csodája, a város fölött most épp kisütött a nap.

Ha már itt vagyunk, mesélek Albertine-nek a világ talán legjobb tükör-novellájáról, Cunqueiro híres elbeszéléséről, *A mór tükréről*. Felbukkan egy igen különleges tükör a XVII. századi Európában, melynek az a furcsasága, hogy aki ebbe belenéz, az nem tudja többé a valóságot és a kitalációt megkülönböztetni. Fiatal lányok, köztük Hamlet szívszerelme, Ophelia látják magukat a tükörben holtan – és öngyilkosok lesznek, mert képtelenek a tükör igazságának ellenállni. Beteljesítik a tükör jövendöléseit. A novellabeli tükör – mely mór hercegeket kerget az örületbe, dán hercegnőket az öngyilkosságba – természetesen a „tükrök városában”, Velencében készült. Először a velencei kereskedőket zavarta össze. A derék kalmárok rakományokkal teli gályákat láttak, ahol nem voltak gályák, árulókat kergettek ott, ahol nem voltak árulók, és józan kereskedőkhöz méltatlanul, a saját tükrük foglyaiként éjjel-nappal hallucináltak.

– Hát erre emlékeztet téged a Rezzonico-palota – nevet Albertine.

– Nemcsak a palota, hanem a velencei XVIII. század. Mint ha egy rossz tükörben látnánk ezeket a karneválos-parfümös-álarcos-hanyatló évtizedeket.

– Én imádom – sóhajt Albertine. – Bár itt maradhatnék egész életemben!

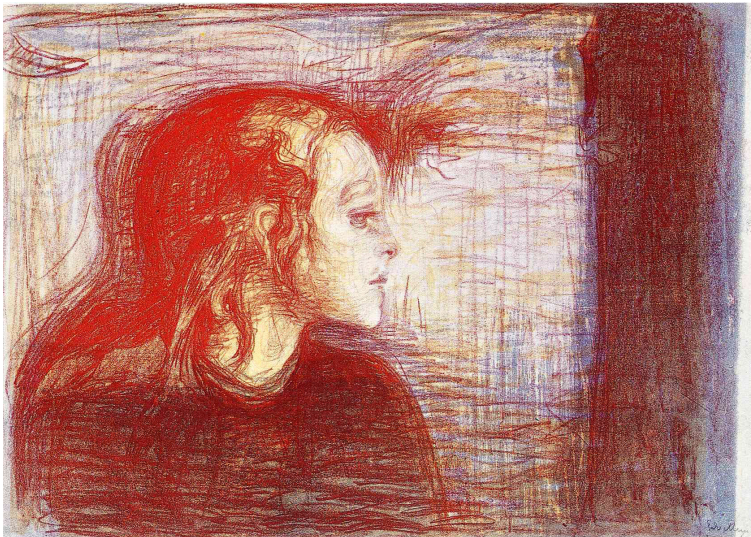
Mi viszont már – aznap úgy érzem – szabadulnánk ettől a csodálatos, felejthetetlen várostól. Úgy émelygek a Rezzonico-palota csodás termei után, mintha telefaltam volna magam édes-séggel, és belebetegedtem volna a cukorsokkba.

Velence mérgező város: arra is képes, hogy megszerettesse velünk saját gyengeségünket.

Ahogy hazaérünk, az idő megint elkomorodik.

De mintha nem nyirkos esőcseppek huldogálnának, hanem a malvázia bor édes cseppeskei.

Borzalom.

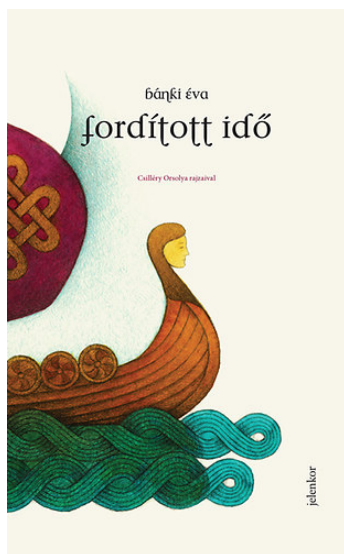
Edvard Munch (1863–1944) festménye

Bene Zoltán

Körkörös idő¹

Lehet-e a jövőre emlékezni? – teszi föl a kérdést Bánki Éva 2004-ben megjelent regényének, az *Esőváros*-nak egyik szereplője. Ha akarjuk, kibonthatjuk a kérdést úgy is, vajon megfordulhat-e az idő, vagy egyirányú utcán robogunk a múltból a jövő felé. Szóval: létezik-e fordított idő? Saját kérdésére az író nő bő évtizeddel később egy egész regénnyel, a *Fordított idővel* felelt, amely 2019-re trilógiává szélesedett.

Persze, ez így túl egyszerű. Megengedhetetlenül egyszerűsítetek. Mert az *Esőváros* és a *Fordított idő*, kivált pedig a *Fordított idő-trilógia* nem kérdezz-felelek játék, s bár mind a 2004-es regény, mind a regényfolyam esetében központi szervező erő az idő, ezen az erőn kívül megannyi más motívum élteti mind a két szövegvilágot. Az azonban fontos, hogy az *Esőváros* és a trilógia között létezik egy könnyen észlelhető kapocs: a kérdés és az arra érkező felelet. Az pedig még sokkal fontosabb, hogy ennél lényegesen erősebb szálak is egybekapcsolják a két művet. S ezen szálak átszövik Bánki Éva más alkotásait is, jelesül az *Aranyhímzést* és a *Magyar Dekameront*. Érzésem szerint ez a négy mű (amennyiben a trilógiát egy műnek tekintjük) nagyon tudatos, nagyon koherens építkezés eredménye. Az elkészült épület pedig nem

¹ Jelen tanulmány *A mítosz mint egyedüli valóság Bánki Éva regényében* (Spanyolnáta, 2015/6) és *A tömeg- és a bolytársadalom veszélyei* (Bárka, 2019/4) című, Bánki Éva trilógiájának első, illetve második kötetéről írott kritikáim átdolgozott és kibővített változata.

egyéb, mint mitológia. Olyan mitológia, amely nem előzmények nélkül való, és nem kíván helyébe lépni meglévő rendszereknek, inkább továbbgondolva újjáéleszteni a létezésnek, a világ látásának, értelmezésének, a bennünket körülvevő világban való eligazodásnak egy sajátos módját: a mitologikus világképet. Ez a mitologizáció legteljesebben a *Fordított idő-trilógiában* valósul meg, amely egyfelől mítoszteremtés, illetve mítosz-újrateremtés (konstrukció és rekonstrukció), másfelől mítoszrombolás, illetve „javított átdolgozás”. A modern, tudományosnak nevezett világkép mítoszának lebontására, illetve korrekciójára tett nagyszabású és a tudományosság eszközeit is használó kísérlet.

Gyakorta hallani a *Fordított idő-trilógia* kapcsán a mágikus realizmusról. A magam részéről azonban úgy vélem, Bánki Éva egyáltalán nem mágikus realista. Az eredetileg a képzőművészetben használatos kifejezés, amelyet először Franz Roh német ítéész alkalmazott az 1920-as években a realista módon megfestett, fantasztikus és szürreális elemeket együttesen mutató képekre, főként Márquez *Száz év magányának* megjelenése után terjedt el az irodalomban. Az amerikai kritikus, Matthew C. Strecher szerint a mágikus realizmus nem egyéb, mint amikor „egy igen részletesen felvázolt, realiztikus környezetben hirtelen valami olyan dolog jelenik meg, amely túlságosan is különös ahhoz, hogy hihetőnek tekintsük.”² Maggie Ann Bowers pedig úgy véli, „a mágikus realizmus egyik lényeges tulajdonsága, hogy valóságos, elképzelt, vagy varázslatos elemeket mutat be olyan formában, mintha azok teljességgel természetesek lennének. Hovatovább a mágikus realizmus gyakorlatilag a realizmusra épül, de a legvégsőig feszíti azt a határt, ahol még természetesnek fogadhatók el a fantasztikus, mágikus elemek.”³

Ezek alapján azt gondolhatnánk, a mágikus realizmus önmagában egyfajta mitológia. Ráadásul ezen állítás alátámasztható

² Strecher, Matthew C.: *Magical Realism and the Search for Identity in the Fiction of Murakami Haruki*. In: *The Journal of Japanese Studies*, Vol. 25, No. 2 (Summer, 1999) 263–298., 267.

³ Bowers, Maggie Ann: *Magic(al) realism*. Routledge, London, 2004. 21.

bizonyos mágikus realista művekkel, kivált Márquez említett regényével, amely éppen ezért véleményem szerint legalább annyira (ha nem jobban) mitologikus elbeszélés, azaz mítosz, mint mágikus realista narráció.

De mi a mítosz?

Mircea Eliade szerint „a mítosz szent történetet mesél el, az ősidőkben, a kezdet legendás idején játszódó eseményt. (...) A mítosz in illo tempore [azaz: őseredeti időben játszódó] történetet mond el (...) és ontológiai vonatkozású, mert a valóságról beszél, arról, ami valóban megtörtént, és ami valóban megnyilvánult.”⁴ Ebből a meghatározásból egyértelműen kitűnik, hogy a román származású, Franciaországban élt vallástörténész hamisítatlan, megalapozott realitásként értelmezi a mítoszokat, nyilvánvalóan olyan történetek gyanánt, amelyek valós problémákat vetnek fel, és ezekre valós válaszokkal szolgálnak. Szondi Lipót, a második világháború után Svájcba emigrált magyar pszichológus is megerősíti ezt az álláspontot: „Tanúskodhatnak-e mondák a pszichológiai realitásról? Igent kell mondanunk, hiszen a mondák a nép álmaiként foghatók fel.”⁵ Azaz mind a vallástörténész, mind a klinikai pszichológus egyértelműen úgy tekint a mítosza, mint valóságos, hiteles tartalomra, amely Kerényi Károly értelmezésében „szilárd és mégis mozgékony”, „élő valami.”⁶

Mai, módfelett, már-már kórosan egysíkú, betegesen beszűkült látóterű gondolkodásunk számára ez a hozzáállás, ez az értelmezés nehezen fogadható el, mert belénk rögzült, elménket gúzsba kötő észjárás-paneleinkkel alig-alig tudjuk felfogni és értelmezni a mitikus történeteket, a jelképeket, a parabolákat – ám az emberre évtizedredekken keresztül jellemző szimbolikus gondolkodásmód felől közelítve a mítoszok valósága, hitelessége, igazsága vitathatatlan. Tehát a mítosz nem mágikus realizmus,

⁴ Eliade, Mircea: *Az örök visszatérés mítosza, avagy a mindenség és a történelem*. Európa, Budapest, 2006.

⁵ Szondi Lipót: *Káin, a törvénytisztező*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987. 46.

⁶ Kerényi Károly: *Mi a mitológia?* Szépirodalmi, Budapest, 1988. 9–12.

hanem „mezei”, valóságos, kézzel fogható, megtapasztalt, csupasz, jelző nélküli realizmus volt az archaikus ember számára. A mítosz nem feszítette a legvégsőkig a realitás kereteit, hanem mindvégig a realitás talaján maradt. Ez pedig alapvető, meghatározó különbség.

Claude Lévi-Strauss úgy véli, a mítosz múltbéli valós és fiktív eseményekhez kapcsolódik, minden korban és minden kulturális közegben egyszerre teremtve viszonyulást a múlthoz, a mindenkori adott jelenhez és az áhított jövőhöz; így egyszerre – a strukturalizmus terminológiáját használva – történeti és történetetlen struktúra.⁷

Kerényi Károly értelmezése szerint a mítosz egy olyan megélt, mégis „átszellemült” beszédmód, melyben „ideális és reális, gondolt és megtörtént” együtt jut kifejezésre. Ha az élet „beleömlik az áthagyományozott anyagba, nagy szertartásos formák közt”, ha a mítoszt megélik, az elsősorban a rituális tevékenységekben, a kultuszban és a legkülönbözőbb alkotásokban nyilvánul meg, igaz, ez fordított irányban is megtörténik.⁸

Georges Dumézil francia összehasonlító mítoszkutató számos népcsoport mítoszvilágát vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy a történelmi múlt rekonstruálása során gyakorta mítoszi gyökerű elbeszélések, motívumok, illetve a valahai egységes mítosz alapegységei, szüzséi mint mitológémák épülnek be a történeti források, az eposzok, a legendák, mondák, geszták, krónikák szövegeibe, később a legkülönbözőbb műalkotásokba és a kultusz-cselekményekbe. Az egyéni feldolgozást adó krónikaírók, illetve művészek a legtöbb esetben a mítoszt, vagy annak ősképi alapegységeit, a mitológémákat hívják segítségül.⁹ (Megjegyzem, számos ponton ezt teszi Bánki Éva is a *Fordított idő-trilógiában*.)

Bruno Bettelheim hívja föl a figyelmet arra, hogy „a legtöbb kultúrában a mítosz és a mese vagy népmese nem különül el egy-

⁷ Claude Lévi-Strauss: *A mítoszok struktúrája*. In: *Strukturalizmus*. 1. kötet. 136–138.

⁸ Kerényi Károly: i. m. 15–20.

⁹ Georges Dumézil: *Mítosz és eposz*. Gondolat, Budapest, 1986.

mástól élesen; együttesen alkotják a nemzetek írásbeliség előtti irodalmát”, és afféle sorvezetőként szolgálnak, pontos térképek gyanánt használhatók a közösség tagjai számára. A mesék és mondák segítségével a régi korok emberei könnyebben igazodhattak el belső és külső világukban, a fizikai környezetben éppúgy, miként a lelkiben. „A mese, noha realiztikusan kezdődik, és át- meg átszövik a mindennapi élet elemei, egyértelműen nem a valóságos külső világról szól. Irrealitásának (amit a szűk látókörű racionalisták annyiszor kifogásolnak) fontos szerepe van, mert nyilvánvalóvá teszi, hogy a mesék nem a külvilágról akarnak hasznos ismereteket közölni, hanem az emberben lejátszódó belső folyamatokról.”¹⁰ A mítosszal hasonló a helyzet: magyarázatul kíván szolgálni az emberi lélek mélységeire, egyszerismind (s itt válik el a mesétől) tágabb értelemben, társadalmi-történelmi szinten reflektál az ember és ember, embercsoport és embercsoport közötti kapcsolatokra, valamint a természet jelenségeire. Amíg tehát a mese a felnövekvő egyén boldogulását szolgálta, addig a mítosz a közösségnek és a közösség teljes jogú tagjainak adott útmutatást. Valóságosat. Használhatót. Lévéen „a mitológikus gondolkodás a képi gondolkodás fundamentumát jelentette, amelynél a mítosz axiomatikus érvénnyel bírt, igazságérvényét egyetlen épelméjű görög [vagy bármely más archaikus nép fia] nem vonhatta kétségbe.”¹¹

Mindezek alapján azt állítom, hogy Bánki Éva említett művei, így a *Fordított idő-trilógia* sem a mágikus realizmushoz, sokkal inkább a mítoszokhoz állnak közel. Természetfölötti motívumai nem a mágikus realizmusnak a valóságot tágító, hanem a mitológiának a valóságot eleve tágan értelmező dimenzióiból származnak. A művekben és a művek által a világ újrateremtése és egyben magyarázata történik, ugyanakkor útmutatásul is szolgálnak ahhoz, miként éljük az életünket. Pontosan úgy, ahogyan a mítoszokban.

¹⁰ Bruno Bettelheim: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina, Budapest, 2018. 29.

¹¹ Gyenge Zoltán: *Kierkegaard élete és filozófiája*. Attraktor, Gödöllő, 2007. 75.

Bánki Éva prózája meglátásom szerint tehát mitikus próza. Az *Esőváros* eposzi távlatokba helyezett családi mitológiája nemzedéki, nemzetségi, nemzetiségi és regionális mitológiává tágul, az *Aranyhímnés* a magyar történelem jeles alakjának, Gellértnek legendája mellett a pogányból kereszténnyé váló magyarság (és a vele együtt élő egyéb pogány népek) mítoszt is megfesti, a *Magyar Dekameron* pedig szerteágazó, korokon átívelő mítoszgyűjtemény, amely plasztikusan köti össze a múltat és jövőt, teremti meg e két dimenzióból a mitikus jelent, miközben hidat épít és értelmez, magyarázatokat kínál és rendszerez.

A leginkább azonban, amint már utaltam erre, a *Fordított idő-trilógiában* érhető tetten a mitológiateremtés. Talán ez az oka, hogy nem ritkán fantasyként is aposztrofálják ezt a regényfolyamot, s ettől a szerző sem határolódik el (2015-ben, az első kötet szentesi bemutatóján például kifejezetten nyitott volt az efféle értelmezésre). Való igaz, hogy a mesés-csodás elemek miatt a történet kapcsolható e műfajhoz, ám alig-alig létezik olyan fantasy, amely ennyire koherens, ennyire intakt lenne, mint a *Fordított idő* három kötete. Bánki Éva ugyanis nem egy kitalált világba vezet olvasóját, nem esik abba a hibába, amelybe a fantasy-írók többsége, azaz nem egy innen-onnan összeszedett, egymással sokszor nem, vagy csak igen erőltetetten „kompatibilis” elemekből fércel össze fantasy-világot, hanem a valóságot rekonstruálja, teremti újjá. Hasonlóan jár el, mint Tolkien a műfajt megteremtő *A gyűrűk ura* című trilógiájában, amely igen erősen épít a kelta mondavilágra, vagy George R. R. Martin a *Trónok harca*-regényfolyamban, amely az európai középkort kombinálja az ókori keleti kultúrákkal és a germán hősénekekkel. Azonban Bánki Éva trilógiájának mind az ideje, mind a tere az említett művek idejénél és terénél sokkalta realistább. Hiszen akár hagyományos történelmi regényként is működik a történet. Csakhogy Bánki a valóságnak egy olyan szeletét választja színtérnek és regényidőnek, amiről vajmi kevés a közvetlen információnk, de még a közvetett adatokban sem dúskálunk. Arról a korszakról van szó, amelyet Heribert Illig egyenesen kitalált középkornak nevez

(nyilvánvalóan a német történészre utal Bánki, amikor a trilógia első kötete egyik központi figurájának az Illighaen nevet adja), s ami Illig datálása szerint 614-től 911-ig tart. Bánki Éva regénye ennek a korszaknak is az első felébe vezet, a frankok fölemelkedését megelőző évtizedekbe, amikor még nem Martell Károly, Kis Pippin vagy Nagy Károly nevétől hangos a história. Olyan éra ez, amelyben az a kultúra, amelyet ma nyugati civilizációnak nevezünk, nemhogy ura lenne a világnak, de nagyon is a perifériára szorult, marginális szereplő. Olyan periódus ez, amelyben a frissen megkeresztelkedett barbár népek (normannok és más vikingek, frankok, kelták stb.) hite ingatag, sőt, a keresztény egyház és Róma súlytalanságát látva a barbárok mind többen lépnek újra őseik útjára Krisztus követése helyett. Olyan időszak ez, amikor Európában nincsenek világos kapaszkodók, nincs rend és nincs egységes világnézet; amikor dúl a multikulturalizmus, s amikor mind szellemi, mind politikai téren az iszlám uralkodik az ismert világon. Olyan idő, amikor Európa sokszínű népe, miként majd évszázadokkal később is teszi, elidegenül, a hagyományos közösségek bomlásnak indulnak, a tradíciók eltorzulnak, az erkölcsök alapjaikat veszítve bizonytalanná válnak, a szellemi élet hanyatlik, az egész kontinens szorong, retteg, s lakói kilátástalannak és értelmetlennek érzik a sorsukat, amelyet ismeretlen, mégis ismerős erők urálnak.

Ebben a kevésbé ismert korszakban modern eszközökkel és sokszor áthallásokkal teli, ősi mítosz születik Bánki Éva műhelyében. S bár tagadhatatlanul jelen vannak a fantasy-elemek és a történelmi regény jellegzetességei, a trilógia igazi terepe mégis a teremtés, a világmagyarázat, az útmutatás: a mitológia. Amely valóságos, jelen lévő és magával ragadó, mert a mítosz az egyedüli valóság, a valóság fölötti, valóság alatti realitás, a kompakt VAN, amiben az idő nem egyirányú utca, amiben sosem maradunk magunkra, amiben kérdéseink megválaszoltatnak, amiben a félelem, a szorongás föloldódik, amiben az ember igazán, valóságosan és természetesen ember lehet, maradhat. Vagy legalább megőrizheti az esélyét arra, hogy megmeneküljön.

Külön izgalmas és bizonyos szempontból formabontó, hogy a *Fordított idő* mítoszát alapvetően női szemszögből, a Riolda nevű főhős perspektívájából meséli el a mesélő. Ezt az egész sokszínű, félelmekkel teli kavalkádot tehát egy rendkívül sajátos nézőpontból, bizonyos értelemben társadalmi békaperspektívából ismeri meg az olvasó. És talán éppen eme női szempont, hozzáállás segíti elő a megoldást is: a mindig az élet pártján álló női princípium kerekedik fölül a szorongáson, talál rendet a rendetlenségben, célt a céltalanságban, teremt otthont az otthontalanságban. Ennek ellenére a trilógia nem feminista regényfolyam. Akkor sem, ha a recepcióban a feminista olvasatok nagyon markánsan jelennek meg (félreértés ne essék, ezeket távolról sem tartom irrelevánsnak, ám véleményem szerint kimondottan beszűkítő).

Persze, több kritikus fölfigyelt a *Fordított idő-trilógia* filozófiai, világmagyarázó jellegére is. Benes Krisztina szerint például „Bánki Éva kora középkorban játszódó trilógiájának második kötete, az *Elsodort idő* valószínűsíti, hogy maga a számtalan módon tematizált idő lesz a tervezett regényfolyam hőse.”¹² S ez a megközelítés egyértelműen a regényfolyam filozofikus-világmagyarázó jellegére utal, hiszen az idő önmagában egy összetett filozófiai probléma (is). Igen figyelemreméltó továbbá, hogy Botár Attila a XIX. századi svájci tudóst, Johann Jacob Bachofent idézi a *Fordított idő* kapcsán: „A mítosz és történelem elválasztásának [...] az emberi fejlődés folyamatosságával kapcsolatban semmiféle jelentősége és létjogosultsága nincs.”¹³ Mindez alátámasztja azt az elgondolásomat, miszerint Bánki Éva regénytrilógiája mitikus próza, amely a mitológia eszközeivel és ambíciójával kínál egy teljes, koherens és önmagában zárt világmagyarázatot.

¹² Benes Krisztina: *Az idő: hatalom*. In: SzegeDiLap.hu. 2017.10.19. Letöltés ideje: 2018. 05. 19. <http://www.szegeDiLap.hu/cikkek/irodalom-tortenes/benes-krisztina--az-ido--hatalom.html>

¹³ Botár Attila: *Csavargás egy regény közepében és a Nagy Lepényen*. Bánki Éva regény-trilógiájáról. In: Pannon Tükör 2018/2. 94–96., 96.

A mítosznak egy nagyon lényeges sarokpontja a regényfolyam második részében, az *Elsodort idő*ben válik igazán jelentőségteljessé, s bár rendkívül szerteágazó ez a regényvilág, számos olvasata létezhet, az egyik legizgalmasabb közelítés talán éppen ez, a második kötetben komoly szervezőerővé előlépő probléma: a közösség és az egyén viszonyának kérdése. A közösség és az egyén lehetőségeinek vizsgálata a mítosztól eleve el nem választható, s ez a kérdés a regény háttérül szolgáló (és jelenkorunkra nem egyszer emlékeztető) történelmi korszak kiszámíthatatlan idejében különösen izgalmas.

Rieger Zoltán úgy véli, „[a] *Fordított idő*-ciklus (amelynek második darabja a talán az első kötetnél is összefogottabb és izgalmasabb *Elsodort idő*) egyén és társadalom viszonyát, az egyén történelmi meghatározottságát az ideológiák kialakulásán keresztül vizsgálja.”¹⁴ Ebben a megállapításban föltétlenül van igazság, hiszen a *Fordított idő* egyik alapvető mozgatórugója a társadalomnak és az egyénnek a közösséghez való viszonya. Az az organikus rend, amelyben az egyén és a társadalom (~állam) között, előbbihez sokkalta közelebb, mint az utóbbihoz, megtalálható a közösség (koinónia) mint az individuum természetes közege, kétféleképpen borulhat föl jóvátehetetlenül: vagy az egyén, vagy a közösség irányába billenhet a mérleg nyelve.

Ha az egyén a természethez közeli társadalmakban elveszíti a közösségét, óhatatlanul elpusztul. Csakhogy – szimbolikus értelemben – ugyanez történik akkor is, ha a közösségek tűnnek el, s mintegy szívódnak föl a társadalomban, ami a nyugati civilizáció ipari forradalmat követő történelmének legtragikusabb és legmeghatározóbb folyamata. Az egyén, az egyéniség ebben az esetben is megszűnik, az emberek egyedekké változnak – pontosan ez adja a magát individualistának nevező euroatlanti társadalom alapellentmondását: a közösségek megszűntetésével az

¹⁴ Rieger Zoltán: *Szabadság és/vagy rend* (Bánki Éva: *Elsodort idő*). In: Lenolaj. 2018.04.04.
<https://lenolaj.hu/2018/04/04/szabadsag-es-vagy-rend-banki-eva-elsodort-ido-rieger-zoltan-kritikaja/>

individuumok is ellehetetlenültek, helyüket állampolgárok (példányok, egyedek) veszik át. Azaz a közbeszéd szintjén folyamatosan különbözőnek és egyedinek, egyszerűnek és megismételhetetlennek nevezett modern kori homo sapiensek a valóságban uniformizált tömegemberek.

Amikor viszont a közösség válik túlhangsúlyossá, és pedig bolygá válik vagy – Bánki Éva regénybeli szóhasználatával – rajjá változik, ugyanennek a jelenségnek lehetünk tanúi: az individuum *meghal*, helyére példányok, egyedek özönlenek, akik bármikor bátran és következmények nélkül fölcserélhetők és jelentéktelenek, ugyanolyanok, mint az individualista társadalom uniformizált polgárai – azzal a különbséggel, hogy esetükben nem is állítja senki, hogy egyediek vagy fontosak lennének. Ilyen értelemben tehát Rieger Zoltán megállapítása tökéletesen helytálló.

Ez valóban egy megkerülhetetlen kérdés az emberi faj történetében. Vajon mi a helyes állítás: minden egyes emberi élet szent – vagy a csoport megmaradása számít mindenek fölött? Még ha a faj előbbre való is az egyénnél, igaz ez vajon a faj egy-egy populációjára is? Bánki Éva regényének egyik legfontosabb kérdése pontosan ez: *tömeg- vagy bolytársadalom?* Az individualizmus kezdeményeit a germán törzsek kezdetleges társadalmi hordozzák magukban, a római örökséget saját barbár hagyományaikkal ötvözve teremtik meg a másfél évezreddel későbbi polgári (euroatlanti) világ alapjait, amely fokozatosan, majd a II. világháború után egyre gyorsulva szükségszerűen mind *tökéletesebb* fogyasztói társadalommá formálódott.¹⁵ A másik alternatíva, a boly-szemlélet letéteményesei az *Elsodort idő* lapjain a hispániai mókók. Az *Elsodort idő* Tökéletes Városa egy gigantikus kísérlet arra, hogy az egyént végleg fölládozza egy ideológia mentén szer-

¹⁵ „A XVII. században elindult nagy tudás és hatalmi lendület (Francis Bacon: »a tudás hatalom«) íve körmozgásban visszatért önmagába. Megszülte a tudományt, a tudomány az ipart, az ipar a fogyasztást, a fogyasztás az anyagi jólétet és annak ideológiáját.” Molnár Tamás: *Liberális hegemonia*. Budapest, Kairosz, 2001., 199.

veződő civilizáció oltárán. A nyugati individualizmus csíráival szemben borzongató lehetőséget mutat az a hispániai gyakorlat, amelynek eredményeképpen a szláv rabszolgafiúk muszlim harcosokká lesznek, s eközben eredeti identitásukat teljesen elveszítik, hogy tökéletesen föloldódjanak a nagy muszlim rajban.

Észre kell azonban vennünk, hogy amikor ezt a regényben fölmutatott két pólust fürkésszük, nem szabad a kronológiai meghatározottságban vergődnünk. A muszlim vallásnak valóban létezett egy korszaka, amikor a boly-társadalom felé látszott mozdulni, ám ez a korszak régen elmúlt, s noha a közösségek ma sokkal erősebbek az iszlám világban, mint az euroatlanti civilizációban, arról szó sincs, hogy ezek a muszlim közösségek rajok vagy bolyok lennének. Amiképpen a raj-társadalom ellentetteje, az abszolút individualista társadalom sem a regény idejének, hanem a XX. század közepe utáni korszaknak a valósága.¹⁶ Mert a mítoszban nem fontos a kronológia, a mítoszban a szimbólumok és a folyamatok, a magyarázatok, az elvek, a támpontok, az irányok a lényegesek, a mitikus idő, amely mindig jelen, olyan jelen, amely magában hordozza a múltját és jövőjét, ám ez a múlt és ez a jövő is jelen idejű. És Bánki Éva ezt nagyon jól tudja. Ezért mutatja be a két végletes és végzetes pólust, a két lehetőséget, amelyek valósággá válhattak, ám el is keveredhettek a történelem lomtárában. – Hogy a valóságban mi történt velük, azt az olvasó dolga eldönteni.

Amit azonban Bánki Éva döntött el, vagyis a történet befejezését és föloldását, egyszersmind a mitologikus világmagyarázat lehetséges kicsengését, kifutását, azt a harmadik részből, az *Összetört idő*ből tudjuk meg. Illetve...

A trilógia harmadik kötete a történetet nem zárja le teljesen, hanem megnyit egy lehetőséget a folytatásra, pontosabban az újramezdésre. Az *Összetört idő* sok tekintetben eleve visszatér a kezdetekhez, a főhősnő, Riolda szigetének múltjából is egyre többet és többet mutat föl, az utolsó jelenetek pedig mind abba az

¹⁶ Lásd az előző lábjegyzetet.

irányba mutatnak, hogy ez a történet a jövőben is újra és újra le fog játszódni. Szükségszerűen és óhatatlanul. Csakhogy amennyiben a jövő ugyanaz, mint a múlt vagy a jelen, van-e értelme egyáltalán időről beszélni?

Bánki Éva trilógiája az időnek illetően szemléletével látszólag ellentmond a nyugati időfelfogásnak, amely a zsidó időértelmezésben gyökerezik. A judaista, kezdettel (teremtés) és véggel (világvége, a Messiás eljövetele) rendelkező, lineáris időt a kereszténység egy középponttal gazdagította (Krisztus eljövetele), a véget pedig ehhez a középponthoz igazította (Krisztus második eljövetele), de alapvetően megőrizte az egyvonalú, egyirányú idő képzetét; s az úgynevezett felvilágosult (tudományos) időfelfogás sem változtatott ezen (az idő a felvilágosodás nézete szerint is egyirányú és megfordíthatatlan: múlt – jelen – jövő). Ennek szöges ellentéte a hinduk vagy a buddhisták ciklikus időfelfogása, de nagyon különböző volt az antik görög időtapasztalat is. Csejtei Dezső és Juhász Anikó a zsidó felfogást antropocentrikusnak, a görög felfogást kozmocentrikusnak nevezi,¹⁷ s míg az előző egy egyenessel, utóbbi egy körrel írható le. „Szókratész és Plátón újra létezni fognak – írja Krüszipposz –, és létezni fog újra minden ember, összes barátjával és polgártársával; végig fogják szenvedni és végig fogják csinálni ugyanazt.”¹⁸ Az *Összetört idő* végén ugyanez a szemlélet körvonalazódik az olvasó előtt. És ez a körkörös idő az, amely végleg összetöri az Időt, amelynek ebből a nézőpontból, valljuk be, nem sok értelme van (az sem lehet véletlen, hogy a görög történetírók gyakorlatilag valóban történeteket írtak, s nem írtak történelmet: történelmi tudatuk sem volt, a nagyapjuktól láttak az unokájukig, és más nem is érdekelte őket). Ez az időszemlélet egyetlen időfelfogást tud elfogadni: a mitológia idejét. Az állandó, örök jelent, amelynek a múltja egyúttal

¹⁷ Juhász Anikó – Csejtei Dezső: *Történelem – kulcsra készen?* Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2000. 70. o.

¹⁸ Idézi Bultmann, Rudolf: *Történelem és eszkatológia*. Atlantisz, Budapest, 1994. 34.

a jövője is lehet, hiszen mindez nem lényeges. Kant is eszünkbe juthat ezen a ponton, aki úgy vélte, az idő és a tér nem egyebek, mint szemléleti formák, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az emberi elme képes legyen elrendezni a világot maga körül. A mítosznak pontosan ezért van szüksége az időre: hogy érthetővé tudja tenni magát, hogy betölthesse funkcióját.

Az ellentmondás, amely a nyugati időfelfogás és a trilógia végére kibontakozó időtapasztalat között feszül, mindennek ellenére látszólagos. Mert a mitikus idő mindig szent is, sűrített, jelképes, *terhelt* idő, amely esetünkben arra (is) utal(hat), hogy az emberi történelemben ugyanazok az alapvető problémák merülnek föl mindig, ugyanazok ismétlődnek: férfi és nő különbözősége és hasonlósága, világnézetek konfliktusai, az egyén és a közösség konstellációja, az egyén és az egyén nexusa, a hatalom kérdése, a tudás és a tudatlanság ellentéte, az ember és ember, az ember és természet, az ember és emberfeletti, az ember és emberalatti viszonya. Ezek azok a kérdések, amelyekkel egy mítosznak, egy mitológiának foglalkoznia kell és a művészetnek foglalkoznia érdemes.

Bánki Éva egyúttal azt (is) sugall(hat)ja, vegyük tudomásul, hogy Riolda ideje bizony megismétlődik – akár napjainkban is. A párhuzamok fölállíthatók. De nem ez az igazi lényeg, hanem a mítosz, annak újratemtése. És ez az újratemtett mítosz megmutatja a mítosztalan, illetve a mindentudó tudomány mítoszával átítatott világképünk sebezhetőségét, dimenziótlanságát, bizonyos értelemben vett primitivitását. Összetöri az időt, amely (Kant állítását utóbb Einstein is alátámasztotta) az ember találmánya. Összetöri, és újra összerakja. Újra meg újra. És újra. Míg végül meg nem érti az ember, hogy „ő maga is csak jelenés, őt is álmodja valaki.”¹⁹

Bánki Éva: *Fordított idő*. Jelenkor, Pécs, 2015.; *Elsodort idő*. Jelenkor, Pécs, 2017.; *Összetört idő*. Jelenkor, Pécs, 2019.

¹⁹ Borges, Jorge Luis: *Körkörös romok*. In: Uó: A titkos csoda. (Fordította Boglár Lajos.) Európa, Budapest, 1986. 84–92., 92.

Tele vagyunk el nem mondott történetekkel

Bene Zoltán beszélgetése Bánki Évával

BÁNKI ÉVA 1966-ban, Nagykánizsán született, egy Felvidékről kitelepített családban. Budapesten érettségizett, majd az ELTE magyar–portugál szakán végzett. A diploma megszerzését követően ösztöndíjasként hosszú időt töltött Lisszabonban és Santiago de Compostelában, a spanyolországi Galicia Autonóm Közösség székhelyén. Az első trubadúr, IX. Vilmos aquitániai herceg költészetéről írott PhD-dolgozatát 1996-ban védte meg. A Károli Gáspár Református Egyetem docense, az intézmény kreatív írás specializációjának egyik alapítója és kidolgozója. Szépíróként egy novelláskötete, két regénye és egy regénytrilógiája jelent meg eddig.

– *Irodalomtörténészként a középkori irodalommal, a trubadúrok világával, portugál szerzőkkel foglalkozol, alkotóként pedig versekkel kezdted. Aztán egyszer csak a költő és irodalmár mögül teljes fegyverzetben előugrott a prózaíró. Bemutatkozó regényed, az Esőváros érett próza. Hogyan jutottál el magadban eddig a regényig? Miért regény, s miért ez a regény?*

– Az én „múltammal” egészen furcsa volt egy parasztregeénnyel elindulni. Korábban egészen másfajta, ha tetszik, finomabb dolgokkal foglalkoztam. Ez a családregény úgy kerített hatalmába, mint valami megszállottság. Felfakadt bennem egy nyelv, amit

gyerekkoromban ismertem, de aztán elfelejtettem, és én tényleg Torma Imrévé változtam hat hónapra. Úgy ugrottam bele az *Esőváros*ba, mint egy óriási szerelembe. Vagy mintha az őseim „megszellemeztek” volna. És hogy miért pont regény? Én mindig is úgy gondoltam, egy regény több, mint irodalom. Egy novella lehet tökéletes, de azt hiszem, hogy minden ember legszívesebben regényeket vinne magával, ha arra a bizonyos lakatlan szigetre számúznék. Miért is? Többnyire nem tudjuk egyetlen leüléssel „letolni” a regényeket. Felállunk, alszunk, eszünk közben. És a regények eközben is titokzatos módon „dolgoznak bennünk”, a vérünkkel válnak. Készültem rá, hogy egyszer majd regényt írok – csak arra nem, hogy csallóközi parasztokról, az én őseimről.

– *A regény az egyik legfiatalabb, s talán a legképlékenyebb irodalmi műfaj, és szerintem is az irodalmi kifejezésforma egyik csúcса, amely sokszor erősen feszegeti a kereteket, van benne valami összművészeti, de minimum „összirodalmi”. Az Esőváros a maga néhol eposzi, néhol lírai hangnemével jó példa lehet erre is. Ugyanakkor ez tudathasadásos állapot az alkotófolyamatban, hiszen egy regény írása egyfelől valóban prózai, amennyiben komoly napi munkavégzést követel, tervezést, strukturálást – tehát erős kötöttséget jelent, másfelől éppen a benne rejlő sokszínű lehetőségek miatt szinte határtalan a szabadság. Te mivel birkózol meg nehezebben, a kötöttségeivel, vagy épp a szabadság féken tartásával?*

– Azt hiszem, én alkatilag zabolátlan, fegyelmetlen ember vagyok, foglalkoztam ugyan trubadúr-fordításokkal, szerkesztettem antológiákat, de én magam soha nem tudtam fordítani. Soha semmit. Nemcsak kötött formájú verset, prózát sem. A „hőmpölygő”, vége-hossza-nincs regényeket szeretem – nemcsak olvasni, hanem írni is. Tulajdonképpen nem is értem, második regényem, az *Aranyhímezés* miért és miként lett olyan pedáns, rövidke regény. Bár alkatilag a terjedelmes, sokféle megszólalást ötvöző regényekhez vonzódok, kötődöm a bűnügyi regények struktúrájához is, ahol nemcsak egy kitalált világot mutat be a szerző, hanem feltálat egy matematikailag levezethető rejtvényt is. Számomra éppen ezért – sok más regény mellett – a vikto-

riánus világot „leleplező” *A sátán kutyája* is a nyugati elbeszélő irodalom egyik csúcspontja. Nagyon vonz a krimikben, hogy egy majdnem matematikai következetességgel felépített gondolat-sort, egy „levezetést” emelnek át a történetek világába.

– *Alkati zabolázatlanságod azért is érdekes, mert egyik éned, a tudományos tevékenységet végző, kifejezetten összeszedettséget igényel. Ugyanakkor többször is kijelentetted már, s ez nyilván a fentiekkel is összefügg, hogy a szépírás és a tudományos tevékenység viszonyát problémásnak tartod. Mit értesz ez alatt pontosan?*

– Egyfelől a magyar felsőoktatás nem látszik tudomást venni arról – még akkor sem, amikor világirodalom-vizsgákon a hallgatók elképesztő hiányaival szembesülünk –, hogy nem „egy” kánon van, hanem nagyon sokféle, és ezek többségéről a felsőoktatásnak mondanivalója sincs. És, persze, sokféle olvasási stratégia is létezik. Teljesen hamis az a hit, hogy az „érett olvasók” nem várnak „mondanivalót” az irodalmi művektől. (Mégis kitől-mitől várnának?) Én amúgy nem művelt oktatóként vagy kritikusként írom a regényemet. Fel kellett magamban szabadítanom a húszéves, zabolátlan éneket, amely számtalan egzisztenciális probléma miatt a kilencvenes évek elején nem juthatott szóhoz. A kutatás és szépírás viszonyáról érdemes megjegyezni, hogy a regényírás, mint valami mérge, szétcincálja a racionális, tényszerű gondolkodást. Ülsz a villamoson, és azon töprengsz, hogy hogyan lehetne a mohácsi csatát megnyerni. De azt elvesztettük ötszáz éve, és ezen semmilyen nagy ötlet nem segíthet már. És amikor kitalált trubadúrokról mesélsz a tanítványaidnak, akkor már érzed, hogy nagy a baj. A regényírás nemcsak el-, hanem átvarázsol – egy másik időbe és másik korba. És, persze, egészen másféle szabadság lehetőségek közé. Olykor abban is akadályoz, hogy a mindennapi életben boldogulj. Nekem például borzasztó nagy fejtörést okozott az *Esőváros* írása közben, hogy miként írjak meg egy panaszbejelentést az ELMŰ-nek.

– *Az Esővárosban a felvidéki környezet, a XX. század sorsfordító közösségi traumái egyúttal családi szálat is jelentenek. Mindig kérdéses, hogy egy jól sikerült, jó visszhangot keltő, személyes érintettségén alapuló regénnyel induló pálya miként tud folyta-*

tódni. *A tiéd a már említett Aranyhímmzéssel folytatódott. Ami érzésem szerint számos ponton kapcsolódik az Esővároshoz...*

– Az *Aranyhímmzés* kevés szereplős, igen gondosan szerkesztett, pár nap történetét feldolgozó „kamaradarab”, nem is csodálkozom, hogy sikeres rádiójáték lett belőle. De persze tényleg sok tekintetben hasonlít a csapongóbb, számtalan műfajt és megszólalást ötvöző *Esővárosra*, amelynek egyébként 2020-ban jelenik meg a Jelenkornál az újabb kiadása. A kitelepített felvidéki parasztoknak van egy elhallgatott története, amiről az inkognitóban élő, magyarországi elbeszélő csak nagy nehézségek árán számolhat be. Ezzel párhuzamba állíthatjuk, hogy a Gellért-legenda és szerzője is élesen emlékszik a közrendűek szenvedéseire, ahogy tisztában van azzal, hogy Gellért püspök személyazonossága ennyi év távlatából már nem deríthető fel. De azt is pontosan tudja, hogy mit enged a műfaj, mit szabad megírnia, és mit nem. Mégis olyan krónikát próbál írni, ami a legtöbb közösségi tapasztalatnak teret enged. Hiszen nincs igazság. De azért vannak igaz történetek. És történetek nélkül az emberek nem élhetnek. A két regényben közös, hogy mindegyikben egy alkatilag kételkedő, mindig is kiegyezésre hajló, viszonylag gyáva ember vállalkozik „igazmondásra”. Az *Aranyhímmzés* témája persze közelebb áll az én eredeti foglalkozásomhoz, mint a magyar parasztság története. Középkor, szentek, Velence... Érdekes, hogy mennyire eltérő világokban lehet emlékezet és hatalom viszonyát vizsgálni. Azt hiszem, ez nekem vesszőparipám. Mindig visszatérek ehhez.

– *Igen, legutóbb a Fordított idő-trilógiában is boncolgattad. Amielőtt erre térnénk, rá kell kérdeznem Velencére, ahol nemrégiben ösztöndíjas is voltál. Mit jelent számodra Velence?*

– Mondhatnék most valami laposat: elbűvöl a titokzatossága, a szépsége, a varázslatossága stb., ez mind igaz, de csak félig igaz. Az én szememben Velence egy latinok alapította, bizánci függésben élő városállam, amely létrehozta a nyugat első, modern értelemben vett gyarmatbirodalmát, az első, már-már futószerűen működő hajógyárát, kialakít egy korai jóléti államot, feltalálja a diplomáciát... és még mi mindent! Velence az egyik

legsikeresebb kelet-közép-európai alternatíva. És a tökéletes példája annak, hogy a hátrányainkból előnyt is kovácsolhatunk akár – végtére is egy olyan városról beszélünk, ahová a középkorban még az édesvizet is importálni kellett –; hogy nem a mintakövetés az egyetlen járható út a történelemben. Az „öregek köztárságában” – mert Velence, akárhogy nevezzük, ez volt: mint köztudott, a dózse és tanácsadói már koruk miatt is szinte minden változástól irtóztak – kialakul a földgolyó egyik leginnovatívabb emberi közössége. Rendhagyó hely a maga aggályos, a középkori fiataloknak is elég fojtogató rendezettségével. A középkori Észak-Európában sokan nem is hitték el, hogy ilyen hely egyáltalán létezhet. Tengeren lebegő házak, a lakóik meg tele vannak pénzzel – ugyan már, hogyan is létezhetne? De létezik. Ma a város különleges társadalma, történelme esztétikumként tárul fel. De, amikor szégyenkezünk Kelet-Közép-Európa „elmaradottsága” miatt, akkor jó, ha nemcsak a rendiségre, a töltött káposztára és más effélékre gondolunk, hanem mindarra, ami igenis sikeres a Lajtától keletre fekvő vidéke(ke)n. Velencében erre rá lehet ébredni... Nagyon örülök, hogy hamarosan kötetben is megjelenhetnek Velence-esszéim.

– Ebben is nagyon egyet tudok Veled érteni. Bizonyára genetikai vagy pszichés defektus, de én például sokkal kényelmetlenebbül érzem magam a nyugat-európai racionális rendben, mint a kelet-közép-európai vagy a balkáni világban. Amaz egész-, ez amolyan fél-világnak tűnik számomra, fél-életekkel, félbemaradt tervekkel, félig álmodott álmokkal és így tovább. Én azonban, úgy tűnik, fél-világi vagyok. S bár németországi ismerőseim rendre panaszkodnak, hogy már ott sem a régi, a Nyugat racionális, logikus, kiszámítható rendje arrafelé is omladozik már, azért még mindig nagy a különbség. És ehhez a különbséghez hagyományosan csak negatívan közelítünk – valóban jó lenne már rámutatni az előnyeinkre is. De ehhez, hogy visszatérjek kedvenc témádra, amely számomra is igen kedves, szóval ehhez elengedhetetlenül fontos lenne tisztázni a hatalomhoz és a közösségi emlékezethez, tulajdon identitásunkhoz fűződő viszonyunkat, nem?

– Igen, Velence sajátos államfejlődése arra figyelmeztet, hogy sokféle párhuzamos út van a történelemben. És mintha az őstörténet is ezt látszana igazolni. A fene tudja, mitől haltak ki a Neander-völgyiek, hiszen nem voltak nálunk elmaradottabbak. És olyan borzasztóan különbözőek sem, hiszen még keveredtek is a homo sapiensekkel, szerelembe estek egymással, de minimum szexuális kapcsolatba bonyolódtak. A különféle történeti utak, a rengeteg kényszerű kompromisszum, trauma, csalódás a szexualitáshoz való viszonyunkat is befolyásolja – ezt próbáltam megragadni a *Magyar Dekameron*-ban. A mindenkori hatalom próbálja igazolni, hogy mindig csak egyetlen helyes út van (az övé, természetesen) és minden más alternatíva elhajlás, tévút, bocsánatos vagy megbocsáthatatlan bűn. Azért szeretem a fantasyket, mert mód van ezeket a „tévutakat” is újra bejárni. Milyen esélyei lehettek volna – Velencén kívül – egy egyenlőségen és tolerancián alapuló szabad közösségnek a kora középkorban? Miért nem tudott egy ilyen életforma megszilárdulni? Mennyiben hasonlíthatók össze a mai kihívások a régiekkel? A történelem tényleg mindig önmagát ismétli? Lehetséges-e szabadságról beszélni egy történelmi regényben?

– A Fordított idő-trilógia recepciójában kezdettől fogva fölfölbukkan az imént általad is szóba hozott fantasy megjelölés. Ez napjaink talán legnépszerűbb műfaja, amely, meglehetősen épp a népszerűségéből fakadóan, gyakorta fullad klisékbe, a műfaj közhelyeibe. Mi néhányszor vitatkoztunk már ezen, mert szerintem a trilógiád nem fantasy, noha kétségtelenül nem felel meg a történelmi regény minden kritériumának sem – véleményem szerint ez a regényfolyam mitikus próza. És ahogy Velencével kapcsolatban említetted a példát és a párhuzamokat, úgy szerintem a Fordított idő-trilógia is számos ponton kapcsolódik jelenkorunk civilizációs válságához, és ahogy minden mitológia, úgy ez is összeköti a homályos (mitikus) múltat a jelenünkkel. De biztosan nemcsak ezért, s nem elsősorban ezért választottad ezt a korszakot, a Nyugat-római Birodalom bukása és a Karolingok fölemelkedése közötti időszakot... Voltaképpen miért is?

– Nem mennék bele a műfaji vitákba. Mitikus próza... ez nekem nagyon megfelelő és megtisztelő. A *Fordított időnek* már a címe is sejteti, hogy valami ismerőssel találkozunk benne, de valamiképpen „kiforgatva”. Mindig elgondolkodtatott, hogy azok a fogalmak, amelyekkel ma értelmezzük a mi világunk történéseit (szegénység, háború, idegenség, éhezés, bosszú, igazság) milyen jól illenek egy mitikus történelemmagyarázatba. Homérosz akár a saját szavaival is el tudná mesélni a magyarok XX. századi történetét. Akkor miért pont a kora középkor, kérdezed. A kora középkor válsága a kultúra összeomlása, a mágikus és racionális magyarázatok egymás mellett élése, az írásbeliség háttérbe szorulása – tényleg emlékeztet a mi korunkra, nem véletlenül nevezte Umberto Eco „új középkornak” a mi időnket. És van még egy párhuzam, amire Eco és kortársai nem gondolhattak: a vallás nem individuális hitként, hanem társadalomszervező erőként határozza meg a mindennapokat, a muzulmánokat és a keresztényeket nem a személyes hit, hanem az eltérő társadalomszervezet különbözteti meg egymástól – úgy vélem, nemcsak manapság, hanem a kora középkorban is. A bennünk élő „állat” természetét, bűneinket és álmainkat is a társadalomszervezet határozza meg, nem a tudatalatti vagy valami „örök-emberi”. Apropó, állat! Mennyi van belőlük a kora középkorban! A középkori népi kultúra szerint olyasmi, hogy megváltoztathatatlan emberi lényeg nem is létezik. Én ezzel a felfogással is azonosulni tudok.

– *A másik gyakori megállapítás a trológia vonatkozásában az, hogy női regény. Természetesen nem abban az értelemben, ahogyan, teszem azt, a Love story az, hanem azért, mert a narrációban mindvégig és következetesen a női perspektíva, a főszereplő, Riolda nézőpontja uralkodik. A magam részéről ezt sem érzem ennyire hangsúlyosnak. Fontos, de nem eleve meghatározó. Vagy tévedek?*

– Néhány barátnőmmel vitatkoztam, hogy mi változtatta volna meg mélyebben az életünket, ha férfinak születünk, vagy ha sikerül a rendszerváltás. Nyilván az utóbbi. A történelem eléggé hasonlóan sújtja a férfiakat és a nőket, és a társadalmi helyzeteden, a téged érő megaláztatások mennyiségén nem sokat változtat, hogy

nőnek vagy férfinak születéle. Ennek ellenére – én azt hiszem – a női és férfi nézőpont jelentősen különbözik. Egy nőt nem tesz olyan mértékben boldogtalanná a végső igazságok hiánya, mint a férfiakat, könnyebben elviselik, hogy ez is, az is igaz – valahol persze van igazság, de én meg itt vagyok, nőként, anyaként, örökös átmenetiségben. Egyébként ezt látjuk ma is, a férfiak erőszakosabbak és talán határozottabbak, de nagyon megviseli őket a XX–XXI. század állandó bizonytalansága. A kora középkor, persze, szintén leginkább a férfiak tetteit jegyezte fel (ők háborúztak, ahogy ők voltak birtokában a betűk tudományának is), de én úgy hiszem, a pogányság és kereszténység között, az örökös átmenetiségben valamiféle női időszámítás érvényesülhetett, hiszen csak kis kompromisszumok, apró trükkök, gyakorlatias, mindennapi tapasztalatok biztosíthatták a túlélést. Számomra ezért volt magától értetődő, hogy egy mindenhol fenyegetett kis sziget királya egy nő legyen. Csak egy nő képes hosszú-hosszú ideig lavírozgatni a különféle világnézetek és nagyhatalmak között úgy, hogy esze ágában sincs elköteleznie magát egyik mellett sem.

– Igen, a férfiak – a sztereotípiáktól eltérően – bizonyos értelemben romantikusabbak a nőknél. Például (és állítólag) alig akad szerelmi bánatában ténylegesen öngyilkosságot elkövetni képes nő, férfiból annál több. Amit viszont a nők eszmék iránti elkötelezettségéről mondtál, abból számomra az is világos, hogy Te ebben a tekintetben atipikus nő vagy, hiszen úgy ismerlek, mint akinek nagyon erős az igazságérzete, és stabil koordinátarendszerben éli az életét... Vajon Bánki Éva mondhatja-e Flaubert után szabadon, hogy Riolda én vagyok?

– Nem tudom, hogy a férfiak romantikusabbak-e. Nehezebben viselik el a kétértelműségeket, bizonytalanságokat. Nem tudom azt sem, hogy fejlett-e az igazságérzetem. A rendszerváltás idején Kőbányán éltem, egy tízemeletesben, láttam, ahogy a szomszédjaim, a munkások elvesztik a megélhetésüket, az önbecsülésüket, miközben én az Akadémiai Könyvtárban írtam a trubadúrok strófaszervezetéről a doktorimat, és persze bulizni, tüntetni jártam, ahogy a korombeli értelmiség fiatalok. És köz-

ben érzékeltem – mi mást tehettem? –, hogy itt valami nagyon nincs jól: egyszerűen nem lehet mások szenvedése és megalázása (a panelprolik! emlékszünk a retorikára, ugye?) árán megvásárolni a szabadságot. Egyáltalán nem helyes, ha úgy teszünk, mintha más emberek nem léteznének. Egyébként húszévesen még nagyon-nagyon másként éli át ezt az ember, mint negyven fölött. Engem rettentően idegesített, hogy nincs rendben a világ, de még nem érdekeltek a körülöttem élő emberek... És hogy én lennék, lehetnék Riolda? Bár úgy lenne. Sok frusztrációm beleöntöttem szegény Rioldába, de nem vagyok olyan bölcs és óvatos, mint ő. Én úgy érzem, inkább a szegény, nyomorult Illighaenre hasonlítok, aki kíváncsiságból – hogy milyen is az iszlám? hogy élnek délen? – képes olyan lehetetlen helyzetekbe kerülni, ahonnan nincs visszaút.

– *Maradjunk még kicsit a férfiak és a nők különbözőségeinél! Mennyire volt más az alkotói folyamat az Esőváros esetében, amikor egy férfi, Torma Imre bőrébe kellett bújni, mint a trilógia írásakor?*

– Mindig elmondjuk – mert igaz is –, hogy egy férfi is képes megírni egy nőt, ahogy egy nő is egy férfit. Hogy milyen áron, ezt ritkábban részletezzük. Torma Imrével én megnyitottam a saját szívemben olyan ajtókat, amiket talán nem kellett volna. És most nem is elsősorban Imre férfi-élményeire gondolok, hanem lúzerségére, puhányságára, túlzott alkalmazkodására. Nem lehet büntetlenül megírni, „kitanulni” senkit, mert túlságosan is a véreddé válik. Jókai azért élhetett olyan sokáig, mert többnyire győztesekről, vagány, sikeres férfiokról írt. A „meg nem éltség”, a kirekesztettség XX. századi élmény – van egy életem, de igazából nem vagyok benne. Nem én, Torma Imre vagyok a saját életem főszereplője, hanem a bátyám, Béla. Az ő árnyékában élek, az ő feleségét szeretem, az ő kenyerét eszem. Riolda sokkal egészségesebb helyzetben van, nincs riválisa, és, bár a kor szájhagyományában élő Riolda-kép nem azonos velem, és ezt ő lépten-nyomon tapasztalja, ennek ellenére van saját élete. Nem árnyéka senki- nek. Riolda egy kicsit azt is jelenti, hogy a gyerekem születése, a

többévi elengedhetetlen önfeláldozás után visszavettem a saját életem fölötti uralmat. De még egyszer hangsúlyozom, írás közben én leginkább Illighaennel azonosultam.

– Említetted, hogy hamarosan megjelennek Velence-esszéid kötet formájában. A trilógiád darabjai 2015 és 2019 között két-évente jelentek meg, most jön ez a kötet is – mi, az olvasóid, nem panaszkodhatunk. Ugyanakkor a közösségi oldalakon is meglehetősen aktív vagy, ám messze nemcsak szépíróként, de sok esszé-íztikus eszmefuttatást is közzéteszel. Hogyan látod az újmédia világát, mennyire gondolod hatékonynak ezt a kommunikációt? Valóban el tudnak, el akarnak mélyülni a közösségi média fogyasztói a komolyabb tartalmakban?

– Ennek az „aktivitásnak” valamilyen mértékben feltétlenül a tanítás az oka. Sok mindent nincs idő megbeszélni a hallgatókkal a szemináriumokon: morális kérdéseket, történelmi érdekességeket. A másik ok nyilván politikai: a rendszerváltás óta nem igazán akarózik kibontakozni egy konzervatív-liberális alternatíva, pedig nagyon sok gondolkodó magyartól nem lenne idegen egy ilyen. Tőlem sem. És talán a legszemélyesebb ok az, hogy azt szeretném mindig, hogy „megkönnyebbült szívvel” vágjak bele a vers- vagy prózáírásba. Tanárként is azt látom amúgy, hogy az emberek a közösségi oldalakat „lapozgatva” jutnak szépirodalomhoz vagy értekező prózához. Nagyon káros ez a „csipegetés”, nem tesz lehetővé semmilyen elmélyülést. Ráadásul ez egy nagyon tekintélyelvű „kóstoló” – hiszen mindig azt a szöveget kóstolom meg, amit sokan lájkolnak, vagy amit a Facebook elem dob. Mindazonáltal szerintem ezek a közösségi oldalak egy már korábban is létezett olvasói igényt szolgálnak ki – már az ezredfordulón is alig voltak képesek a hallgatók leülni egy fotelbe, és elolvasni egy hosszabb regényt. Nem tudunk mit tenni, az emberi olvasás, annak módja és intenzitása is változik. Régen a papok azért nem fordították le az evangéliumokat, mert félték, hogyha elolvassák az emberek, rögtön kitör a világforradalom. És most nézd meg! Bárki olcsón megveheti a Bibliát – hol tör ki a világforradalom?

– Az eszmék vélhetően nem képesek oly erősen hatni a tömegekre, hogy ez megtörténjen. Az eszmék leegyszerűsített, szlogenyszerű redukciói annál hatásosabbak, ezek azonban nem szokták veszélyeztetni a fennálló társadalmi berendezkedéseket és a mainstream világnézete(ke)t... De ez a kérdés túlságosan messzire vezetne az irodalomtól, helyette inkább azt szeretném megtudni, hogyan látod az irodalom jövőjét az előbb kifejtett gondolataid tükrében? Mi az esélye az irodalomnak az újmédia korszakában?

– Én is csak ugyanúgy találgatok, mint bárki más. A hallgatóimon azt látom, hogy koncentrációs problémáik miatt alig képesek végigolvasni hosszú regényeket. Nagyon megváltozott az emberek ingerküszöbe. Viszont úgy tapasztalom, a líra iránti érzékenység megnövekedett. Az emberek villámcsapásszerű élményekre várnak. Ez azért furcsa, mert mi még úgy tanultuk, az ideális olvasó „reflektálni” szeret. Viszont, meglehet, mintalolvasókból is egyre kevesebb van. Ennek ellenére nem hiszem, hogy milliószámra fogják eladni a nyomtatott versesköteteket. A költői kifejezés majd más formákat talál.

– Bizakodjunk abban, hogy maradnak elegenden, akik képesek lesznek koncentrálni, s akkor van remény arra, hogy olvasni is. S ha így lesz, talán írni sem fölösleges. Min dolgozol mostanában, mik a szépírói terveid?

– Ezer oldal kora középkor után szabadulni szeretnék ettől a világtól, az ereklyéktől, keltáktól, vikingektől, tündérektől, ahogy a nyughatatlan Északi-tengertől is, amely egy pillanatra megmerevedik, ha meghal valaki. Most még egyéb kötelezettségeim vannak, elő kell készíteni a *Velence*-könyvet és az *Esőváros* újbóli megjelenését, és többen nyaggatnak, hogy állítsak össze egy verseskötetet is. De akárhogy is lesz, szeretnék majd visszanyúlni egy régi témámhoz: egy dunántúli kisvárosban a rendszerváltáskor egy csomó kislány eltűnik, és most, harminc évvel az események után valaki az ő történetüket próbálja felderíteni. Mi lett velük? Ki szervezte ezt az egészet? Nem kell titokzatos szigetekre elhajóznunk, itt is tele vagyunk el nem mondott, rettenetes történetekkel.

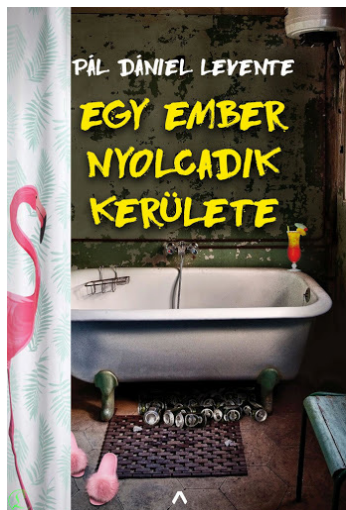
Fűzfa Balázs

Semmi, minden

A keserves, a kisemmizett, a fürdőszoba nélküli, zsáklakásos élet. Alkoholizmus, tehetetlenség, kilátástalanság. Kurvák és stricik, melegek és leszbikusok, csak-úgy-élők, háborús emlékektől frusztráltak, szerelmek emlékeit dédelgetők, tragikus sorsú nincstelenek és majdnem-nincstelenek. Elmebetegséggel határos sorsok gyűjtőhelye a nyolcadik emelet regény keretébe és szövetébe foglalt valósága. Nem is fontos talán, hogy az elbeszélte életeseményekből mennyi a valóság, és mennyi a képzelet szüleménye.

Mert amúgy a lehetetlennel határosan valóságos minden mozzanat. A hihetlennel, az abszurditással szomszédos minden történet. A lehető legpuritánabb nyelven elbeszélve. A mesterkéletlenségnek olyan illúzióját keltve, amely csak az igazán nagyokra jellemző. Mert kétségtelenül eme út felé araszol Pál Dániel Levente. Szövegei egyszerre szociografikusan pontosak és világos, tömör fogalmazásúak. Egy billentés a betűsorokon, és tényleírásból, riportszerűségből máris szépirodalom lesz – vagy fordítva. S persze nem is mindig érzékeljük az átfordulás pillanatát.

A gyakran meghökkentő történetek mögött felsejlő emberi arcokra ráíródott kegyetlen sorsuk és sorstalanságuk: mintha csak kétféle ember élne a Földön: azok, akik erőszakolnak, és azok, akiket megerőszakolnak. Egy következő életben pedig – maradvány a halál után is a „nyócker”-ben, természetesen – e szerepek majd felcserélődnek. Hogy igazságosan legyen elosztva minden ebben a nyomorúságos életben. Nincs kiút senki számára: ez az a világ, amelyben az öngyilkosság sem ment fel, és nem ment meg semmi elől.

A Józsefváros-nézésbe csomagolt szociográfia – *Idegenvezetés* címmel ez adja a háromból az első fejezetet – egyszerre tudományos szöveg, ugyanakkor könnyen olvasható esszé. Lábjegyzetekkel hivatkozik forrásaira, melyek valóban létező könyvek, tanulmányok, ugyanakkor a kerettörténet lehetne merő fikció is. Az elbeszélő az ELTE-n zajló, külföldi hallgatók számára szervezett nyári egyetem hallgatóit vezeti körbe a nyolcadik kerületben – az egykor itt lakókra emlékezve. Közöttük például – mások mellett – a muzsikás cigányokra, Péli Tamás festőművész édesanyjára, a Józsefvárosi Színpadra, a 2015-ös menekültválságra. Kétségtelenül új szempontjait veti fel például ez utóbbinak: *„Az itt élők pedig kapva kaptak a lehetőségen, és bevonták az üzletbe a pénzhiánnyal küzdő menekülteket. Ők vagy a boltokban kezdtek feketén dolgozni, vagy ingatlanokat vettek hamis vagy nem hamis papírjaikra, vagy bekerültek a drogbiznisz legalsó szintjeire. // A dolog logikája egyszerű és annál embertelenebb. Ugyanis hamar leesett a sötét üzelmeket folytató helyi erőknél, hogy ezek nem létező emberek: nincsenek irataik, nincsenek papírjaik, ők sincsenek, éppen ezért feláldozhatók. Ha elkapják valamelyiküket, a veszteség minimális, tanúskodni úgysem tud: nem ismer senkit és semmit, még a nyelvet sem beszéli, legfeljebb kiutasítják az országból – mintha itt sem lett volna. A kockázat minimális, a haszon annál nagyobb”* (48–49.).

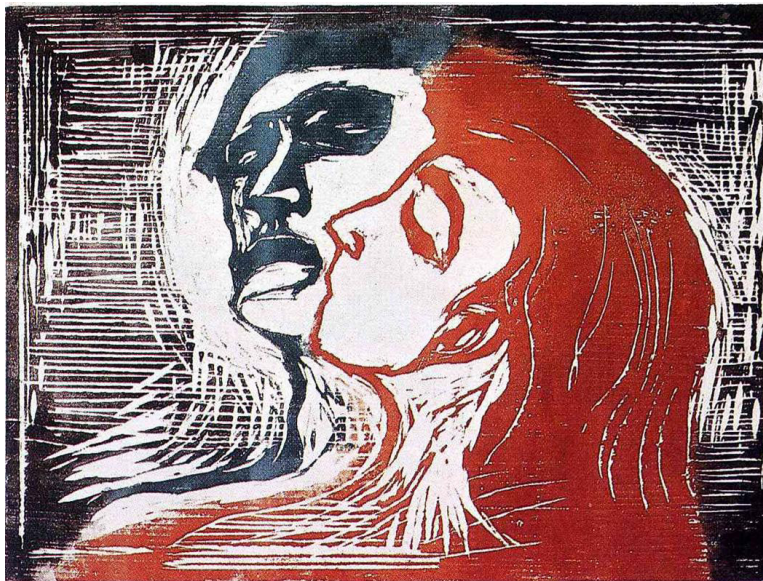
A kisboltok népe című középső nagyfejezet olyan miniatűröket tartalmaz, amelyek közül néhány Örkény tollához méltóan mutatja meg egy-egy helyzet vagy figura létének abszurditását, mint például a *Seb* című egypercesben: *„Két lány áll előttem az éjjelnappali kisboltban, beszélgetnek. – Új tetkód van? Szép nagyon. – Ez seb. – Elég csúnya...”* (115.).

A kötetnek valószínűleg az utolsó fejezet sok kis történetből összeálló eposza adja a legsűrűbb részét (*Szent Magdolna szomszédai – bérháznovella*): *„Ilyen ház a mi házunk is, itt sincs rendes fürdőszoba minden lakásban, a szobányi zsáklakokban meg főleg nem. Vízet engedsz egy lábasba, megmelegíted, áttöltöd lavórba, így mosdasz meg. Előbb a gyerekek, aztán a nők, végül*

a férfiak, majd a fogmosás és a beretváltkozás. Vagy előbb az, aki tisztább, aztán az egyre koszosabbak. Mert kevesebb kosszal lehet még mosni a többit, fordítva viszont már nem működik. Vagy előbb az egészségesek, aztán a betegek. Vagy előbb az emberek, aztán az edények, végül az állatok” (123.).

Hiszen minden működik ebben a világban – a létezés szigorú rendje szerint! A szegénység fokozatainak világos zsinórmértéke szerint. A „fürdővendég” szó például egészen mást jelent, mint gondolnánk. Janit jelenti például, aki átkéredzkedik a lavórvilágból egy kádas lakásba végre fürödni rendesen egy nagyot, aztán részegségében elalszik ruhástul a vágyva vágyott kádban, és csak folyik, és csak folyik rá a csapból a meleg víz...

Pál Dániel Levente: *Egy ember nyolcadik kerülete*. Athenaeum, Budapest, 2019.

Edvard Munch (1863–1944) festménye

Gáspár Ferenc

A mese él

Meghalt a mese, írta Ady Endre *A mese meghalt* című versének tizenharmadik sorában. De előbb még mese-zajlás volt, áramlottak, ömlöttek a mesék, aztán valahogy vége lett mindennek. Isten is meghalt, írta Nietzsche, száraz, racionális, technokrata és ateista a modern kor embere, nem érdeklik őt a mítoszok, a mesék, az ősi történetek. Ám megcáfolva az előbbi kijelentést, mind többen olvasnak meséket, van már meseterápia, mesekurzus, családállítás mesével, életmese-kérés idős mesemondó asszonytól, és még sorolhatnánk. Arról nem beszélve, hogy a népmesék újrafeldolgozása több évszázados hagyományra tekint vissza, gondoljunk csak a Grimm testvérekre vagy itthon Illyés Gyula és Benedek Elek mesegyűjteményeire. A zenei műfajok, az operák, szvittek, daljátékok szintén szívesen nyúlnak vissza az „ősforráshoz”, ha nem is mindig a népi elemet, hanem sokszor annak újabb kori változatát felhasználva. Ilyen a mi *János vitézünk* vagy Richard Wagner *A bolygó hollandija*, mely egy több változatban megénekelte tengerész-történetet dolgoz fel újra. A történet egyszerű, van egy hollandus kapitány, akit megátkoztak, mert túl messzire merészkedett a tengereken, megkerülve Afrika déli sarkát, a Jóréménység fokát, és emiatt az ördög elsüllyesztette a hajóját. Ám hétévente visszatér, és ekkor, ha három nap alatt megszereti őt egy hozzá örökké hű földi lány, véget érhet a szenvedése, megváltást nyerhet a főhős. Hogy ez utóbbi pontosan mit jelent, azt a történet elején még nem tudjuk, az ember valami hollywoodi happy endben reménykedik, ám a szerelmesek az opera végén kurtán-furcsán elsüllyednek a mélyben.

Nagy fába vágta tehát a fejszójét Tallián Mariann, aki a világ nagy operameséi közül a wagneri művet dolgozta át. Tavaly már megírta sorozatának részeként Sztravinszkij *Tűzmadár* balettjét, vagyis ez már a második ilyen gyönyörű kivitelű, CD-melléklettel ellátott, művészi rajzokkal illusztrált könyv, melyben a művet kísértetek, félelmetes vihar, lidérces fények és más ijesztő elemek gazdagítják.

Bár utóbbiakat a *Tűzmadár* meséi is tartalmazzák, főleg a gonosz varázsló, Koscsej képében, de annak a történetnek mégiscsak boldog a vége. Tallián Mariann azonban oldja a wagneri „rémdrámát”: többek között létrehozott egy abszolút humoros figurát a norvég hajó kormányosának alakjában. Egy példa Daland kapitány – a szerelmes Senta apja – és a kormányos között zajló tréfás párbeszédük közül:

„...mit ugrálsz itt, mint egy bakkecske? Ezt fogd! – és a kezébe adta a lámpást.

– De hol a legénysége? – csodálkozott a kormányos.

– Lusták, mint ti, alszanak, mint a medve! – dohogott a kapitány.

– Most bakkecske vagy medve? – morfondírozott a kormányos.”

A nyolc év körüli korosztály (mesét a szakértők szerint nagyjából eddig a korig olvasnak a gyermekek) fiú közönsége ezen a ponton vélhetően dülöngél majd a nevetéstől, a lányokat viszont valószínűleg a szerelem lírai leírása fogja megragadni. Üde részlet az is, mikor a lányok a fonóban (a *Senta dala* című fejezetben) a fiúkról beszélgetnek.

Ráadásul a szerző a darab tragikus végét is átírta. A szerelmek – akárcsak Wagnernél – eltűnnek a mélyben, de úgy, hogy Senta sellővé változik, így mentve meg Bolygó Hollandit a magánytól. *„A mese már nem úgy végződik, hogy Hollandit megátkozta az ördög, hanem úgy, hogy rátalált az igaz szerelem”* – írja a végén dőlt betűkkel Tallián Mariann, kiszólva a meseregényből. Ez a fő sodra a történetnek, nem véletlenül kezdődik a következő

sorokkal: „...egy part menti kis halászfaluban esett meg az a különös történet, amit elmesélek nektek a szerelemről”. Az idézetet a szerző kézzel is odaírta barátainak azokra a példányokra, melyeket személyesen adott át nekik. Az én könyvemben viszont ez a kézzel írt sor áttűnik, és halványan, de a következő páratlan oldalon is olvasható *A vihar* fejezetcím alatt. Véletlen, vagy a sors akarta így? Mindenesetre hátborzongató, mert az emberek régen és gyakran még ma is a gonosz erők elszabadulásával azonosítják a természeti katasztrófákat. Pedig a természet se nem jó, se nem rossz, gonosznak mi láthatjuk csupán. Ha ez tudatosul bennünk, és a pusztító erők tombolását túlélve az örökkévaló dolgokra gondolunk – szerelemre, barátságra, családra, nemzetre –, akkor, ha nem is maradnak el feltétlenül a csapások, de a lelkünk mélyén mindenképpen lecsendesednek. Mégsem hal meg tehát a mese, mégis élnek az örökzöld dallamok, mégis járnak a fiatalok az Operába. Talán még a tengerészek legnagyobb réme, a tengeri vihar is átlényegíthető a szerelem erejével.

A mű a sok-sok lírai leírás mellett remek ötlettel indul, egyes szám második személyben szólítva meg az ifjú olvasót:

„Képzeld el, hogy tengerész vagy, és az Északi-tenger irányában hajózol: cserzett bőrdet szinte égeti a forró napsugár, ezért egy laza mozdulattal felteszed árnyékot adó sapkádát, amelyet rojtosra nyűtt a tengeri viharok rád zúduló zápora... beleszippantasz a déli szélbe... átfúj fehér, bő ingeden.”

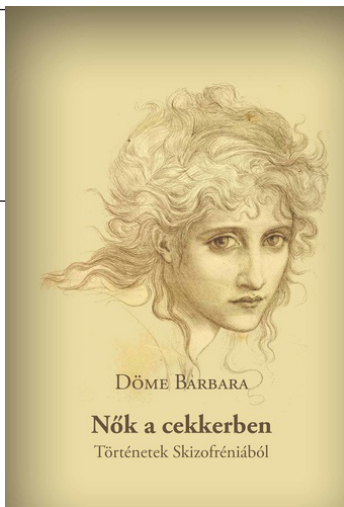
Szippantsunk mi is bele ebbe a gyönyörű sorozatba, nézeges-sük Cserkuti Dávid művészi rajzait, ültessük közben magunk mellé a gyerekeket, tegyük bele a CD-t a lejátszóba, s borzongjunk vagy andalodjunk el a jól ismert dallamoktól. A hosszú téli estéken jobb elfoglaltságot keresve sem találhatnánk.

EGY KÖTET, KÉT OLVASAT

Döme Barbara: *Nők a cekkerben* (Történetek Skizofréniából). Arany János Alapítvány, Budapest, 2019.

Abafáy-Deák Csillag

Tökéletes áldozat

Amikor először láttam Döme Barbara új novelláskötetét az interneten, kissé felületesen olvastam el a címet. *Nők cekkerrel*, így emlékeztem rá. Nők cekkerrel? Akik hosszú munkaidő után nagy szatyrokkal mennek haza a bevásárlás után, cipekednek? Mert a cekker szót a plázákban sétálgató shoppingolók talán nem is ismerik, ők márkás, csiribiri zacskókkal grasszálnak. Vagy inkább az örökös vásárlókra gondolt az író, akik elég gyakran be is vásárolnak, átvitt értelemben is? Több írását olvastam már Döme Barbarának, és nem gondoltam arra, hogy egy feminista beállítottságú könyvet írt. Amikor kézbe vettem a kötetet, a helyesen olvasott cím, azaz a *Nők a cekkerben*, jobban tetszett. A nők vannak benne a cekkerben, ami úgy néz ki, mint egy halászhaló, ők pedig ki vannak halászva, benne ragadtak a hálóban, egy hálózatban is, ahonnan nincs menekvés, vagy ők nem találják a kiutat. Az alcím, a *Történetek Skizofréniából* szintén nagy csavar. Nem azt írja, hogy skizofrének, nem állapotot jelöl, hanem helyszínt ad meg, erre utal azzal is, hogy nagybetűvel írja, Skizofréniából. Honnan? Skizofréniából? Van ilyen hely? Vagy

ilyen a világunk? Hol is vagyunk? Nem a zárt osztályon. Olvasva a novellákat mégis az az érzésünk, esettanulmányok vázlatát olvassuk. *Tökéletes áldozat* az egyik írás címe. De itt valamennyi főszereplőre illik ez a jelző.

El akarom felejteni tanulmányaimat, nem akarom pszichológusként olvasni az írásokat, miközben az író felvonultatja a skizofrénia valamennyi ismérvét, a démonok kiszabadulását, az önpusztítást, önsorsrontást, a téveszméket, a látomásokat, hallucinációkat, a személyiség teljes szétesését, ami (ön)gyilkosságba is torkollhat. A szeretetéhség az egyik fő motívuma a kötetnek, főleg az anya szerepének bemutatásával (*Anyám haja*), ugyanakkor a felbomlott családi minta sorsszerű ismétlődése is több írásban fellelhető.

Szereplői nem találnak békét sem önmagukban, sem másokkal való kapcsolatukban (*Júdás fia, Zsófi naplója*). A világ békétlen, ők is azzá válnak. Döme Barbara szövegei öntudatosan és egyértelműen manipulálják a mai valóságot, archetipikus fantáziává, álomképpé alakítják azt (*A szülés, Burcsa Bandi felesége*), artbrut szövegei, tagadhatatlan szürrealizmusuk ellenére, inkább avantgárd jelenségnek tűnnek. Kilép a kereten túlra, nem akar abban maradni, talán túlzott megszállottsággal ragaszkodik elképzeléseihez, történeteikhez (*A fánkos ember*).

Döme nem törekszik megkerülni a valóságot, nem nőies író, inkább felforgató. Nem gyárt legendákat, de látnoki módon hatol be az emberek mindennapjaiba, testi-lelki állapotába. Eszméletvesztésük csak átmeneti állapot, hogy egy másik dimenzióba léphessenek. A szerző a rejtélyekkel nem törődve bonyolítja a cselekményeket, egészen a fantasztikum határáig tágítva a szövegeket.

Novelláinak világában megtaláljuk a miszticizmust, a romantika utáni vágyódást, a meseszerűséget, a torz perspektívákat, a halál elleni lázadást, az üdvözülést, a szépség és a képzelet sokszínűségét (*Anyu, Nóri meg én, A vonat*). A modern kori rabszolgasággal szemben a szabadság eszméjét hirdeti. Nyíltan beszél a falusi emberekről, az országot maguk mögött hagyók testi-lelki szenvedéseiről (*Nők a kredencen, Hosszú rét*).

Döme nem akarja, hogy komfortérzettel forduljunk az írások felé, épp ellenkezőleg: a komfortzónából billenti ki az olvasót (*Az új arc*). Írásainak első mondata legtöbb esetben telitalálat, benne vagyunk a történetben, behelyezkedünk látószögébe: „*Pálinkásüvegen keresztül nézem, ahogy folyik a nyála*” (*Játék*). Nincs cekker szó a kötetben, csak kredenc, polc, pletykaháló, ezért is találó a kötetcím. A nőket vásárolják be, viszik haza, tartják fogva, mint egy haszonállatot. Lúzer vagyok, mondja az egyik nőszereplő, aki Jézussá vált, de mégsem lett az, elmaradt a bizonyítás, illetve nem tudta mások előtt bizonyítani, hogy csodákra képes, csak az álmában. Döme a családról ír, legyen az csonka vagy teljes, többszereplős. A család tényleges hiányát tárja elénk a következményekkel együtt.

A történetek korunk történetei. A TV, a mobil, a laptop mint használati tárgyak, jelen vannak. A modern kori eszközök sem használható segédeszközök, ha az emberi viszonyokban még a feudális világ van jelen. A nő alávetett a férfinak, anyósnak, anyának. Uralkodnak felette, és az áldozatok küzdenek saját szabadságukért. Normát sértenek, lázadnak (*Kiszámoló, A Tóni, A kutya meg én*). Nem találnak kiutat, segítséget, és gyakran önmaguk szövik tovább a cekker hálóját, amiben, mint partra vetett halak, nem kapnak levegőt. Olykor úrrá lesz a tüneteken a szereplő, sőt nem várt módon viszonyul önmagához és másokhoz, megértő, befogadó lesz, nincs gyűlölködés, gyilkos indulat. A novellák lezárását puhítja ezzel az író, mintha maga is keresné az úr kegyelmét, hogy a szereplő jobb útra térjen, jobb emberré váljon. Így az olvasó is néha fellélegezhet.

Kölös Lajos

A lenyomkodott szélű torta

A kötet címlapján szereplő női arc bevezető is a novelláskötetbe. Edward Burne-Jones 1893-ban így írt egyik levelében a rajzon látható modelljéről: „...csodálatos fejével, egyik profilja sem volt olyan, mint a másik – és a teljes arca ismét más volt”. A kötet novellái is hasonló érzéki reakciót válthatnak ki az olvasóból, a történetek, a küzdelmek hasonlósága ellenére a szereplők arca mindig más és más, miközben saját valóságuk és a világ közötti súrlódások, ellentétek elidegenítik őket önmaguktól, embertársaiktól. Mintha a férfiak és nők nem ennek a világnak a szereplői lennének, hanem egy álomnak, egy képzelt valóságnak, mintha az együttérzésből fakadó természetük nem is létezne, csak az agressziót hordozó. Döme az emberi észlelés, érzékelés működését mutatja meg, a pszichés tüneteket, traumákat, és azok társadalmi stigmatizációját tényként kezeli.

Az író belülről láttatja a szereplőket, bőrükbe bújik, egyszerre van kint és bent (*Tökéletes áldozat*). Ritkán él a narrátor szerepkörével. Ez az egyidejűség, a 'most történik velem' állapot és érzés adja a szöveg frissességét, a szereplő önazonosságát. Higgyünk vagy ne higgyünk a szereplőnek (*Felettem*)? A családtagok, a barátok, a szeretők nem kételkednek. Mások röhögnek, az ördög, a halottak, csak az élők ordítanak, nagyon sokszor. A röhögés mint a skizo egyik jele – kiröhög valaki, akit látok, és akit a következő pillanatban már nem látok, de mégis hallom, hogy röhög. A pletyka is előkerül, mint ajzószer, mint a stressz forrása, a depressziót kiváltó ok.

Döménél a skizo társadalmi normasértés is, tiltakozás, ellenállás, sőt menekülés valami elől, önmaguk, társuk, családtagok elől (*A fánkos ember, A vonat*). Szereplői nem számíthatnak segítségre, egyből rájuk sütik a bélyeget, hogy nem épelméjűek,

kórházba, intézetbe velük. A lelki finomságok olykor háttérbe szorulnak, de nem mindig. Döme a sablonokat nem kerüli el, felhasználja őket, robog előre, hogy a történet váratlan csattanójához érjen (*Új arc*). Asszonyorsók: hiába a pénz, nem segít abban, hogy társunk szeressen is, sőt, hogy velünk maradjon (*Hosszú rét*). Indulatok ébrednek a főszereplőkben, gyilkolni sem rettennek meg, birtokolni akarnak, másé se legyen a szeretett lény. Vagy önmagukat pusztítják el. És ez vonatkozik a gyermekek abúzusára is az anya szeretetének hiányában (*Hosszú futás*).

A szerző eszköztára még nem annyira teljes, hogy az adott történetet mindig másféle módon közelítse meg, bontsa ki. Inkább leírja, hogy skizofrén. Rövidre zárja a helyzetet. A lelki-testi mozgatórugók veszítenek az erejükből, hatásukból. A novellákban a skizo-vonások nemcsak a mentális zavarra utalnak, hanem a másképp gondolkodással szembeni ellenérzésekre is. A „ki a bolond?” kérdésre úgy is válaszolhatunk, hogy az, aki mentális zavarral rendelkezik, de az is, aki normasértően, a köztől eltérően gondolkodik.

A kötet a társas kapcsolatok világát térképezi fel drámai erővel, a feszültségeket, a konfliktusokat természetes egyszerűséggel bontja ki, nevezi meg (*Holnap kicsinálni Szép Klaudiát!, Hová tűnt Beke Kató?*). Van ebben valami direktség is, mégsem a Raszkolnyikovot olvassuk. Döme érzékenysége rejtett, egy-egy mondatából derül ki, hogy mi mindent lát és érez nemcsak a szereplője, hanem maga az író is. Korunkba helyezi a történeteit, mintha a görög mitológiát írná újra, mai köntösbe helyezve az eseményeket, karaktereket. Az istenségek hétköznapi emberek lettek, akik időnként csodára várnak, hogy helyzetük szerencsés fordulatot vegyen (*A lány, aki három Jézus volt*). Adnak a sorsukra, még akkor is, amikor elborul az elméjük, kivetkőznek önmagukból. Pislákol lelkük mélyén a remény, hogy mégsem roncsok, elfuserált testek, hanem emberi voltukban felmagasztosuló lények. Szenvednek, veszítenek, tapasztalatuk ellenére jobb sorsról álmodnak – még akkor is, ha álmvilágban élnek.

Rimóczi László

Gyúrónadrágtól a surmológiáig

Uj Péter tehetséges kételkedő, aki már elég régóta tisztában van saját kvalitásaival, igazi közhelygyilkos és önmagát felvállaló szóbúvész. A berögzült sémák, a fanatizmus és a kósza ideológiák kritikusa. Stílusa, kitartása, a webszlangben való jártasága valódi és szükséges vérfrissítés a lassan megzápulni készülő és elszarusodásnak induló hazai újságírásnak. Felrázza és élővé teszi a szakmát, az olvasót pedig partnernek, szellemi cimborának tekinti, nem pusztá kattintásnak.

Egyetlen hazai online médiafogyasztónak sem kell bemutatni Uj Pétert, de akinek mégsem mond sokat a neve, nyugodtan kezdheti az ismerkedést a jelen kötettel, publikációs gyűjteménnyel, melyben a szerző szépirodalmi eszközökkel, találó paródiával vagy groteszk látásmóddal lázad az egyhangúság ellen, mert vannak élethelyzetek manapság, amelyeket már csak groteszk stílusban lehet hüén visszaadni. A humor, a posztmodern sem áll távol tőle. Bármilyen stílust is választ, a szöveg ízléses és befogadható marad.

Sokan úgy vélik, hogy manapság már bárki tud írni, csak kell hozzá egy jó szerkesztő, aki majd kimossa a sárból az aranyat, ha nincs, értelmet *szuszakol* bele, és kihozza belőle mindazt, amit tudni, érteni kell. Nincs rossz szerző, legfeljebb csak rossz szerkesztő. A weben vibráló olvasnivalók kínálata pedig igen széles, és napról napra gyarapodik: a blogok meg az online magazinok ontják a szövegeket – betűkkel el vagyunk látva, már csak olvasó kell. De ennyi olvasó nincs.

Mindig kell valaki, aki karakánmód – vagy legalábbis egy buldózer gyengédségével – kimondja helyettünk a lényeket, olyan émelyítő aprólékossággal, olyan velősen, ahogy mi nem tudnánk, vagy nem mernénk. Miközben tömör, ugyanakkor szédítő sebességű szövegeit fürkészi az Olvasó, általuk többnek, érdekesebbnek érzi magát, ezért Uj Péter közhangulat-javító küldetése legalább annyira vitathatatlan, mint irodalmi szerepe. Egyetlen hétköznapi kult-aprótság sem kerüli el figyelmét:

„Alig húsz éve volt, és jól éreztem, hogy ezt a jelenséget rögzíteni kell: lám, nyoma sem maradt. Nincs az a fejlődésben lemaradt, hátrányos helyzetű utcagyerek, aki megpróbálna ma laserpointerrel menőzni. Hoppá: laserpointer. Ma már tudom a nevét. Akkoriban még nem is volt neki, laserpointernek senki sem hívta, az biztos. És az is, hogy akkoriban senki nem használta arra, amire kitalálták: prezentációkat mutogatni. (Nem is nagyon prezentáltak még senki. Nehéz elképzelni. Hogy maradhattunk életben, hogyan működhetett a társadalom PowerPoint-prezentációk és laptopra kötött projektorok nélkül?)”

A hazai netes újságírás szöveggyártó palettáján a *bérríró* és a *véríró* – bár két különböző fajról van szó – jól megférnek egymás mellett. A *véríró* saját vénából – vagy artériából – dolgozik, van mondanivalója, kényszeresen muszáj írnia, nem tud nem írni, mert túl sokat érzel a világból ahhoz, hogy csak úgy elengedje, vagy magában tartsa véleményét. És ha mindehhez némi szójáték szükséges, a magyar nyelv rugalmassága hálás alapanyag. A *bérríró* mindennek az ellentéte, és még azt is hozzátehetjük, hogy utálja, amit csinál, és a megfelelő honoráriumért bármilyen párt, cég vagy érdekszövetség zászlaja alatt hajlandó „megcsillogtatni tehetségét”.

Uj Péter korábbi írásainak válogatását olvasva az a benyomásunk, hogy egyéni, húsba vágó őszinteséggel kimondott időutazás szemlélői vagyunk. A véleményszabadságot kihasználó, vezéregyéniségnek is beillő szerző odamondogató írásai nemcsak tanulságosak, de szórakoztatóak is. A profitpolitikusok szerencsétlen elszólásaival, a szervezett bűnözéssel vagy a korrupcióval kapcsolatban ugyanolyan hétköznapi józansággal foglal állást, akár egy tusfürdődoboz hátára írt hangulatfestő-kedvcsináló promószöveg esetében:

„Az elég világosan kiderülhetett, hogy nagy rajongója és kényszerű fogyasztója is vagyok a hazai bullshitipar termékeinek. Újságíróként, szerkesztőként, főszerkesztőként a napi bullshitfogyasztásom sokszorosan meghaladja az átlagpolgárét. E-mail-címem el van mentve a magyar bullshitipar összes, fontos termelőegységénél: kommunikációs ügynökségeknél, péereceknél, sajtóosztályokon, és nekik csak egy gombnyomás (SEND) küldeni a legújabb terméket, valami nyelvi rémálmot, ami idiotisztikus péerfordulatokba csomagolva próbálna megetetni velem valami baromságot. Sokáig úgy gondoltam, hogy a bullshitipar szakmai csúcsa a tusfürdőhátcímke-szövegíró lehet. Nincs az a motivációs coach, az az auralátó védikus csakramasször, aki képes lenne annyi zagyvaságot kitalálni, mint amit egy jobb tusfürdő háttára álmodik a tusfürdőhátcímke-szövegíró. Azzal együtt, hogy mindig kiakadok, hisztizek, verem magam folyton a bullshiteken, tulajdonképpen hálás is vagyok a magyar (és nemzetközi) bullshitiparnak, hiszen folyamatos és megbízható minőségű alapanyag-ellátást biztosítottak a glosszáimhoz.”

Az éber és éleslátású szerző bátor futamai, irigylésre méltó szabadságeszménye hamar befogadó közegre talál a portálok egysíkú, ömlesztett, reklámfelületekkel tarkított cikkei között, miközben a tartalomszolgák teszik a dolgukat, és lapos, jellegtelen írásokat zúdítanak a tisztelt olvasó fejére, akinek az az érzése támad, hogy ezeket valószínűleg iskolában, egyetemen tanítják, vagy mintha ugyanaz a szoftver gyártotta volna le őket. Olyan korban, ahol az írott szó elvesztette súlyát, misztikumát, és bármelyik patinás újság bármikor megszűnhet, nehéz gerincesnek megmaradni, az írott szó becsületét megtartani.

A kötetből számos érdekességet is megtudhatunk a szerzőről, gyereknevelési elveiről ugyanúgy, mint egyedi világnézetéről és munkamódszereiről, robbanós Mercikről, szívödlegesztő gyúró-nadrágokról és a surmológiáról. Hasznos olvasmány kezdő újságíróknak, de azoknak is, akik belefáradtak a lényegkerülő, udvariaskodó érdek-zsurnalisztikába.

Hegedűs Imre János

Modern Galeotto

A klasszikus, „hagyományos” történelmi regények cselekménye jobbra lineáris. Ha fikción alapulnak is, az események általában a hiteles korrajz „szolgálólányai”, és a szerzők igyekeznek megteremteni a letűnt idő atmoszféráját. A szépirodalmi szövegek „óramutatója” azonban napjainkban elmozdult.

Mindenekelőtt a kronológia borult fel, időben egymástól távoli eseménytömbök kapcsolódnak össze, és a helyszínek is „tengeri-betegségben” szenvednek, látszólag logikátlanul sorjáznak.

Gáspár Ferenc regényét, a *Galeottót* az újfajta regényszerkesztési mód teszi élvezetes olvasmánnyá. A szerző reneszánsz-szakértő, az igazságos király korának szerelmese. Korábbi könyvében első, latin nyelven író költőnk, Janus Pannonius világának újralfelfedezésére vállalkozott (*Janus, Trubadúrvarázs*), a *Galeottó*-ban pedig a híres történész-filozófussal, a merész elméleteivel botrányt keltő, az inkvizíció börtönét megjárt (szabad)gondolkodóval cimborál.

Nem túlzás a „*cimborál*” szó. Olyan szabadon, sőt szabadosan kezeli szerzőnk az eseményeket, mintha ő maga is járná főhősével a kocsmákat és a bordélyházakat. Huncutságok sem hiányoznak a kötetből, a „*nedves punci*” jelzős szerkezetet például olyan természetes könnyedséggel írja le, mintha csak a túrós gombóc receptjét közölné. És hogy még sikamlósabb, pikánsabb legyen a szöveg, Galeotto Marzio a tüdőbetegnek, szentéletűnek hitt püspökkel, Janus Pannoniusszal él vidám életet. Szeretőt tartanak, viharos érzelmi kapcsolataik konfliktusokba keverik őket. Mi több, könyvében Galeotto az egyházi koponyák számára bosz-

szantó dolgot állít: azt, hogy a Nap égi világunk központja. Nem hisz az inkarnációban, vagyis abban, hogy az utolsó ítélet után a lelkek visszanyerik testüket – emiatt az inkvizíció a hírhedt velencei ólombörtönbe csukhatja.

Íme, máris belefutottunk a kiváló könyv téves értelmezésébe. Krónikát sejtettünk az olvasóval, holott a Galeotto prózában írt líra, a reflexiók, hallucinációk, misztériumok tárháza, ráadásul a szerelem, a szeretkezés, a reneszánsz ember életimádatában tobzódik, viharzik, és szerzőnk mindezt megtoldja kitalált szereplőkkel. Közülük a legizgalmasabb Kampó, Mátyás király táltosa, aki természetfölötti lény, a népmesék varázsköpenyét képzelhetjük a hátára, hipp-hopp, ott jár, ahol a képzelet, az ólomfalak sem jelentenek akadályt, kilép a falból, aztán eltűnik mögötte, és kotnyeleskedik, bővöl, bájol, vajákol. Egyetlen tulajdonságában megingathatatlan: mindvégig hűséges a nagy királyhoz, becsülettel szolgálja az igazságot.

A regényszerkesztés módjára az 59. oldalon reflektál a szerző: *„Megint változik a kép, ott, abban a tizenhat évvel ezelőtti múltban s a király udvarában vagyok, Budán.”* Ezzel kulcsot ad a kezünkbe, sarkítottan azt is mondhatnánk, nem Hunyadi Mátyásra, Beatrix királynőre vagy Vitéz Jánosra, hanem Gáspár Ferencre kell figyelnie az olvasónak. Ő térdig, derékig, nyakig benne van a korban, s húzza, vonja, csalja magával az olvasót, de nem sima ösvényekre kalauzol, hanem varázsszőnyegre ültet. Olaszországból átlibbenünk Budára, Visegrádra, aztán vissza Ferrarába, dugóhúzóban zuhanunk a Balkánra, a „karós vajda”, Vlad Drakula földjére, akit Mátyás a sorozatos árulások miatt börtönnel büntet, és így tovább: egész Közép- és Kelet-Európa válik a regény színterévé.

Gáspár Ferenc már előző könyvében, a *Janusban* ír egy mesés trubadúrról, aki Imre Árpád-házi király (1196–1204) idejében magyar nyelven írt. Ez a motívum a Galeottóban is visszatér. Mátyás történésze, az olasz jóbarát ösztönzi Janus Pannoniust, hogy írjon verset magyarul. Nagyot kondul bennünk a harang, hisz mindnyájan a magyar nyelv szerelmesei vagyunk, és Gáspár gon-

doskodik is arról, hogy nagyot konduljon, elhallatsszon a reneszánsz korából napjainkig: „*És a hangok azt mondják neki, hogy valamikor, réges-régen, Imre király idejében élt egy trubadúr, aki Szűz Mária intelmét követve katedrális épített versekből.*” Kinek ne jutna eszébe Nagy László ikonikus versének antitezise?: „*S dúlt hiteknek kicsoda állít / káromkodásból katedrális?*”

A reneszánsz nagy titkát fejt fel Gáspár Ferenc. Politikával akkoriban a piktorok, költők, építészek foglalkoztak, legalábbis fontosabb, és főleg maradandóbb volt az ő munkájuk, mint a fedelmek, dózsék, hadvezérek machinációi. Mátyás küzdelme a rossz szomszédal sorvasztja az ország erejét, halogatja a török elleni háborút, emiatt összeesküvést szőnek ellene. Ennek lesz az áldozata Janus Pannonius. A szerző ezt sugallja. Gáspár első magyar költőnk verseinek vonzásterébe sűríti gondolatait. Számos versét idézi kiváló fordításban – érdemes második olvasatra így végigszáguldani a könyvön, csak a versszemelvényeket olvasva. Ha vers, akkor legyen vers! Gáspár eljárása kuriózum: szerzőtársának fogadja barátját, Diószegi Szabó Pált, akinek költeményeit beleszővi prózaanyagába.

A regény gondolatiságára viszonylag kevés fény vetült írásmóban, holott fontos szerepet játszik a szövegben, ezért zárómondatként idézem Galeotto Marzio jelmondatát: „*Halandónak születünk, és a vég már kezdettől ott lebeg a fejünk felett.*” Ezt az igazságot később fölfedezték a reformáció prédikátorai is, a neve: predestináció.

ESSZÉ

Hans-Henning Paetzke

Az emberség ügynöke

*Konrád György,
a berettyóújfalusi világpolgár*

1976-ban csörgött a telefonom Majna-Frankfurtban. A vonal másik végén zengő hang: „*Itt Konrád György beszél!*“ Kérdezte, ismerem-e. Hát persze! A látogató című regényét olvastam. De személyesen is találkoztunk már, Mészöly Miklós 50. születésnapján, 1971 januárjában, amikor a budapesti Városmajor utca tágas műteremlakásában meghívott és hívatlan vendégek, barátok, csodálók, riválisok és besúgók gyűltek össze. Akkoriban elég volt értesíteni tíz embert, a többi százkilencven jött magától vagy valakinek a kíséretében. Csak a besúgók ragaszkodtak a személyes meghíváshoz. Ők igényelték leginkább, hogy szeressék őket. Mészöly *Saulus* című regénye akkor már két német fordításban is megjelent.

Miklós büszke volt a két fekete limuzinra, az unatkozó és egyik cigarettát a másik után elfüstölő hat fekete bőrkabátos férfira, akik a ház előtt figyelték a folyamatosan érkező vendégeket. Ez a fontosságát bizonyította. Pedig az államra veszélyes tevékenysége korlátozott volt. Csak tüszúrásokkal bosszantotta az államhatalmat. De a puha rendőrállam abszurdításához tartozott, hogy a tüszúrásokat mindkét részről kardvágásoknak érezték. A hat bőrkabátos csak fenyegetés volt. És a fenyegetettek a születésnapj bulin lubickoltak saját fontosságuk tudatában: filmrendezők, zeneszerzők, újságírók, szerkesztők, fordítók, irodalomtudósok, költők, regényírók; urbánusok és népiek, nemzetiek és liberálisok, antiszemiták és kozmopoliták – mindnyájukat békésen

egyesítette az ünnepi asztal és a felsőbbség utálatának diffúz együtt-érzése. Még nem szabadult ki a szellem a palackból, a diktatúra még nem engedte kibontakozni azt, ami lelkük mélyén szunnyadt: a vad vágyakozást egyfelől a szocializmuson túli szellemi világra, másfelől a nemzeti boldogulásra.

Néhány szerző féltékenységének volt betudható, hogy azon az estén Konrád Györggyel, aki sürgősen fordítót keresett, nem beszéltem, és csak öt évvel később került erre sor. Az idősebb szerző megmagyarázhatatlan és megalapozatlan féltékenysége állt útba. Csodálatra méltó ellenzékiek voltak mindketten, még ha nagyon különböztek is nézeteik a stratégiáról és taktikáról. Konrád nyílt sisakkal vívott, nem riadt vissza a nyugati médiától sem, míg Mészöly előnyben részesítette az óvatos lépéseket, nehogy végzetesen magára haragítsa a hatalmasokat. Még akkor sem volt hajlandó kompromittálni vagy megalázní magát, amikor nyugati útlevele volt szüksége. A döntő puhatolózásokra a feleségét küldte, akinek ilyen aggályai nem voltak.

Konrádnak nem volt fordítója, mert az 1930-ban született Mario Szenessy, aki első két regényét német nyelvre átültette, 1976-ban meghalt, ezért hívott fel telefonon, és megkérdezte, lenne-e időm és kedvem lefordítani egy rövid esszéjét. Kedvem? Persze hogy volt, de még mennyire!

Az esszé a híres-hírhedt *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz* kézírata volt, amely miatt 1974-ben a Konrád György és Széleányi Iván szerzőpárost letartóztatták. Gyuri megnyerően szerény volt. A rövid esszé pedig potom 540 oldalas, mikrofilmről másolt, jórészt olvashatatlan kézirat. A szerkesztőnő azt tanácsolta, hogy vágjam vissza a szerzőnek, és követeljek egy jól olvasható példányt. Elvégre a szememről van szó, tönkre tenném ezzel a munkával! A harcias irodalombarát nem tudhatta, hogy engem, az egykori cottbusi politikai foglyot mágnesként vonz az értelmiségi csempészáru. És a szemem sem látta kárát. Mészöly Miklós *Saulus* című regénye után ez volt műfordítói munkásságom második alapköve. Ettől kezdve Konrád György könyvei álltak tevékenységem középpontjában.

Nem sokkal a letartóztatása után Szelényi Iván elfogadta az ajánlatot, hogy elhagyja Magyarországot, és száműzetésbe menjen. Konrád ellenben az ellenzékiesség rögs útját választotta. Magyar író akart maradni, nem vállalta nyelvének részleges elvesztését.

Minek köszönhető, hogy a két szerzőt már egy hét után szabadon engedték? Konrád alkut kötött a kihallgatójával, elárulta az egyik kézirat rejtekhelyét, feladva segítőjét. A kézirat egy másolata akkor már Nyugaton volt. Titkosrendőr kíséretében Konrád maga kérte a rejtegetőt, vegye elő a kéziratot a cserépkályhából, vagyis nyíltan vállalta a feladást, de ez nem változtat a tényen, hogy a rejtegető feje fölött, egyedül hozta meg a döntést. Hiába egyezett ki az államhatalommal, hogy barátját nem éri majd semmilyen hátrány, a hatalom képviselői természetesen nem tartották be ígéretüket.

Gyuri ezzel életre szóló ellenséget szerzett magának. Már a Berliini Művészeti Akadémia elnöki tisztét töltötte be (1997–2003), amikor a jobboldali populista újságíró, Lovas István megpróbálta az akadémiának írt nyílt levélben feljelenteni honfitársát mint ügynököt. Bár ez csak rágalom lehetett, Konrádot egész életében emésztette téves döntése. Sokáig megpróbálta elhallgatni. Előlem is, aki legkésőbb *A cinkos* lefordítása után (németül 1980-ban jelent meg) barátjának tekintetem magam. Kicsit fájt Konrád bizalmatlansága, pedig Budapesten már rég közszájon forgott a hír. Majdnem összeveszttem egyik barátnőmmel, akitől először hallottam. Amikor Konrádnak előadtam, csak a fejét rázta, annak jeléül, hogy a kósza hír számára érthetetlen. Szégyelltem magam az előadott szörnyűségért. Jóval a fordulat után a barátnőm állítását rehabilitálnom kellett. De mi következik ebből? Valójában csak egyvalami: ha üvegházban ülsz, ne dobálózz kövel! Mindenesetre nem tudok Konrád egyetlen más, a nyilvánosság szempontjából releváns tévedéséről sem, amely szemére vethető volna. Fordítva viszont tudok a magyarországi értelmiségi nyilvánosság olyan tévedéseiről, amelyeket Konrád György rovására követtek el, és követnek el még mindig. Miről beszélek? A lebecsülő véleményekről a Konrád-életművel kapcsolatban. Arról, hogy a magyarországi mainstream értelmiség

az 1969-ben megjelent *A látogató* című regény szerzőjére redukálja Konrádot. Hogy e valóban zseniális regényhez képest minden utána született írása majdnem jelentéktelen. A magyar médiában ez elsősorban úgy nyilvánul meg, hogy a többi művéről hallgatnak, vagy nem túl dicsérően említik.

Ez a lekezelés mindenestre nem vonatkozik Konrád magyar olvasóira, az ő körükben nagy tiszteletnek és népszerűségnek örvend. A *cinkos*, az *Antipolitika*, *Az autonómia kísértése*, a *Kerti mulatság*, az *Elutazás és hazatérés*, *A zsidókról* és a *Láthatatlan hang* számomra stilsztikailag teljesen más besorolást érdemlő művek ugyan, jelentőségüket tekintve azonban nem maradnak el *A látogató* mögött. Közülük is kiemelkedik életrajzi regénye, az *Elutazás és hazatérés*, amely bemutatja, hogy Konrád és a nővére hogyan élte túl a holokausztot Budapesten, egy svájci védettség alatt álló házban.

Rózsi néni bánatára – Konrád édesanyjáról van szó – Gyuri sosem volt kapható arra, hogy elkísérje őt egy koncertre, egyrészt mert idegenkedett a zenétől, másrészt nem alaptalanul attól tartott, hogy belealszik. Az a képessége, hogy még a pódiumon vagy egy díjátadón is elnyomja az álom, az évtizedek során sokszor csalt elő széles mosolyokat, készített kétségbeesett ébrentartási erőfeszítésekre, vagy váltott ki a kollégákból csípős megjegyzéseket – azt mondták, hogy Konrádot csak Konrád érdekli, mindenki más unatja, ezért inkább tüntetően kikapcsol.

A Budapesti Merlin Színházban történt, hogy a csituló taps felébresztette, és esendő viselkedésétől megrémülve beletapsolt a csendbe. Az ilyen gyengeséget bíráló vagy megmosolygó kritika ellen vethető, hogy annak az embernek, aki éjszaka gyakran csak három-négy órát alszik, mert megfogalmazandó gondolatai az íróasztalhoz szólítják, szinte természet adta joga alkalmanként a leglehetősebb helyzetekben is édesdeden elszenderedni.

A rosszkor elbóbiskolással Konrád korántsem volt messze földön egyedül. Korábban volt egy ismert képviselő, aki a parlamenti munkájából eredő alváshiányát az operában és a koncerttermekben pótolta. Sváby Lajos mesélte, hogy Petri Györggyel együtt a tervezett munka helyett szeszes italok kiadós élvezetére adták a fejüket. Ami-

kor a költő a kimerültségtől kidőlt, a festő átcipelte a közeli díványra, és betakarta, hogy másnap emlékezetből varázsolja a vászonra a portrét, számára máig egyedülálló és szokatlan módon. Amikor Konrádnak elmeséltem a történetet, hogy a félelmét az elszundikálástól Sváby műtermében eloszlassam, úgy vélte, a testsúlyára való tekintettel jobb lenne, ha jelen lennék a megfestésénél, nehogy a festőművésznek a súlyemelő szerepét kelljen eljátszania.

Némelykor, ha felolvasókörrúra kísérhettem el Konrádot, éjszákán át alig gondolhattunk alvásra. Időről időre a szomszédos szállodaszobából áthozta az éppen elkészült szöveget, amelyet az esti felolvasás közönségének szánt. Alig hallhatóan kopogott, nesztelenül bejött, majd lábujjhegyen odalopakodva, a hátam mögül figyelte munkámat, hogy megbizonyosodjék, idejében elkészül a német változat. Ugyanolyan halkán ment el, ahogyan jött, előbb azonban gyöngéden megsimogatta a fejemet, mintegy elnézést kérve, hogy megint ekkora stresszt okozott nekem. De mint korábban *Az értelmiség*-kézirát csempészésekor, úgy látszik, most felfedeztem a stressz erotikáját. Konrád György hasonlóan lehetett vele, noha erről a témáról soha semmit nem lehetett tőle hallani. Valahogy élvezet volt a fordítással úgyszólván az utolsó pillanatban mégis elkészülni. Általában egy és négy óra közötti időre van szükségem egy oldalhoz. De ha kellett, beállítva a stresszórát előfordult, hogy az utolsó oldalak német változatát mintegy transzban tíz-tíz perc alatt vettem papírra. Papírra? Igen, természetesen, akkoriban a német nyelvterületen keresztül-kasul magammal cipeltem súlyos, öntöttvas Triumph írógépet, amely minden leütésnél fémes, ritmikus hangot adott ki. Az is megtörtént, hogy 35 oldal lefordításához csak tíz óra állt rendelkezésemre. És idejében elkészültem vele, nem anélkül, hogy még egyszer ellenőriztem volna a szöveget nyelvileg és az elütések szempontjából. A taxi már várt a szálloda előtt, hogy átvigyen minket Bécs másik végébe, ahová szinte másodpercnyi pontossággal meg is érkeztünk, majd egymást váltva felolvastuk a teremben összegyűlteknak az esszét. A fizetség jó volt, bár jobb is lehetett volna. Ezért a feljavítása érdekében alkalomadtán magamra vál-

laltam a tapogatódzást a szervezőknél. És néha nyitott kapukat döngettem. A váratlan pénzáldásnak barátom általában legalább annyira örült, mint amennyire restellte. Sürgősen szabadulni akart a némiképp rossz szagú pénztől. Azonnal taxikat hívott, és lukuluszi lakomára vendéglőbe invitálta a baráti sereget. Két idősebb gyermeke anyjának egy ilyen váratlan pénzáldásból ezer márkát küldött általam. Ezzel a megjegyzéssel: „Luxusra!”

A közös felolvasás már évek óta a múlté. Minél híresebb lett Konrád, annál inkább ragaszkodtak a rendezők az eredetihez, egyedüli fellépésének fényében sütkérezve. Természetesen a szerző időközben már olyan jól beszélt németül, hogy nem szorult fordítója segítségére. Akkor sem, ha egy alkalommal a szöveget olvasva nem tudott különbséget tenni a *Seeufer* (tópart) és a *Seufer* (részes) között.

Barokkos személyiségéből eredően időnként hajlamos volt túlbecsülni közönsége tűrőképességét. A berlini zsidó hitközségben fordult elő, hogy a többnyire orosz anyanyelvű, németül csak gyengén beszélő hallgatóság egy óra után tapsolni kezdett. Konrád élvezte a lelkesedést, és intett a közönségnek, ne aggódjanak, az előadás második fele még csak most kezdődik. Amikor a taps újra felzúgott, s a nézőtérben fokozódott a nyugtalanság, végre rájött, hogy a folytatásra nem igazán tartanak igényt. Utóbb jól szórakozott az eseten, és nevetve mesélte: „*Ezek a szemtelen zsidók kitapsoltak!*”

Ha Rózsi néni, Konrád édesanyja valamit helyesnek vélt, akaratát keresztülvitte akár korlátlan szeretetét élvező, a lakása falain fényképeken díszelgő fia ellenében is. Amikor Konrád Gyuri egyszer arra kért, hogy a szokástól eltérően ne szálljak meg a Szilágyi Dezső tér 4. szám alatti lakásban, mert az alvóhelyeket másképp osztotta el, Rózsi néni ellentmondást nem törve kijelentette: „*Henning számára nálam mindig van hely!*”

Édesanyja már majdnem konoknak mondható hűsége a fiától sem volt idegen. Akit egyszer a szívébe zárt, annak ott elég biztos helye volt, akkor is, ha életútjaik elváltak, és akkor is, ha a Kádárkorszak megbízható krónikásai a felszínre buknak a süllyesztő-

ből, s gyanú támad, hogy a Konrád bizalmát élvezők egyike róla is jelenthetett.

Amikor Konrád György a fordulat előtt nagypolgári lakásában illegálisan és egyben megtúrten felolvasott valamelyik regényéből, több száz hallgató gyűlt össze. A titkosrendőrség füle mindig jelen volt – akár egy vagy több besúgó révén, akár lehallgatókészülék formájában. Közvetlenül 1989 után Konrád addig csak szamizdatban megjelent, *A cinkos* című regénye 80 000 példányban kelt el – óriási szám a kicsinek számító magyar könyvpiacra. A szépirodalmi művek forgalma azóta összességében csökkent. A magyar piac is jobban ignorálja az irodalmat.

Az író Konrád nem egykönnyen értelmezhető jelenség: álmodozó, éles szemű megfigyelő, teoretikus, filozófus, szociológus, rabbi, esszéista, regényíró, a nemzetközi PEN elnöke, a Berlini Művészeti Akadémia elnöke, diplomata, másként-gondolkodó, ellenzéki, értelmiségi, gondos családapa, férj és nem utolsósorban a 2004-ben, kilencvennyolc éves korában elhunyt édesanyjáért meghatóan aggódó fiú.

Külvárosi kocsmákban, egyszerű emberek között éppoly ott-honosan érezte magát Konrád, mint magas rangú politikusok és ipari vezetők társaságában. Utóbbi talán látszott is rajta. Az előbbi kevésbé. Egyszer egyik Konrád-szövegemből kihúzták a *kocsmá* kifejezést, és *vendéglőre* cserélték: „*A mi elnökünk nem jár kocsmába!*” – érvelt nemes felháborodásában a fordításomat szerkesztő hölgy. Hiába erősködtem, hogy a szerző személyesen cipelt magával engem is elég sötét lebujaiba.

Konrád politikai utópiákat vázolt fel esszéiben, s ezek, ellentétben a felelős nyugati és keleti vezetők realpolitikájával, rövid idő elteltével meghökkenően reálisnak bizonyultak. Az *Antipolitika* víziója, hogy a Jaltai Szerződés meghúzta blokkhatárokat, a kontinenst és lakóit kettéosztó vasfüggönnyet meg kell haladni, ma már nem vízió. A Suhrkamp Kiadónál 1985-ben németül megjelent, híressé vált esszékötet annak idején Keleten és Nyugaton egyaránt abszolút tabut érintett dupla értelemben: politikai és

intellektuális vonatkozásban is. Álmai a köztudomásúan tabunak tekintett határterületeken nyomultak előre.

Ma már nem nevezném őt politikai álmodozónak, aki határokon és tömbökön átívelő, intellektuális utópiákat tervez. Abban a korban viszont, amikor szinte mindegyik keleti és nyugati politikus a Jaltában rögzített európai status quo bebetonozására esküdött, véleményük szerint a világbéke védelmében, létezett Kelet-Európában egy-két értelmiségi, aki úgy gondolta, hogy véget kell vetni Jaltának és Németország kettéosztásának. E politikai „borzalom” szószólója lett Adam Michnik Lengyelországban, Konrád György pedig az *Antipolitika* szerzőjeként. Ma már tudjuk, hogy Konrád utópiája nem egy politikai kalandor vagy egy kívülálló naiv ábrándja volt. Barát és ellenség rég rehabilitálta őt, Konrád pedig nagylelkűen elnézte azok kishitűségét, akik előzőleg baráti rosszállással vagy egyenesen felháborodva csóválták fejüket annyi együgyűség és felelőtlenség láttán.

Nem sokkal az *Antipolitika* megjelenése után meghívta őt a németországi Loccumban működő Evangélikus Akadémia, hogy neves politikusok társaságában részt vegyen egy Európáról folyó beszélgetésben. Kifejezetten e célból érkezett a helyszínre New Yorkból, ahol épp vendégtanár volt. A német publikum előtti fellépése enyhén szólva is bukásnak nevezhető. A botrányt csak a külföldi iránti udvariasság akadályozta meg. De nem lehetett nem észrevenni a közönség és a vitapartnerek kínos hallgatását. Nem, nem, gondolhatták magukban, a barátságosan mosolygó budapesti író New Yorkból kedves ember ugyan, de ahogyan a megírt és lefordított kéziratot félretéve megpróbál németül szabadon beszélni, szörnyű nyelvtani hibákkal, jelentős regényírónak talán elmegy, de magas politikával inkább ne foglalkozzon. Annál figyelemre méltóbbnak tűnt Magyarország egykori sztálinista miniszterelnöke és a későbbi reformpolitikus, Hegedűs András, aki fenyegető polgárháborúról beszélt, s a harmadik világháború veszélyéről, amennyiben Magyarországon és a szocialista testvérországokban lerombolják az egypártrendszer.

Hogyan reagált a naiv álmodozó? További háromnapos megaláztatás helyett, amint a szervező elvárta volna, elfogadta a többség

ítéletét, átengedte a terepet a realistáknak, és visszavonult. Egy közeli vendéglőben kiürítettünk még egy üveg száraz vörösbor, majd Berlin felé vettük utunkat, hátat fordítva az idealizált status quo-nak és alámerülve a Fal valóságába.

Konrád György, az éles szemű megfigyelő és elemző, bármily hihetetlen, ugyanakkor naiv és jóhiszemű volt, könnyen becsapható. A nyolcvanas évek elején Varsóban a feketéző pénzváltók csúnyán átverték. Másnap visszament oda, ahol nagyobb összeggel rászedték, hogy, mint mondta, egy fenékberúgással fejezze ki dühét, de a csibészt nem találta, a mérge meg elillant. „*Egy rúgás a hátsó fertályába!*” Hát, be kell vallanom, most beleestem az eredeti konrádi kifejezés megszépítésének hibájába. Az igazság az, hogy az író sokkal drasztikusabb szót mondott nekem. Akár a *seggberúgás* is elhangozhatott.

Konrád regényeit olvasva feltűnő a választékos nyelvezet, de a helyenként meglepő stílusterés is. Már Rózsi néni is, aki semmire sem vágyott jobban, minthogy fia olyasmit írjon, ami átmegy a magyar cenzúrán, panaszkodott nekem túl közönséges megfogalmazásaira. Különösen zavarta *A cinkos* egyik jelenete, amelyben a kamaszkorú elbeszélő a fa tetejéről figyel, ahogyan a nagymama elnyeléssel fenyegeti a nagypapát, vagyis amint a nagyszülők közöszülnek.

A *Kerti mulatságban* írta: „*Dragomán kedvenc szavai gyerekkorában: lelécelni, olajra lépni, söpörni, dobbantani, elhúzni a csíkot.*” Nyilvánvalóan gyerekkora óta nem változott az a belső készítetése, hogy a kellemetlen helyzetekből és az ápolt unalom elől elmeneküljön. Mikor vagy 40 évvel ezelőtt meglátogatta Ausztráliában valószínűleg a legjobb barátját és társszerzőjét, Szelényi Ivánt, hogy több hetet nála töltsön, egy szűk hét múlva elutazott. Szelényi később ezt úgy magyarázta, hogy az ausztrál villanegyedek steril egyhangúságától Konrád melankolikus lett.

Első pillantásra nem látszott rajta ez a belső nyugtalanság, az alkotó nyugtalansága, aki állandóan az élet hullámverését, a nagyvárost, de a közép-európai falut is maga köré kívánta, hogy teleszívja magát embertársai történeteivel. A lélek kéme volt ő, sztori- és anekdotatolvaj, szociológus, antipolitikus, nonkonfor-

mista, keleti bölcs, ószövetségi próféta, igaz ember, kiszálló, regényíró, aki számtalan sorsról tudott beszámolni, eseményekről, amelyek összefonódtak életével. Még ha gyilkosokat ábrázol is, akikkel tizenegy évesen nézett farkasszemet, a nyomasztó ön-életrajzi vonatkozások ellenére sehol sem fedezhető fel a kioktató felemelt mutatójaja. Annál inkább a leheletnyi ironia, mint Konrád elmaradhatatlan irodalmi eszköze. Például a *Kerti mulatság* nyolcvanas években zajló háromszögtörténetében, amelyben minduntalan felbukkannak a múlt mozzanatai:

Szóval amikor még négyszobás volt a lakás, de a Klauzál tér a deszkapalánkkal körülvelt gettó szíve volt, 1944 végén, a nappali szobában két karszalagos, vadászcsizmás, láthatóan katonás stílusban öltözködni szerető fiatalember közül az egyik lelőtt egy fiatal zsidó nőt, aki nem akart velük elmenni. Lelőttek egy öregembert is, aki felállt és elcsukló hangon megkérdezte: „Látják, hogy mit csinálnak?” „Lesz csend, zsidók?” Ezt kérdezte az egyik fiatalember, miután lelőtte az öregét. Emlékszem a kis mosolyára, amely velem, a szemtanúval azt sejtette, hogy ő szellemesnek tartja ezt a kis szemléltető oktatást magaviseletből. Csönd volt. Az sem lehetetlen, hogy ebben a fiatalemberben egy néptanító veszett el. Az sem lehetetlen, hogy éppenséggel az volt. Olyan, aki a légy zümmögését is hallani akarja, és amíg hallani nem lehet, addig ránk sem nézve, csak maga elé meredve, vészjóslóan fel-alá sétál. Megvannak a maga radikális módszerei és a hozzájuk illő humora. A másik fiatalember ezután anyámra mutatott. Csend volt. Mindenki az anyámat nézte. „Megkérhetném, hogy ne itt, a fiam előtt lőjön le?” Megszorítottam a kezét: „Maradj!” Kézen fogva álltunk, néztük őket. Az, amelyik az imént lőtt, azt mondta: „Ha nem akar, hagyd. Nem erőszak a zsidónak a disznótor.” Csakugyan nem az.

Az utóbbi évtizedekben annyi civilkurázsit tanúsító Konrád néhány éve a budapesti Pozsonyi út 49. ajtaja előtt állt; ebben a vé-

dett házban élte túl a holokausztot. Meg akarta nézni a helyet, ahol a randalírozó nyilaskommandók, melyeknek eszménye a zsidómentes Budapest volt, oly sok sorstársát meggyilkolták. De nem volt bátorsága becsöngetni.

Kétszáz berettyóújfalusi zsidó iskolatársából százkilencvenhárom ölték meg Auschwitzban. Nekik állított, belső kötelességének érezte ezt, emlékművet irodalmi munkásságában. De nemcsak nekik, hanem azoknak a millióknak is, akik elpusztultak Hitler és Sztálin halálgépezetében, a fasizmus alóli felszabadítás utáni kommunista önkényuralom áldozatainak, minden megaláztatottak és megszórtítottak, az áldozatoknak és félrevezetetteknek. Ugyanakkor ők képezik a panorámáját történeteinek, melyek hősei gyilkosok és meggyilkoltak, hóhérok és akasztottak, börtönőrök és fegyencek, kínzók és megkínzottak, üldözők és üldözöttek, árulók és elárultak, besúgók és besúgóttak, szerelmes nők és férfiak, stricik és prostituáltak, alkoholisták és antialkoholisták, drogüldözők és kábítószerfüggők, zsidók és arabok, bölcsek és okoskodók, botladozók és magabiztosak, elnyomók és felszabadítók, politikusok és antipolitikusok, élők és holtak; röviden: személyesen vagy hallomásból megismert emberek és sorok. Valamennyit beépítette korunkat ábrázoló hatalmas freskójába, amelyen képekbe, szavakba és emlékekbe rögzítette elmúlt évszázadunk csúcs- és mélypontjait. Egyik esszéjében így ír:

Már negyven éve csendesen undorodom mindazoktól, akik iskolatársaim megfojtásáért felelősek. Undorom azokra is kiterjed, akik a gyerekek elgázosítását valamiképpen megértik. Attól is tudok undorodni, akit megértek. Senkinek a kivégzését vagy bebörtönzését nem kívántam. Se bosszú, se megbocsátás. A megtörténtet nem lehet sem bűnhődéssel, sem jó cselekedetekkel meg nem történné tenni. Aki tett, az tett. Aki elkövette a bűnt, az magára mérte a büntetést. A gyilkosság és az árulás emlékéitől, éppoly kevésbé szabadulunk, mint a szerelmi sikerek emlékéitől. Aki ölt, arra ítélte magát, hogy gyilkos legyen. A büntett szembejött vele, és nem tudta kikerülni. Minősített baleset.

A gondolkodásnak helye van, érezni egy gondolaton, honnan jött. Ez a sírkőasztal a kiüntetett légikikötő. A háznak megvan a falakból lélegző és a famennyezetbe itatódott emlékvilága. A falaknak kellemes lélegzetük van. Ártatlanok, ledolgozom valamit abból az időből, ami még hátravan. Öntudathámozás: mi az, ami akkor is kell, amikor már nem kell semmi? Mindig visszatérően ez a lejtős kert az eredeti helyszín, a színpad, ahol kiteljesedik a látomás gyönyöre. Kert, gyerekkor, paradicsom, eltűnik, visszajön. Mögöttem meszelt, fehér fal, előttem pázsitos térség, lentről a szőlősorok között vezető ösvényen emberek tűnnek fel a mélyből, elhelyezkednek a fonott székekben, a lugasban, a hintán, a faágakon, halkan csevegnek, kéznél vannak. Tengerentúlról és temetőből, gyertek a kertbe, barátaim, elevenek és halottak. Nem tudom, hogy amit látok, az van-e. Mindent látok, amire emlékszem.

1976-ban ösztöndíjat kapott, és Nyugat-Berlinbe ment. Ez a Nyugaton eltöltött idő életének különösen viharos szakasza. Szivacs-ként itta magába a benyomásokat és információkat, hogy milyen is a nyugati társadalom, mennyire erős fogyasztói beállítottsága és kulturális igénytelensége. Beszédet mondott a stockholmi PEN-értekezleten és a Velencei Biennálén; tévé-, rádió- és újságinterjúkat adott az Egyesült Államokban, Ausztráliában és Nyugat-Európában; megfordult értelmiségi társaságokban és milliomos körökben; régi barátnőjével, a filmesztéta Bíró Yvette-tel együtt rábeszélte Soros Györgyöt – aki a zsidóüldözést egy budapesti pincében élte túl, a háború után Karl Popper tanítványa volt, és a közmondásos egy dollárral a zsebében építette fel saját pénzbirodalmát, miközben mindig a nyílt társadalom álma lebegett szeme előtt –, hogy Kelet-Európában alapítványokat hozzon létre a civil társadalom támogatására; kóborolt nyomor- és szórakozónegyedekben. Egyszerűen mindent meg akart ismerni. Író volt, de kicsit mindig megmaradt szociológusnak és filozófusnak.

Konrád, akit a Kádár-korszakban a mindenható párt titkos kéziratvadászai több mint egy évtizedig ostromoltak és üldöztek, Nyugaton azonban időközben már több rangos irodalmi díj-

jal tüntettek ki, elhatározta, hogy még 1979-es hazatérése előtt befejezi *A cinkos* című regényét. Barátai akkoriban aggódtak, nehogy őt is utolérje a szovjet és keletnémet disszidens írók jól ismert sorsa. Valamelyik párizsi kávéházban burkoltan értésére adta egy magyar diplomata, hogy hazatérése esetén letartóztatják, esetleg be sem engedik Magyarországra. Az ötlet, hogy újságíróként Magyarországra kísérjem, tetszett neki. Eldöntötte, hogy elfogadja ajánlatomat. De bizonytalan kimenetelű közös utazásunkra végül nem került sor. Aczél György, a vezérideológus és főcenzor az egyperceseiről híres Örkény Istvánt küldte ki hozzá Párizsba közvetíteni. Az alku három hónapos szilenciumot írt elő Konrádnak. Csak ezután utazhatott haza. De a háttérrel leteltének másnapján egy világlapban újra tanújelét adta engedetlenségének, a kétségbeesésbe kergetve a kommunista pártvezetést. A visszafogott, mindig előkelően megnyilvánuló Konrád betörhetetlen ló maradt, mely minden lovasát levetette.

Mégsem volt híján az érzékenységnek. A nyolcvanas évek elején a Frankfurti Könyvvásár magyar standján hiába kereste a cenzúra engedélyezte könyveit (*A látogatót* és *A városalapítót*). Ez rosszul esett neki, bár nem voltak illúziói az akkori kultúrpolitikát illetően. A *Südwestfunk*nak így nyilatkozott erről:

Akármilyen vastag a bőröm, rosszul esik, ha otthon Magyarországon egymillió példányban az ellenség ügynökeként ábrázolnak. Egyoldalú párbeszéd. Válaszként megírom ötvenéves történetemet. Mászt nem tehetek, írva emlékezem. Filozófiám és életrajzom egyesül. Szerencse, hogy ebben a tevékenységemben itt senki sem tud megzavarni. Budapesten körülzárva érzem magam, szabadságom ott csak belső lehet, és mihelyt külsővé tenném, számottevő akadályokba ütközöm. Ki nem adott könyveimhez társulnak továbbiak, feltehetően éppúgy kiadatlanok. Nagyra tudom becsülni a nyilvánosságnak azokat a szíveteket, melyeket a független sajtó hozott létre, és azt a néhány fiatalembert, akik írásaimat néhány száz, esetleg néhány ezer példányban elterjesztik. Nélkülük minden vigasztalan lenne.

Ha ezek a fiatalok kitartanak, akkor a kategorikus imperatívusz Budapesten meg van mentve.

Kevéssel az *Antipolitika* megjelenése után Konrád olyan tabut szegett meg, ami végzetes lehetett volna rá. A Szabad Európa Rádió addig is sugározta esszéit és interjút, de ezek addig kerülő utakon jutottak el a szerkesztőséghez. Az indirekt kapcsolatok megfelelték az ellenzéki gyakorlatnak. Egy napon azzal fordult hozzám Konrád, hogy hajlandó a Szabad Európa Rádióknak exkluzív interjút adni. Kérdezzem meg Leventét, aki Kasza László néven a magyar nyelvű politikai műsorok felelős szerkesztője volt, hogy érdekl-e. Még a közeli barátok sem helyeselték a lépést, felesleges provokációnak tartották. A négyórás beszélgetésben a Magyarországon és egész Kelet-Európában kedvelt és egyben gyűlölt rádióknak minden kérdésére válaszolt. Ez börtönt vagy állampolgárságától való megfosztást jelenthetett volna, nagy valószínűséggel moszkvai utasításra. De semmi sem történt. A szovjetek nem avatkoztak be, a Kádár-adminisztrációt pedig – bár tájékozott a dühtől – Magyarország magas dolláradóssága visszatartotta a megtorlástól. Konrád túl kemény falat volt. Be kellett érniük sajtótámadásokkal és publikációs tilalommal. És az egykori barátok megfélemlítésével, akik ezentúl még szélesebb ívben fogják elkerülni.

Azok az emberek, akikről nyilvánvaló volt, hogy hamarosan belépnek az öröklébe, felébresztették Konrád kíváncsiságát. A szemükbe akart nézni. 1991-ben, röviddel Aczél halála előtt beteglátogatást tett a félreállított hatalmasságnál, hogy megtudja tőle, mi történt valójában a Politikai Bizottságban a Szabad Európa Rádióknak adott exkluzív interjú elhangzása után. A szovjet elvtársak, mondta Aczél, nyomást gyakoroltak rá, hogy oldja meg a Konrád-ügyet. Ha nem simultak volna el idejében az engedetlenség hullámai, elkerülhetetlen lett volna a letartóztatás. Aczél büszke volt arra, hogy a hatvanas évek közepétől Magyarországon nem ítélték el értelmiségit ellenzéki véleménynyilvánításért. Majd egykori üldözöttjének szegezte a kérdést, hogy Kádár alatt ők tényleg mindent olyan rosszul csináltak-e. A kérdés elárulja,

hogy a hatalom cinikusa talán mégsem cinikus, hanem egyszerűen csak meggyőződéses kommunista volt, és az adott keretek között csupán pragmatista.

És Rényi Péter, a *Népszabadság* főszerkesztő-helyettese, Helmut Schmidt iskolatársa, aki 1982 decemberében egész oldalas uszító cikket közölt lapjában Konrád ellen *Nem babra megy a játék* címmel, ugyanúgy kiváltotta Konrád együttérző sajnálatát, amint szemmel láthatóan súlyos betegen pár sorral mögöttünk ült 1999-ben a Frankfurteri Könyvvásár egyik rendezvényén, míg író társa, akit egyre inkább a férfi nemi szerv esztétikája érdekelt, különben pedig semmi esetre sem volt bátor, azt kívánta, hogy inkább ma dögöljön meg, mint holnap.

Vissza a nyolcvanas évekbe! A pszichoterror a bolgár ellenzékiek elleni esernyőtámadás után névtelen halálos fenyegetésekig fokozódott. Aztán a fordulat idején olyan leveleket kellett olvasnia Konrád Györgynek, amelyekben nemcsak őt, hanem a családját is a legocsmányabb szavakkal illették. Az antiszemita gyalázkodások tetőpontján figyelmeztették, hogy jól vigyázzon két kislíára, nehogy valami baj érje őket. Szerencsére nem történt velük semmi. A palackból szabadult szellemet vissza lehetett parancsolni oda, ahová való.

A fordulat után feltettem magamnak a kérdést, vajon milyen témákkal foglalkozik majd Konrád az esszéiben most, hogy leomlott a fal. De nem sokáig kellett várnom a következő sorokra:

A felnőtt ember a maga módján idealista, tudja, hogy kötelessége van, az, amit magára mért. Ellentéte a plasztelin ember, aki olyan formát vesz fel, amilyenre átgyúródnia előnyös. Átvedlésünk évadán, szinte a szemünk előtt, az élelmesegek egy kis tréninggel átképezték magukat egy új szótárra, és kiderült, hogy ők maguk is alkatrészekként szétszerelhetők és kicserélhetők. Ez a plasztikember előnye, rendkívül gazdaságos. Hogyan lesz a használt spicliből vadonatúj erkölcsösöz? Ez most veszélyes idő, mert minden összekeveredik, jellemsaláta, emlékpempő, a szavak a hamisság bűnébe esnek. Már nem hitegetheted magad, hogy majd minden más lesz. Minden az, ami.

A balkáni polgárháborúkat és az Európai Unió jövőjét Konrád ugyanúgy nem konvencionálisan tárgyalta, mint a rendszerváltás előtt a két ellenséges tömbbe merevedett Európát. Provokatív megközelítésmódja a fordulat óta sem változott számottevően. Míg az amerikaiak iraki bevonulását elítélte, a német részvétellel és ENSZ-mandátum nélkül 1999-ben végrehajtott NATO-támadást a maradék jugoszláv állam ellen helyeselte:

Miért nem tudott az albán nemzeti mozgalom demokratikus eszközökkel operálni? Nem volt kötelező elvesztenie a türelmét és lemondani a politikai játéktérről. A nyugati politikusok támogatólag tárgyaltak az UCK-val, amivel elősegítették az albán többség átállását Rugova mellől a nacionalista szélsőségesek oldalára. A rendezés kikerülhetetlen tényezőjének ismerve el, legitimálták az albán gerillaszervezetet, amelynek eminens érdeke lett a NATO bekapcsolása a konfliktusba – egy etnikai polgárháborúba a maga oldalán. Adva volt a gonosz, ellene választani kellett valami jót, kéznél volt az UCK, s amit a NATO addig nem tett, odaállt egy szeparatista gerillaszervezet mellé, holott ezt sem a kurd, sem a baszk, sem az északír szeparatisták kedvéért nem tette volna.

Nem tudom, mennyire volt őszinte akár szerb, akár albán részről a törvényesített autonómia elfogadása a rambouillet-i kastélyban, de vajon miért kellett megterhelni ezt az igényt azzal a sem tárgyilag, sem logikailag, sem jogilag nem szükségszerű követelménnyel, hogy ellenőrző-békefenntartó szervezetként több tízezer főnyi NATO-alakulat állomásozzon Jugoszlávia területén korlátlan mozgási jogokkal.

Micsoda paradicsomi idők voltak azok, amikor Konrád Györgynek Magyarországon kegyvesztettként az írás mellett végtelen sok ideje jutott a barátaira, nem kötötték le világszerte elnöki teendők, előadások, felolvasások és politikai beszédek! Amikor meglátogattam Budapesten, gyakran tettünk kiadós sétákat a városban, ahol hirtelen szembejöttek velem regényalakjai, bejártunk épületeket,

amelyekhez nemcsak őt, de engem, olvasóját és fordítóját is fájdalmas és kellemes emlékek fűztek, háborús és forradalom, halál és pusztulás, szerelem és gyűlölet, öröm és gyász emlékei. Budapest VII. kerületében, a Nefelejcs utcában bolyongtunk, amikor szembejött az a tizenegy fiatal, akiket 1956-os forradalmi tetteikért 1960-ban kivégeztek. Az ország törvénytisztelő feje megvárta, hogy az állítólagos államellenes bűncselekményt elkövetők elérjék a nagykorúságot. A két kivégzett testvér szülei is szembejöttek velünk. Ők maguk választották a gázhalált, nem bírták elviselni szeretett gyermekeik halálát, akiket a forradalom bukása után rábeszéltek, hogy ne hagyják el az országot.

Itt lelt otthonra egykor a társadalomból kiteszítottak nagy része, így az a tizenegy fiú is. A VII. kerületben gyűjtötte össze Konrád György gyermekvédelmi felügyelőként az anyagot *A látogató* című regényéhez, a látogatóhoz, aki értelmiségiként, gyámhatósági hivatalnokként egy lecsúszott családot gondoz, s akinek van mersze kiszállni a társadalomból. Csak a regény végén derül ki, hogy a gyermekvédelmi felügyelő álmodozó, opportunista, döntései csak az íróasztalnál és a fejében születnek meg. Valójában a létező szocializmus gépezetének működő fogaskereke, értelmiségi, nem a tettek embere.

Sosem találkoztam Konrádhoz hasonló formátumú személyiséggel, aki ennyire nyitott lett volna a kritikára, olykor egyenesen higgadtan és derűsen fogadva azt. Egyszer nyugat-berlini ösztöndíjasként késő éjszaka hazaérve, a küszöbén ülve várta egy barátja, a félreismert zseni, aki néhány pohár bor és talán tiltott élvezeti cikkek fogyasztása után is Istenről és a világról kezdett elmélkedni, majd felkiáltott: „*Gyuri, te valójában elég buta vagy, nincs egy csöpp eszed! Tényleg, milyen buta vagy!*” Kevésbé találta humorosnak egy másik barátja viselkedését. Éveken át, amikor különböző nyugati városokban találkoztak, valósággal Konrád árnyékának éreztem, aki egyszerűen el sem mozdult a mester mellől, és a fordító vagy mások jelenléte gyakran zavarta. Mint a szerelmes a szerelmét, úgy akarta őt csak magának, hogy a tiltott élvezetek mámorába csábítsa. Mennyire meglepte Konrádot, amikor a bizalmas barát budapesti látogatásakor nagy ívben elkerülte még a

lakását is, nehogy a nemkívánatos érintkezés veszélyeztesse további vasfüggönyön túli útjait. Ez érzékenyebben érintette őt, mint a sok egykori jó barát, akik inkább átmentek az utca túloldalára, amikor messziről meglátták, hogy ne kelljen köszönniük a számkivetettnek, elvégre sosem lehetett tudni, nem dokumentálja-e a találkozást valaki a közelből, biztos rejtekhelyről.

Bevallom, hogy Gyuri kirekesztésének haszonélvezője voltam. De talán az irodalom is hasznát vette ennek a helyzetnek. A nyilvános kötelezettségektől mentes időben keletkezett az életmű, amelynek nagy része valamikor a világkultúra fontos alkotóelemének számít majd. Ez szilárd meggyőződésem. Mire gondolok? Több regényére (*A látogató, A cinkos, Kerti mulatság, Elutazás és hazatérés, Kakasok bánata*) és esszéi java részére. Ez az életmű száz éven belül fontos kulcsot ad az utókor kezébe ahhoz, hogy bepillantson a számunkra ismert múltba és a jelenbe, megértse azt, eligazodjon benne, és különleges olvasmányban lehessen része. Senki sem fog ugyan emlékezni Budapest-portréi (*Csibészek, bohócok és szélhámosok*) keletkezéstörténetére, de ennek valójában amúgy is csak széljegyzetként van jelentősége. A szöveg ugyanis eredetileg előszóban született meg. Valamikor a nyolcvanas évek elején, amikor interjúkat kezdtem készíteni. Frankfurti lakásomban Konrádot is a mikrofonhoz kértem. A budapesti életről faggattam. Hirtelen valósággal kiragadta kezemből a mikrofont, és mintegy révületbe esve zengeni kezdte Budapest himnuszát. Ez a beszélgetés, amely már nem is volt beszélgetés, csak mámoros monológ, és több rádióadóban is elhangzott, egy szöveggé állt össze a fejemben, beledolgoztam Konrád hatása alatt álló gondolataimat is. A hamisítást neki tulajdonítottam.

Csodálatos ember voltál, Gyuri, kész műalkotás! Egyetlen gyengeségedet most már alighanem el kell néznem: bár előzékenységednek köszönhetően gyakran a kimondatlan ígéreteket is teljesítetted, nagyritkán mégis előfordult, hogy nem akartál emlékezni valamely adott szavadra. Majdnem tíz évig vártam a *Láthatatlan hang* többször megígért folytatását, ta-

lán egyik főművedet. Miután többször megerősítetted, hogy regényt írsz Dávid királyról, az egyik utolsó találkozásunkkor azt mondtad, hogy ígéreted betartására már ne számítsak. A halál hírnöke? Az alkotóerő lassan elapadni látszott.

Az utolsó években majdnem semmi újat nem írt, esszéisztikája rendezésének és átdolgozásának szentelte magát. A terjedelme ötezer oldalt tehet ki.

Nem sokkal halála előtt még meglátogattam a kórházban. 2019. szeptember 22-én sor került a fizikai búcsúra. Délután két órakor a budapesti Farkasréti Izraelita Temetőben talán ezer fő gyűlt össze: közeli hozzátartozók, barátok, csodálók, író társak és politikusok. A magyar kormány a második garnitúra által képviseltette magát. A néhány beszéd, amelyet Dorka lánya, Haraszi Miklós ellenzéki társa, Závada Pál író és a rabbi tartott, mind megható volt, és mély benyomást tett. Amennyiben temetés, búcsú szép lehet, akkor szépnek volt mondható.

Több mint negyven éve Konrád György barátom minden sorát lefordítottam németre. Hű barát volt, emberséges, és nemcsak barátaihoz. Múlt időben? Igen, még mindig nem bírom felfogni. Bensőmben őrzött filmtekercseimen látom őt Nemzetközi PEN-elnökeként, a Berlieni Művészeti Akadémia elnökeként. Nem riadt vissza attól, hogy a korszellemmel szemben állónak tűnjék, amikor ellenzte a túldimenzionált berlini holokauszt-émlékművet vagy Törökország felvételét az Európai Unióba. A 2010-es kormányváltás óta a hivatalos Magyarország fokozódó mértékben elutasította őt, mert Konrád ismételten élesen támadta Orbán Viktor miniszterelnököt autoriter vezetése miatt, de ez nem akadályozta meg abban, hogy elismerje, a migrációs ügyben az elemzése helyes. Konrád György mindig kötelességének érezte az ideológiamentes igazságkeresést. Ezt különösen szerettem és becsültem benne. Akárcsak szerénységét és irigylésre méltó tartását, ahogyan a kudarcokat elviselte. Mellette álltam 1996-ban a Frankfurti Könyvvásáron, amikor kihirdették, hogy a lengyel költőnő, Wisława Szymborska kapta az irodalmi Nobel-díjat. Úgy tűnt nekem, mintha kicsit elsápadt vol-

na, mert már várták az újságírók a Frankfurter Hofban sajtótájékoztatóra, ugyanis a kiszivárgott információk szerint ő lett volna az ünnepelt. Nem adatott meg neki. Mégis számtalan díjjal tüntették ki. Nem utolsósorban megkapta a fordulat után, 1990-ben a Kosuth-díjat, 1991-ben a német könyvszakma békedíját és 2001-ben Aachenben a nemzetközi Károly-díjat Európa egységéért. Néhány éve nagyobb lett a csönd körülötte.

Igen, valóban úgy van, hogy Te mindig többet nyújtottál az írásaidnál. Néha azt gondolom, ha nem válsz a grafománia áldozatává – semmi esetre sem az epistelomániáé, mert a levélírás nem volt erősséged –, Magyarország elnökeként is megálltad volna a helyed. De olyan országban, melytől az antiszemitizmus még mindig nem idegen, úgy vélted, nem helyes zsidóként politikai hatalomra törekedni. Ha egy másik generációhoz tartozol, Feuchtwanger rólad mintázhatta volna Musa figuráját, a béke emberét, a szelíd tudóst.

Kinek köszönhetted a szelídségedet? Nagyszüleidet, szüleidet, nővéredet, unokatestvéreid, nagynénjeidet és nagybátyáidat főleg a könyveidből ismerem. Rád ismerek családtagjaid leírásában. Mindegyikükben van valami obszesszió. Lehet valaki egyszerre szelíd és megszállott? Rád mindenesetre igaz, és édesanyádra is, akihez időseddé mindinkább hasonlítottál. Minden jámborságod ellenére magabiztosan jártad utad, amelyről senki és semmi nem téríthetett le.

Már tizenegy évesen, a deportáció hónapjaiban megtalálta a saját útját, és azt járta végig. Ebben szintén meghökkentően hasonlított az anyjára. Ő is mindig pontosan tudta, mit kell tennie. Szokatlan döntésről néha bebizonyosodik utólag, hogy az egyedüli helyes volt. Mert kétségkívül szokatlannak mondható, ha egy filigrán, de minden szerénysége mellett határozott asszony sorsára hagy négy kisgyereket, csak hogy megpróbálja kiszabadítani a Gestapo karmai közül letartóztatott férjét, majd inkább őrangya-

laként követi a deportálásba, semhogy cserbenhagyja. De épp ez a nehezen érthető viselkedés vezetett közvetve az egész család életben maradásához.

Amikor a német csapatok 1944. március 19-én bevonultak Konrád szülőfalujába, véget ért a tizenegy esztendő fiú gyermekora. Óriási összeggel sikerült megvesztegetnie a hatóságokat, és engedélyt szereznie, hogy nővérel és két elárvult unokatestvérével Budapestre utazhassanak, ahol a gyerekek egy svájci védettséget élvező házban, a Pozsonyi út 49-ben leltek menedékre, és sikerült elkerülniük a nekik szánt sorsot. Zsidó iskolatársait egy nappal a szerencsés elutazás után gettóba szállították, majd Auschwitzba, és legtöbbjüket anyjukkal együtt a gázkamrákba küldték. Nekik és további félmillió magyar zsidónak, akiknek korai halálát Eichmann tervelte ki, hogy Európát zsidómentessé tegye, nekik kölcsönözte Konrád íróként a hangját, s intett emberségre, amelyből, úgy tűnik, egyre kevesebb van.

Amikor Kertész Imre első magyar íróként megérdemelten megkapta az irodalmi Nobel-díjat, Konrád természetesen gratulált kollégájának. Bocsássák meg nekem, hogy Konrád György fordítójaként inkább kívántam ezt a díjat neki, mint Kertésznek! Konrád önéletrajzi regénye, az *Elutazás és hazatérés*, amelyben elbeszéli, hogy nővérel hogyan élték túl a holokausztot, sajnos túl későn jelent meg, holott az elbeszélés fonala a korábbi művekben teljesen megvolt. Fel is hívtam barátom figyelmét az önplágiumra. De ő csak legyintett, hogy rendben van ez így. És még valami, amiért Konrádot tartom a XX. század második fele legjelentősebb magyar írójának. Megítélésem szerint e tekintetben mérvadó, hogy az írásai mellett a közélet intéger személyisége volt. Mivel számtalan Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban megjelent interjújában antikommunista álláspontot képviselt, 1982 végén a Népszabadságban teljes oldalas újságcikkben az imperializmus ügynökének nevezték. Én ma inkább az emberség ügynökének nevezném.

Nyugodj békében, Gyuri! Találkozunk újra, ha jön a Messiás!

Fordította: Kinda Gabriella

DEBÜT

Magyar Boglárka

Babfőzelék

Otthonos a ház, de nem attól, hogy házi szilvalekvárok és régi, kézzel szőtt falvédők díszítik. Lehetne tágasabb, lehetne melegbb, lehetne igazi cserép, és nem pala a teteje. De mindez mind eltörpül, mert hosszú idő után boldog, gyermeki kacaj tölti meg – pontosabban három gyermeké. Egy kicsi lány lakik itt két bátyjával és a szüleivel. Ő maga a legfiatalabb, és állítása szerint a legmagasabb, persze, csak ha beül a bátyja nyakába.

Alig múlt el hetvenöt éves. A régi sebek mind felszakadnak majd, igen, ez biztos, talán sírni is fog, de mindig is tudta, hogy egyszer eljön ez a nap, csak éppen azt nem, hogy most. Egy szem unokája önmagára emlékezteti: ugyanazok a szemek, ugyanaz a hajszín, ugyanaz a kíváncsi, fürkésző tekintet, ami évtizedek óta generációról generációra száll a családban. Ahogy ott ül, izgatottan a nagymamája felé néz, így még inkább szembeötlő a hasonlóság kettejük közt.

– Ez is eljött. Itt az ideje, hogy megebédeljete! – kiált a kislánynak és a testvéreinek az édesanyjuk.

Az asztalra nem kerül sok étel, de az egyik fiú – a legnagyobb gyerek a három közül – izgatottan fészkelődni kezd a családi ebédnél. Fejét ide-oda kapkodja, szemében még ott csillog az a szín, ami a felnőttek szeméből réges-régen kikopott már. Mielőtt az ebéd az asztalra kerül, édesanyja hangosan elkiáltja magát:

– Boldog születésnapot, kislám!

A gyerekek örülnek, tapsolnak, a bátyjuk nyakába ugranak, és hangosan kiabálnak.

– Szülinapi ebéd lesz, mami? – kérdezi a kislány, és érdeklődve követi édesanyjának kezét a lábós felé.

– Igen, kicsim, de még milyen nagy ebéd! Nézd, szülinapi babfőzelék!

Azon a héten már harmadszorra ettek babfőzeléket, de nem bánták. Mohón estek neki, egyikük sem nézett fel a tányérjából. Csak a szüleik, egyedül ők ismerték az apró különbséget a „szülinapi” és a „nem szülinapi” babfőzelék között: előbbi esetben a gyerekek ebédjére szaftos húskockák is jutottak.

Már majdnem befejezték az evést, amikor, legalábbis így emlékszik, Grétike megkérdezte, milyen is volt valójában gyereknek lenni régen.

– Miért érdekel ez téged, anygalkám?

– Hát, mert a suliba kell. Tudod, fogalmazhatok úgy is, hogy te leszel a beadandóm!

Elnevelték magukat, s közben egymásra néztek. Elkapta egyetlen unokájának kíváncsi, érdeklődő pillantását. Újra előjött az a furcsa érzés, olyan dolgokra kezdett emlékezni, amikről már rég elfeledkezett – legalábbis azt hitte, hogy el. Pedig mintha csak egy hete történt volna minden...

– Mi a baj, nagyfi?

– Semmi, anygalkám – kezdte, de nem tudta leplezni, mennyire fáj. A hangja megremegett, apró könnycseppet morzsolt el.

– Ebéd után majd mesélek neked, jó?

Csönd telepedett az asztal fölé, kísértetiesen hasonlított arra a szülinapi estére, amikor hirtelen kinyílt az ajtó. Nem, nem ez a jó szó. Nem is kinyílt, inkább kivágódott! Eltörtek a zsanérok, és az egyik csavar belerepült a szülinapi babfőzelék maradékába, egyenesen a nagy lábosba. A kislány először fel sem fogta, mi történik. Lehet, hogy megint jönnek, jönnek a csúnya, rossz bácsik a nagy puskájukkal? Hiába tiltakozott, hogy még meg akarja enni a főzeléket, édesanyjuk villámgyorsan eltessékelte őket az asztaltól.

Megijedtek. A konyha sarkába húzódtak, ami egyébként kívááló búvóhely volt, amikor bújócskáztak, mert a nagyszoba felől nem lehetett látni, ha valaki ott kuporog. De most látták őket, és ők is láttak mindent. Mind a hárman érezték, hogy ez most nem valami játékos bújócska.

A kislány még mindig nem tudta, pontosan mi történik. Három bácsi érkezett, ez azonban nem volt különös. A különös a három alak öltözéke volt. Szomorúan nézett a maradék ebédre, ami még mindig ott gőzölgött az asztalon. A bácsik idegenek voltak, és biztos, hogy még a bátyjai sem tudták, milyen nyelven beszélnek, pedig ők nagyon okosak ám... Az idegenek először suttogtak, amiből arra következtetett, nincs semmi baj, aztán kiabálni kezdtek, egyre hangosabban. Közben lehalkították a tévét, hogy ne zavarja őt a mesélésben. Vagy talán inkább rémtörténetmondásban. Vacogni kezdett kicsit, kirázta a hideg, mintha lázas lenne, pedig nyáron nem szokás lebetegedni.

– Angyalkám, bezárnád az ablakot?

– Persze, nagy!

Természetesen tudta, hogy mindez csak időhúzás, teljesen felesleges játék. Sok év után felnyitotta végre a doboz tetejét, és megint az a fénykép került a legtetejére, a legutolsó, amin még mindnyájan együtt vannak. Ha ez a fénykép beszélni tudna, talán elmondaná, mi történt a többiekkel.

– Hol is kezdjem, hogy biztosan megértsd...?

– Kezdd nyugodtan az elejéről, nagy! Én majd mindent jegyzetelek, ne aggódj, minden rendben lesz!

– Gyere szépen, kislány, gyere, velünk biztonságban leszel! Éhes vagy? Kapsz kenyeret, nézd!

Akkor már napok óta nem szólt senkihez. Az egykor boldog, mosolygós kislány tudta, hogy soha többé nem fogja látni a testvéreit, nem fogja látni a kis házat, de sosem fogja elfelejteni, hogy az édesanyja egy hosszú ölelés után miként dobta ki az ablakon, hogy legalább egyvalakit mentsen. A fiúkat is küldte volna utána, már majdnem ki is ugrott a kisebbik bátyja, csakhogy már túl késő volt, egy kesztyűs kéz rántotta vissza őket, és elvitték magukkal mindnyájukat, kivéve őt... Talán vonattal. Talán gyalog. Ki tudja azt.

– Egyedül vagy, kislány?

Hallgatott, mély hallgatásba burkolózott, mégis bólintott. Egy határozott igen volt a válasza. Hagyta, hogy ölbe vegye az ismeretlen lány, hagyta, hogy bemutassa úgy egy tucat gyerekeknek,

akik szintén szakadtak voltak, koszosak, és valószínűleg árvák. Hagyta, hogy kézen fogják, vezessék, esténként gyerekdalokkal altassák a többi kicsivel együtt egy fa alatt, amíg a nagyok együtt tanácskoztak a tűz mellett. Napról napra jobban lett, végre megint érezte a szeretet átfogó, meleg ölelését. A fényképet azért sokszor előhúzta még a zsebéből, hogy nehogy bármit is elfelejtsen.

– Minden este elsoroltad a neveket lefekvés előtt?

– Igen, angyalkám. Felejteni nagyon könnyű, tudod? Én emlékezni akartam rájuk... örökre.

Egy pillanatra elnémult, fél szemmel kinézett az ablakon. A másikkal látta, hogy a kis unokája, aki már annyira nem is kicsi, buzgón jegyzetel a füzetébe. Mindig is értett a szavakhoz, ez a beadandó dolgozat is biztosan nagyon jól fog sikerülni neki.

– Meddig vándoroltál velük, nagyfi?

– Ezt nem tudom biztosan, Grétikém. Sokáig, biztosan sokáig, mert mire elértünk egy romos házhoz, addigra...

– Nőttél egy arasznyit legalább, kicsi lány!

Nem hatotta meg túlzottan. Az érzés, hogy valahová beköltözhetnek, sokkal többet adott neki. Leült a legközelebbi kőhalomra, felhúzta a nadrágja szárát. Azt tudta magáról, hogy sovány, de azt nem, hogy ennyire erős is. Ahogy teltek a hetek, egyre kevesebbet cipelték ölben, a talpa tele lett bőrkeményedéssel és sebekkel – otthon már rég sírva fakadt volna miattuk, most azonban semmi nem fáj neki jobban, mint az, hogy soha többé nem láthatja a testvéreit és a szüleit.

Teltek a hetek. Végül valahogy mégis sikerült őt szóra bírni, mert a kicsikből nagyok, a nagyokból még nagyobbak lettek. Mindenki együtt dolgozott a romos ház rendbehozásán, készültek a télre. Már nemcsak a szeretetet lehetett érezni, hanem a reményt, az összefogás erejét is, hogy mire képes egy kisgyerekekből és kamaszokból álló, nincstelen, árva gyerekcsapat.

– Az ember nem tudja addig értékelni, amije van, amíg hiányt nem szenved valamiben, tudom, nagyfi! Csak azt nem értem, hogy ilyen hogyan létezhetett?

– Ez akkor természetes volt, anygalkám. Abban az időben mindenki vándorolt. Voltak, akik itt maradtak, voltak, akik elmentek más országba élni, és azóta sem tértek vissza.

– Még jó, hogy te itt maradtál, nagy! Amúgy nem lennék itt én sem!

– Bizony, nem lennél. De semmiképpen sem így, s nem itt. Azért talán valahol Európában... Bár meglehet, valahol a világ más szegletében.

MAGYAR BOGLÁRKA Nyíregyházán született az előző évezred végén, 1999. december 17-én. Az irodalom szeretetét az általános iskolája könyvtára, az írásét a gimi adta neki, ő pedig él a lehetőséggel. Jelenleg Budapesten tanul az ELTE-n, szereti a kéket és a rántott húst is.

DEBÜT

Ráday Zsófia

Virrasztó

Bódis Erikának

*Mekkora lehet a legapróbb nesz, amire felébrednél?
Az álmatlanok nyelvén nincs szó az éjszakára.
Napszaktól függetlenül feketével kínálnak.
Csak átvirrasztják, nem beszélnek róla.*

*Fel-lekapcsolom a villanyt.
Mesterséges fény vagy mesterséges hiány.
Valamelyik mindig csípi a szemem. Kidörzsölhetetlen.
A hozzád vezető út csak áramszünetben járható.
Kitapogatom.*

*Lábujjhegyen indulok mindenhová.
Néha megállok az elsötétült ablakoknál,
És üres csigaházakat taposok szét a járdán.
Hátha városokkal arrébb is felriadsz.*

pacuha

*megigazítja rajtam a kétségbeesést.
a karjával vesz méretet.
inkább túl bő legyen,
majdnem akkora, mint az övé.
az ujjából is leenged pár centit,
percek múlva úgyis megint belenövök.
rá akarja hímezni a nevemet,
ne cseréljem el.
talált tárgyként is tudják: az enyém.
új gombokat kapok,
tudjak mibe kapaszkodni helyette,
ha majd szorítani kezdjük egymást.
csak a zsebeimet tépi le.
nem maradhat részem, amiben ne férne el
még egy rossz mozdulat.*

akut

*apám eljátszotta
a saját halálát,
és elment Franciaországba,
a tündérművészetébe.
ahol olyan színe van a kávénak,
mintha özvegy királynők
könnyeiből főzték volna.
az aprósütemény íze
megőrzött szüzesség.
és a szalvéták tapintása,
akárcsak a táncoslányok
zsibbadó térdhajlata.
borotvált szívvel ült be közéjük,*

*nehogy felsértsen egy másikat is.
szokásosat rendelt.
sorra izzadta ki a betegségeket.
meglazította nyakkendőjét,
és lehámozta magáról
a felelősséget.
csak egy ismeretlen kór jegyeit
hagyta a mellkasán,
hogy legyen miről panaszkodni,
amikor elfogy a szokásos.
azóta is tünetmentes,
de ha arról kérdezik,
mi volt az utolsó szava,
számárköhögést színlel.*

A szerző minimálverse magáról:

*Kilencvenkilencben,
Miskolcon.
Budapestre,
bölcésznek.
Verseket.
KULTer.hu-n,
Zempléni Múzsában,
transzilván Helyőrségben,
fővárosi tömbházak falán.*

- 3 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Csoóri Sándornak,
Te győzted le az idei telet (versek)
- 7 **Szigeti Kovács Viktor:** Kepler távcsöve (próza)
- 10 **Varga Melinda:** A tizenkét kagyló – halak (vers)
- 11 **Frideczky Katalin:** Elázva (próza)
- 14 **Lőrincz P. Gabriella:** Szerető (vers)
- 16 **Pejin Lea:** Öregszünk, ez van; Madárles (versek)
- 17 **Petőcz András:** Egy gyerek érkezése (próza)
- 20 **Szekáry Zsuzsanna:** Nyolc hónap (vers)
- 21 **Nagypál István:** Egy ágyas útirajza, A figurafestő lova,
Egy sportrepülő látomása, Amikor hófehér homok esik (versek)
- 24 **Tózsér Árpád:** Pozsonyi Páholy, 1989 (próza)
- 27 **Rónai-Balázs Zoltán:** Petri Györgynek (vers)
- 28 **Nagy Zopán:** Átjárások / Talált írások... – További tépelődések
(próza)
- 33 **Török Panka:** Beszámoló, Senkiföldje, Otthon élsz, Spektrum,
Vivat Academia (versek)
- 36 Modern ausztrál költészet, 1. – **Judith Wright** versei **Turczy István**
fordításában
- 46 **Alekszandar Tomov:** A méh – **Szondi György** fordítása
- 53 A Hónap alkotója: **Bánki Éva** – Hetvenhét szem rizs (próza);
Örökpéntek (vers); Velenec (esszé)
- 65 **Bene Zoltán:** Körkörös idő (Bánki Éva: Fordított idő)
- 78 Tele vagyunk el nem mondott történetekkel –
Bene Zoltán beszélgetése **Bánki Évával**
- 89 **Fűzfa Balázs:** Semmi, minden (Pál Dániel Levente: Egy ember
nyolcadik kerülete)
- 92 **Gáspár Ferenc:** A mese él (Tallián Mariann: Bolygó Hollandi.
Richard Wagner operája nyomán)
- 95 Egy kötet, két olvasat – (Döme Barbara: Nők a cekkerben –
Történetek Skizofréniából)
- Abafáy-Deák Csillag:** Tökéletes áldozat
- Kölüs Lajos:** A lenyomkodott szélű torta
- 100 **Rimóczi László:** Gyúronadrágtól a surmológiáig (Uj Péter:
Önbizalompunpa – A sikeres ember sine qua csimborasszója)
- 103 **Hegedűs Imre János:** Modern Galeotto (Gáspár Ferenc: Galeotto)
- 105 **Hans-Henning Paetzke:** Az emberség ügynöke – Konrád György,
a berettyóújfalusi világpolgár (esszé)
- 127 Debüt
- 127 **Magyar Boglárka:** Babfőzelék (próza)
- 132 **Ráday Zsófia:** Virrasztó; pacuha; akut (versek)

- Böszményi Zoltán
El nem küldött levél Csoóri Sándornak
- Lőrincz P. Gabriella
Szerető
- Szekáry Zsuzsanna
Nyolc hónap
- Rónai-Balázs Zoltán
Petri Györgynek
- Varga Melinda
A tizenkét kagyló – halak
- Pejín Lea
Madárles
- Nagypál István
Egy ágyas útirajza
- Török Panka
Senkiföldje

A hónap alkotója: **BÁNKI ÉVA**

*Hetvenhét szem rizs (próza);
Örökpéntek (vers); Velenca (esszé)*

Bene Zoltán: Körkörös idő (Bánki Éva: *Fordított idő*)

Tele vagyunk el nem mondott történetekkel –
Bene Zoltán beszélgetése **Bánki Évával**

PRÓZA

- Szigeti Kovács Viktor: *Kepler távcsöve*
- Frideczky Katalin: *Elázva*
- Petőcz András: *Egy gyerek érkezése*
- Tőzsér Árpád: *Pozsonyi Páholy, 1989*
- Nagy Zopán: *Átjárások / Talált írások... – További tépelődések*

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap